

Tekniikan alalla opiskelevien naisten ammattillisen identiteetin diskurssit: Sukupuoli osana ammatillista identi- teettiä

**Maija Lehtonen
Maisterintutkielma
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
2021**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Maija Lehtonen	
Työn nimi – Title Tekniikan alalla opiskelevien naisten ammatillisen identiteetin diskurssit: Sukupuoli osana ammatillista identiteettiä	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2021	Sivumäärä – Number of pages 57
Tiivistelmä – Abstract <p>Tämä laadullinen tapaustutkimus tarkastelee miesenemmistöisellä alalla opiskelevien naisten ammatillista identiteettiä ja sukupuolta osana sitä. Suomessa työelämän ja opintojen sukupuolen mukainen jakautuminen eli segregatio on voimakasta, joten aihe on yhteiskunnallisesti tärkeä. Miesenemmistöisillä aloilla opiskelevia ja työskenteleviä naisia on tutkittu jonkin verran, mutta ei juurikaan ammatillisen koulutuksen kontekstissa, joten tutkimukseni tuo kentälle uutta tietoa.</p> <p>Tutkimuskysymykseni ovat: 1) Millaisten diskurssien kautta ammatillinen identiteetti rakentuu miesenemmistöisellä alalla opiskelevien naisten puheessa ja miten näitä diskursseja rakennetaan kielellisesti? 2) Mikä sukupuolen merkitys on osana ammatillisen identiteetin diskursseja?</p> <p>Tutkimukseni teoreettisen lähestymistavan muodostavat kriittinen diskurssintutkimus ja systeemifunktionaalinen kieliteoria. Tutkimukseni keskeisimmät käsitteet ovat ammatillinen identiteetti ja diskurssit. Ammatillinen identiteetti sisältää käsitykset itsestä ammatillisena toimijana (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006), ja monikollisella diskurssien käsitteellä viitataan tunnistettaviin ja kiteytyneisiin merkityksellistämisen tapoihin (Pietikäinen & Mäntynen 2019).</p> <p>Haastattelin kolmea voimakkaasti miesenemmistöisellä alalla opiskelevaa naista. Naiset opiskelivat aikuiskoulutuksessa eräässä ammatillisessa oppilaitoksessa. Etsin ja analysoin litteroidusta haastatteluaineistosta keskeiset ammatillista identiteettiä rakentavat diskurssit, jonka jälkeen tarkastelin diskurssien kielellistä rakentumista systeemifunktionaalisen kieliteorian interpersonaisen ja ideationaalisen metafunktion valossa.</p> <p>Löytämäni diskurssit ovat <i>fyysisyyden diskurssi</i>, <i>tulevaisuusdiskurssi</i>, <i>oppimisen diskurssi</i> ja <i>naissukupuoli ongelmana</i> -diskurssi. Ammatillinen identiteetti hahmottuu diskursseissa fyysisen työskentelyn ja fyysisten ominaisuuksien, tulevaisuudennäkymien ja oppimiskokemusten kautta. Opiskelijoiden osaaminen kyseenalaistetaan usein heidän sukupuolensa perusteella, jolloin heidän todellinen osaamisensa jää huomiotta.</p>	
Asiasanat – Keywords ammatillinen identiteetti, diskurssit, sukupuoli, segregatio, ammatillinen koulutus, kriittinen diskurssintutkimus, systeemifunktionaalinen kieliteoria	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tasa-arvo työelämässä ja koulutuksessa	1
1.2 Aiempi tutkimus.....	3
1.3 Tutkimuksen lähtökohdat	7
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	9
2.1 Diskurssintutkimus ja kriittinen diskurssianalyysi.....	9
2.1.1 Diskurssin käsite	11
2.1.2 Systemis-funktionaalinen kieliteoria	12
2.2 Ammatillinen identiteetti.....	15
3 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT	18
3.1 Tekniikan alalla opiskelevat naiset	18
3.2 Tutkimushaastattelu	19
3.3 Tutkimuseettiset näkökulmat	21
3.4 Analyysimenetelmä.....	23
4 TULOKSET	28
4.1 Fyysisyyden diskurssi	28
4.2 Tulevaisuusdiskurssi	33
4.3 Oppimisen diskurssi	36
4.4 Naissukupuoli ongelmana -diskurssi.....	41
4.5 Sukupuoli osana ammatillista identiteettiä.....	47
5 POHDINTA	50
5.1 Keskeiset tutkimustulokset ja päätelmät	50
5.2 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia.....	55
5.3 Jatkotutkimusaiheet.....	56
LÄHTEET	58
LIITTEET.....	60

1 JOHDANTO

1.1 Tasa-arvo työelämässä ja koulutuksessa

Tämä kriittisen diskurssintutkimuksen kentälle sijoittuva laadullinen tapaustutkimus käsittelee miesenemmistöisellä alalla opiskelevien naisten ammatillisen identiteetin diskursseja ja sukupuolen merkitystä osana ammatillista identiteettiä. Tutkimus pohjautuu kolmen naisen haastatteluihin. Tutkimukseni sai innoituksensa työelämän ja koulutuksen voimakkaasta sukupuolen mukaisesta jakautumisesta (esim. Kauhanen & Riukula 2019). Suomessa työmarkkinat ovat jakautuneet sukupuolen mukaan: naiset ja miehet toimivat eri ammateissa ja eri tehtävissä. 2000-luvun alkupuolella vain viidennes työssä käyvistä työskenteli työpaikoissa, joissa työskenteli sekä miehiä että naisia samantyyppisissä työtehtävissä. Valtaosa siis työskentelee voimakkaasti mies- tai naisenemmistöisissä työpaikoissa. (Korvajärvi 2010: 185.) EU-maiden välisessä vertailussa Suomessa segregatio on voimakasta. Suomessa segregatio on pienentynyt paljon hitaammin kuin monissa Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa. Sukupuolen mukaista jakautumista vahvistavat koulutusvalinnat. Sukupuolen mukainen jakautuminen luo identiteettejä, joiden perusteella valintoja tehdään tai suositellaan tehtäviksi. Eriytymistä tapahtuu myös ammattien sisällä. Lääkärin ammatti oli Suomessa aiemmin miesenemmistöinen, mutta se on muuttunut tasa-ammattiksi, jossa nykyisin jo yli puolet on naisia. Lääkärin ammatissa naiset ja miehet kuitenkin erikoistuvat erilaisiin tehtäviin. Valtaosa kirurgeista on miehiä ja lastenlääkäreistä valtaosa on naisia. Miehet työskentelevät myös naisia useammin johtotehtävissä. (Mts. 186.)

Työelämän feministinen tutkimus tarkastelee yhteiskunnan sukupuolistuneita¹ rakenteita ja antaa tietoa miesten ja naisten asemista ja tilanteista työelämässä. Lisäksi tutkimus antaa tietoa yhteiskunnan sukupuolistavista käytänteistä, ajattelutavoista ja toiminnasta, joilla sukupuoli ja seksuaalisuus ymmärretään työelämässä ja joilla muodostetaan tai perustellaan naisten ja miesten eroja työhön liittyvissä kysymyksissä. (Korvajärvi 2010: 185.) Tutkimuksessa on pohdittu esimerkiksi ”naisten ja miesten välistä suhdetta töihin tai töiden kulttuurisia sisältöjä feminiiniseksi ja maskuliiniseksi ymmärrettyinä vastakohtaisina jakoina tai toimintatapoina”

---

¹ Tutkimuskirjallisuudessa käytetään käsitteitä *sukupuolistunut* ja *sukupuolittunut*. Käytän käsitettä *sukupuolittunut*, mutta tutkimuskirjallisuuteen viitatessani käytän käsitteitä kuten kirjoittajatkkin ovat niitä käyttäneet, sillä niillä voidaan tarkoittaa hieman eri asioita (ks. esim. Keskinen 2010, THL 2020). Myös muuttumis- ja muuttamisjohdoksen käytöllä on merkitystä: kun jokin asia on *sukupuolittunut*, se katsotaan tapahtuneena tosiasiana, kun taas *sukupuolittava* viittaa meneillään olevaan toimintaan (Juvonen ym. 2010).

(Korvajärvi 2010: 184). Miesten ja naisten välisten erojen, kuten palkkaerojen tai työalojen jakautumisen, käsittely toistaa kritisoitua sukupuolten kahtiajaon järjestystä, mutta samalla se myös purkaa käsityksiä sukupuolesta yhtenäisenä ryhmänä. Tutkimus tuo esille myös naisten välisiä eroja. (Mts. 184.) Myös oma tutkimukseni sai innoituksensa työelämän segregatiosta, mutta pyrkimyksenäni on hahmottaa ammatillisen osaamisen rakentuminen yksilöllisenä prosessina naisen näkökulmasta.

Sitäkin on pohdittu, onko segregatiosta haittaa: naiset voisivat saada eriytyneillä työmarkkinoilla omaa keskinäistä toimintatilaa, ja segregatio voisi suojata seksuaaliselta häirinnältä ja ahdistelulta. Segregatiolla on kuitenkin selkeitä haittoja. Naisenemmistöisiä aloja arvostetaan vähemmän, ja niitä pidetään vähemmän vaativina kuin miesvaltaisia aloja. (Korvajärvi 2010: 186–187.) Sukupuolen mukainen eriytyminen pienentää naisten ja miesten valintamahdollisuuksia niin koulutuksessa kuin työmarkkinoilla. Lisäksi se kasvattaa palkkaeroja ja ylläpitää sukupuolistereotypioita. Tasa-arvobarometrin 2017 tulosten mukaan yksityisellä sektorilla ja miesenemmistöisillä aloilla työskentelevät naiset kokivat sukupuolestaan olevan haittaa uralla etenemisessä. Naiset myös kokivat useammin heihin kohdistuvaa yliolkaista suhtautumista. Lisäksi he kokivat, että heidän ammattitaitoaan ei arvosteta sukupuolen vuoksi ja että heitä ei kannustettu hakeutumaan vaativampiin työtehtäviin yhtä usein kuin miehiä. (Kauhanen & Riukula 2019: 80, 89, 98.) Tämän tutkimuksen ollessa jo meneillään joulukuussa 2020 sosiaalisessa mediassa ja uutisissa keskusteluun nousi naisten seksuaalinen häirintä erityisesti teekariyhteisöissä. Sosiaalisen median vaikuttaja Natalia Salmelan Instagram-julkaisu sai sadat opiskelijat kertomaan kokemastaan seksuaalisesta häirinnästä ja opiskelijajärjestöjen epätasa-arvoisista asetelmista. (Esim. Helsingin Sanomat 2.12.2020.) Myös tämä keskustelu osoittaa, että tutkimusta segregoituneilla koulutusaloilla ja työpaikoilla tarvitaan.

Tasa-arvolaisissa (1986/609 5 a §) oppilaitoksia edellytetään laatimaan tasa-arvosuunnitelma, joka sisältää selvityksen oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta, tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi sekä arvion aiempaan suunnitelmaan sisältyneiden toimien toteutuksesta ja tuloksista. Lisäksi tasa-arvosuunnittelussa tulee ehkäistä ja poistaa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sukupuoli-identiteettiin ja sukupuoleen perustuvaa syrjintää (Tasa-arvolaki 1986/609 6 c §). Tutkimusten mukaan tasa-arvoisuus ei kuitenkaan aina toteudu suomalaisessa koulutuksessa: epäkohtia on niin peruskoulussa, toisella asteella kuin korkea-asteellakin. Tasa-arvobarometrin 2017 vastausten mukaan tasa-arvon toteutumiseen tyytyväisimpiä olivat sellaiset opiskelijat, jotka opiskelivat sukupuolijakaumaltaan tasaisissa oppilaitoksissa eli joissa kumpikaan sukupuoli ei edustanut opiskelijoiden valtaenemmistöä. Miesenemmistöisissä oppilaitoksissa opiskelevista naisista yli puolet oli eri mieltä siitä, että heidän oppilaitoksessaan jokainen voisi

toteuttaa sukupuoltaan haluamallaan tavalla. Miesenemmistöisessä oppilaitoksessa opiskelevia naisia oli vastaajissa kuitenkin vain muutama, joten vastauksia on tulkittava varovaisesti. (Aapola-Kari 2019: 57, 60, 63.)

Vahvasti sukupuolen mukaisesti eriytyneinä pidetään sellaisia aloja, joilla yli 60 prosenttia on miehiä tai naisia (Korvajärvi 2010: 185). Vuoden 2018 yhteishaussa ammatillisessa koulutuksessa valtaosa aloituspaikkojen perusteella suurimmista aloista oli segregoituneita. Merkittävällä osalla aloista naisia tai miehiä oli jopa yli 90 prosenttia. Erittäin vahvasti miesenemmistöisiä aloja (miehiä yli 90 prosenttia) olivat kone- ja tuotantotekniikka, rakennusala, sähkö- ja automaatiotekniikka, talotekniikka, tieto- ja tietoliikennetekniikka sekä tieto- ja viestintätekniikka. (Tanhua 2018.) Oma tutkimukseni koskee aikuisopiskelijoita, jotka ovat voineet hakeutua ammatilliseen koulutukseen TE-toimiston työvoimapolitiittisen koulutuksen tai oppilaitoksen oman jatkuvan haun kautta. Näiden hakukanavien sukupuolijakaumasta ei ole tarkempaa tietoa, mutta tällaisissa ryhmissä naisopiskelijoita saattaa olla hieman enemmän kuin peruskoulun jälkeen aloittavissa ryhmissä.

Tässä tutkielmassa tutkin naisia, jotka opiskelevat erittäin voimakkaasti segregoituneella alalla. Olisi ollut mielenkiintoista tehdä vertailua miesenemmistöisillä aloilla opiskelevien naisten ja naisenemmistöisillä aloilla opiskelevien miesten välillä, mutta rajallisten resurssien vuoksi rajasin tutkimukseni koskemaan pelkästään naisia. Päädyin tutkimaan naisia, jotka opiskelevat voimakkaasti miesenemmistöisellä tekniikan alalla ammatillisessa koulutuksessa. Seuraavaksi esittelen aiempaa tutkimusta ja perustelen vielä tarkemmin, miksi päädyin tarkastelemaan naisia juuri ammatillisen koulutuksen kontekstissa.

1.2 Aiempi tutkimus

Työelämän sukupuolikysymyksiä tutkitaan erityisesti feministisessä työelämä tutkimuksessa (Korvajärvi 2010). Identiteettiä voidaan tutkia monilla tieteenaloilla, ja ammatillista identiteettiä on tutkittu paljon aikuiskasvatustieteessä. Identiteettejä tutkitaan runsaasti myös kielitieteessä. Oma tutkimukseni on kielentutkimusta, joka huomioi myös yhteiskuntatieteellisiä, aikuiskasvatustieteellisiä ja sukupuolentutkimuksen teorioita. Vastaavaa – opiskelijan ammatillista identiteettiä ja sukupuolta yhdistävää – kielentutkimusta ammatillisen koulutuksen kontekstissa ei ole aiemmin tehty. Esittelen seuraavaksi suomalaisia tutkimuksia, joissa on käsitelty tutkimukseni teemoja.

Kupiainen (2019) on väitöskirjassaan tarkastellut sukupuolentutkimuksen, feministisen työelämäntutkimuksen ja kriittisen diskurssianalyysin viitekehyksissä osaamisen sukupuolta eli sitä, miten puheessa sidotaan tietynlaista osaamista tietynlaiseen sukupuoleen. Toistuvat puhe- tavat rakentavat osaamisen sukupuolen, jolloin sukupuolilla on erilaisia mahdollisuuksia asiantuntijoina ja ammatillisina osaajina. Hänen tutkimusaineistonsa pohjautuu 32:n asiantuntijoina ja esimiehinä miesenemmistöisillä aloilla työskentelevien naisten haastatteluihin, joista hän on analysoinut osaamisen ja asiantuntijuuden tuottamista osana sukupuolta määrittäviä diskursseja. Tutkimuksen tulosten mukaan naiset sanovat, että sukupuolella ei ole merkitystä työn ja asiantuntijuuden kannalta, mutta he kuitenkin muissa yhteyksissä tuovat esiin sukupuolieroon perustuvia käsityksiä työn osaajista. Merkityksettömän sukupuolen diskurssi kumoutuu, kun otetaan esiin kokemuksia oman osaamisen epäilemisestä ja seksismistä. Osaamista peilataan normatiiviseen miessukupuoleen ja miesnormia myötäillään omaa sukupuolen tekemisen tapaa säätelemällä. Sukupuolen merkityksettömyyden toistaminen osaltaan piilottaa ja uusintaa sukupuolittuneita käytänteitä. (Kupiainen 2019: 3, 4, 30, 35, 165, 168.)

Mustonen (2014) on opinnäytetyössään tarkastellut laadullisesti teemoittelemalla naisinsinöörien käsityksiä sukupuolesta työelämässä. Aineisto koostuu viiden tekniikan alalla työskentelevän ja kolmen tekniikan alaa opiskelevan naisen haastatteluista. Tutkimustulosten mukaan opiskelevat naiset olivat havainneet syrjintää ja sukupuolittunutta kielenkäyttöä opinnoissaan ja työharjoittelupaikoissaan. Myös työssäkäyvät naiset kokivat joutuvansa perustelevaan sukupuoltaan, ja he olivat myös kokeneet työttömyyden, seksuaalista häirintää ja ”silmätikuksi joutumista”. Kaikki tutkimuksen osallistujat olivat kokeneet uransa aikana henkistä väkivaltaa ja seksuaalista häirintää. (Mustonen 2014: 6, 40–43.) Mustosen tutkimuksessa ei kuitenkaan ole tarkasteltu vastauksia kriittisesti, ja pohdinta myötäilee aineiston sisältöjen painottumista; naisten asema miesenemmistöisellä alalla nähdään myönteisenä, koska positiivisia kokemuksia on negatiivisia enemmän. Negatiivisissa kokemuksissa kuitenkin ilmeni vakavia ongelmia, kuten seksuaalinen häirintä. Pohdinnassa myös toistetaan sukupuolittunutta toimintaa sanomalla, että teknisellä alalla naisilla on oltava ”kunnianhimoa, tiettyä kovuutta ja itsevarmuutta” (Mustonen 2014: 51).

Naisia miesenemmistöisillä aloilla on tutkittu myös kauppatieteissä. Pietiläinen (2007) on tarkastellut väitöskirjassaan (nais)sukupuolta ja yrittäjyyttä ICT-alalla. Hän on tutkinut, millaisin sukupuolistavin käytäntein eri toimijat määrittelevät naisten yrittäjyyttä ja miten nämä käytännöt mahdollistavat tai rajoittavat yrittäjänäisten toimintaa uusmedia-alalla. Tutkimus pohjautuu strategia- ja mediatekstien sekä haastatteluaineiston analysointiin. (Pietiläinen 2007: 18–19, 61.) Tutkimusartikkelien keskeisimpien tulosten perusteella naisten yrittäminen ICT-

alalla ”jäsenyytensä sukupuolierityiseksi toiminnaksi”. Se myös ”kietoutuu uuden liiketoiminnan menestystarinoihin” sekä ”nojautuu naiseuksien häivyttämiseen”. Tietoteollisuudessa naisyritykset näyttävät helposti nimenomaan sukupuolensa edustajina. He siis ovat odotusarvoiseen miesyritykseen nähden poikkeuksellisia. Yrittäjyyttä määrittää piilomaskuliinisuus, ja tullakseen ”oikeaksi” yrittäjäksi yrittäjän tulisi häivyttää naiseutensa merkityksiä. Mediassa naisyrityksien esittäminen positiivisesti avaa naisille toimintatilaa, mutta toisaalta myös rajoittaa sitä. Pietiläinen kuvaa yrittäjänaisille tarjoutuvan toimijuuden, jota hän kutsuu ”voimaiseksi”. Sen merkitykset liudentavat naiseutta ja uusintavat piilomaskuliinisuuksia. Menestyvän naisyrityksen on neuvoteltava naiseuksiansa ja voimaisen piilomaskuliinisuuksien välillä. (Pietiläinen 2007: 61–65.)

Saaranen-Kauppinen (2012) sivuaa sukupuolittumista ja maskuliinisia käytänteitä sosiaalipsykologian väitöskirjassaan, joka käsittelee käsityksiä sosiaalisista taidoista tekniikan alalla. Aineistossa on sukupuolineutraali puhetapa, joka voisi viitata siihen, ettei sukupuoli ole olennainen asia sosiaalisia taitoja tekniikan alalla tarkasteltaessa. Toisaalta neutraalius voi johtua siitä, että sukupuoli mielletään niin selvästi alan käytänteisiin ja kulttuuriin. Viime aikoina feminiinisinä pidetyistä taidoista ja ominaisuuksista on tullut tekniikan alalla arvostettuja, koska työ on muuttunut enemmän yhteistyötä ja suhteita vaativaksi. Saaranen-Kauppisen mukaan tekniikan alalla työkuulttuuri on miehinen, ja insinööriys ”rakennetaan pääasiassa maskuliiniseksi kentäksi”. Alalla tapahtuu piiloista sukupuolittamista. Tekniikan alan koulutuksessa painotetaan teknisyyttä, ja tämä on luonut teknisen imagon, joka mielletään maskuliiniseksi. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, millaisia henkilöitä hakeutuu alalle. (Saaranen-Kauppinen 2012: 166–167, 178–179.)

Kasvatustieteen väitöskirjassaan Niiranen (2016) on käsitellyt teknologiakasvatusta sukupuolen näkökulmasta tarkastelemalla opetussuunnitelmaa, oppilaiden kyselytutkimuksen vastauksia ja miesenemmistöisillä aloilla opiskelevien tai työskentelevien naisten haastatteluita. Väitöskirjan tulosten perusteella Suomessa perusopetuksessa tytöt opiskelevat enimmäkseen tekstiilityötä ja pojat teknistä työtä, jolloin tytöiltä jää saamatta merkittävä osa teknologian opetuksesta. Tyttöjen ja poikien motivaatiossa teknologiakasvatukseen on eroja. Kaksi Niirasen (2016) väitöskirjan tutkimusartikkeleista käsittelee naisia, jotka työskentelevät tai opiskelevät teknologiapainotteisella alalla insinööreinä tai opettajina. Kyseiset naiset ovat hakeutuneet alalle teknologiakompetenssinsa ja alan tuntemuksen vuoksi. Niiranen esittää, että teknologiakasvatusta tulisi viedä sukupuolineutraalimpaan suuntaan ja teknologiakasvatusta tulisi huomioida eri oppiaineissa. (Niiranen 2016: 60–61.) Useissa naisissa miesenemmistöisillä

aloilla käsittelevissä tutkimuksissa tarkastellaan korkeasti koulutettuja naisia, kuten insinöörejä. Ammatillisen koulutuksen kontekstissa naisia miesenemmistöisillä aloilla ei siis ole tutkittu kovinkaan paljoa, joten tutkimukseni tuo arvokasta tietoa uudesta kohderyhmästä.

Maisterintutkielmassaan Juntunen (2017) on tarkastellut sukupuoli-identiteettien representointia verkkokeskustelussa. Aineisto ja näkökulma identiteettiin ovat erilaisia kuin omassa tutkimuksessani, mutta menetelmissä ja teoreettisessa viitekehyksessä on paljon samaa: Juntunen tarkastelee sukupuoli-identiteettiä kriittisen diskurssintutkimuksen, systeemifunktionaalisen kieliteorian, sukupuolentutkimuksen ja queer-teorian viitekehyksissä, ja hän tarkastelee aineistosta niemenomaan kielellisiä piirteitä. Tulokset osoittavat, että sukupuoli-identiteettiä voi esittää useilla eri tavoilla, mutta representaatioihin vaikuttaa yhteiskunnan kaksijakoinen sukupuolikäsitys. Sukupuoli-identiteetteihin osoitetaan affektiivista suhtautumista. (Juntunen 2017: 4, 108.) Myös Katajamäki (2018) on tarkastellut väitöskirjassaan identiteettiä interpersoonaisen metafunktion ja suhtautumisen teorian sekä tekstilajiteorian ja diskurssianalyysin kautta (Katajamäki 2018: 35, 64), mutta hänen tutkimuksessaan tarkastelun kohteena on pääkirjoituksista tulkittavan tekijän identiteetti ja pääkirjoitustoimittajien sosiaalinen rooli, eli aineisto on hyvin erilainen omaani verrattuna.

Kangas, Lämsä ja Heikkinen (2016) ovat tarkastelleet artikkelissaan miesjohtajien isyysdiskursseja haastatteluaineistosta kriittisen diskurssianalyysin puitteissa. Diskursseissa miesjohtajat rakentavat itselleen erilaisia identiteettejä, jotka ovat osittain suhteessa toisiinsa ja osittain erillisiä toisistaan. Ansaittaja isyys -diskurssissa miehet rakentavat identiteettinsä erityisesti johtajiksi, ja johtajuus on heidän identiteettinsä vahva perusta. Lapseen sitoutumaton isyys -diskurssissa miesten elämän keskiöön nousevat muut tekijät kuin isyys. Erityisesti työ on identiteetin keskeinen perusta. Isyyden parhaat palat -diskurssissa isät nauttivat perheen yhteisestä hauskanpidosta, mutta eivät osallistu lasten hoivaan ja kotitöihin. Kirjoittajat pohtivat, onko tässä diskurssissa isyys pikemminkin ajoittainen rooli kuin vahva osa identiteettiä. Kokonaisvaltainen isyys -diskurssissa uraa sopeutetaan perhe-elämään eikä toisinpäin. Diskurssissa miehet puhuvat vanhemmuudesta tasavertaisesti. (Kangas, Lämsä & Heikkinen 2016: 264–268.)

Kankaan, Lämsän ja Heikkisen (2016) työelämäntutkimuksen artikkelissa on hyödynnetty kriittistä diskurssianalyysia, mutta se ei sisällä tarkempaa lingvististä analyysia. Omassa tutkimuksessani pyrin huomioimaan erityisesti sen, millaisin kielellisin keinoin diskursseja ja identiteettejä rakennetaan. Kun Kangas, Lämsä ja Heikkinen (2016) tarkastelivat identiteettiä työ- ja perhe-elämän näkökulmista, keskityn omassa tutkimuksessani vain työidentiteettiin.

Miesenemmistöisillä aloilla opiskelevia ja työskenteleviä naisia, ammatillista identiteettiä ja identiteettiä sekä sukupuolta ja tasa-arvoa on siis tutkittu runsaasti, mutta ammatillisen

koulutuksen kontekstissa aihetta ei ole oikeastaan tutkittu. Diskurssien lisäksi tarkempien kielellisten piirteiden ja rakenteiden analysoiminen voi antaa kentälle uutta tietoa, sillä kielen resurssien avulla kuvataan ja rakennetaan maailmaa, ja kielessä heijastuu myös kulttuurin ja ympäröivän yhteiskunnan vaikutus.

1.3 Tutkimuksen lähtökohdat

Kuten edellisessä luvussa totesin, tämä miesvaltaisella alalla opiskelevia naisia käsittelevä tutkimus tuo kielentutkimuksen kentälle uuden näkökulman. Ammatillisen koulutuksen kontekstissa miesenemmistöisillä aloilla opiskelevia naisia ei ole juurikaan tutkittu. Tasa-arvobarometrin 2017 vastaajissa oli vain muutamia miesenemmistöisissä oppilaitoksissa opiskelevia naisia, joten heidän vastauksistaan ei voi tehdä yleistäviä johtopäätöksiä (Aapola-Kari 2019: 63). Tämä tieto tukee sitä, että vähemmistöjen tutkiminen mies- tai naisenenemmistöisillä koulutusaloilla on tärkeää, jotta heidän äänensä saadaan paremmin kuuluviin. Koska en usko opiskelijoiden sukupuolen määrittävän heidän opiskeluaan täysin, halusin ottaa tarkastelun kohteeksi myös ammatillisen identiteetin.

Koska haluan kartoittaa sitä, miten naiset kielentävät ammatillista identiteettiään ja miten he kokevat sukupuolen merkityksen osana sitä, päädyin keräämään aineiston haastattelemalla heitä. Tarkemmin toteutin haastattelut puolistrukturoituina teemahaastatteluina, jotka etenivät vapaasti sen mukaan, mitä haastateltavat kertoivat. Haastatteluissa käsiteltiin opiskelijoiden haikautumista ja päätymistä opiskeltavalle alalle, työharjoittelu- ja opiskelukokemuksia, käsityksiä ammatillisesta osaamisesta sekä käsityksiä sukupuolesta ja segregaatiosta. Haastatteluaineistosta etsin ja analysoin esiin nousevia diskursseja, joilla opiskelijat rakentavat ammatillista identiteettiään. Analyysin tukena hyödynnän systeemis-funktionaalisen kieliteorian interpersoonaista ja ideationaalista metafunktiota, jotka liittyvät identiteettien rakentamiseen ja maailman kuvaamiseen. Tutkimukseni keskeisiä käsitteitä ovat siis ammatillinen identiteetti ja diskurssit, jotka esittelen luvuissa 2.1 ja 2.2.

Tutkimukseni on laadullinen tapaustutkimus, joka sijoittuu kriittisen diskurssintutkimuksen kentälle. Tapaustutkimuksen perusteella ei voi tehdä laajoja yleistyksiä, mutta se tarjoaa katsauksen miesenemmistöisellä alalla opiskelevien naisten ammatilliseen identiteettiin. Se avaa ammatillisen identiteetin rakentumista opinnoissa ja uran alkuvaiheessa. Lisäksi sen avulla voidaan tuoda esiin mahdollisia sukupuolittuneita käytänteitä, rakenteita tai puhetapoja; mahdollisten sukupuolittuneiden käytänteiden purkaminen vaatii, että ne tehdään ensin näkyviksi.

Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää esimerkiksi opetuksen kehittämistyössä ja uusien opiskelijoiden rekrytoinnissa. Kriittinen diskurssintutkimus voi tuoda esiin valtasuhteita, jotka ilmenevät kielenkäytössä (Fairclough 1997: 75).

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisten diskurssien kautta ammatillinen identiteetti rakentuu miesenemmistöisellä alalla opiskelevien naisten puheessa ja miten näitä diskursseja rakennetaan kielellisesti?
2. Mikä sukupuolen merkitys on osana ammatillisen identiteetin diskursseja?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla pyrin pääsemään käsiksi naisopiskelijoiden ammatilliseen identiteettiin. Katson identiteettien rakentuvan diskursiivisesti ja etsinkin aineistosta ammatillista identiteettiä rakentavia diskursseja eli kiteytyneitä merkityksellistämisen tapoja. Tarkastelen myös sitä, miten nämä diskurssit rakentuvat kielellisesti. Toisen tutkimuskysymyksen avulla pyrin hahmottamaan sukupuolen merkityksen osana ammatillista identiteettiä: onko se näkyvä vai huomaamaton osa ammatillista identiteettiä ja millaisissa tilanteissa se tulee esiin? Hyödynnän analyysissa systeemis-funktionaalisen kieliteorian interpersoonaista meta-funktiota eli sitä, miten haastateltavat osallistuvat maailmaan ja miten he suhtautuvat sanoomaansa. Lisäksi tarkastelen ideationaalista metafunktiota, joka liittyy maailman kuvaamiseen esimerkiksi sananvalintojen kautta. Diskurssintutkimuksen ja systeemis-funktionaalisen kieliteorian lähtökohdista kerron tarkemmin teorialuvussa 2 ja metodiluvussa 3.4.

Pääluvussa 2 käsittelen tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia ja keskeisiä käsitteitä. Pääluvussa 3 esittelen aineistoni sekä aineiston keruu- ja analyysimenetelmät. Luvussa kuvaan myös aineiston käsittelyä ja eettisiä kysymyksiä. Neljäs pääluku keskittyy aineiston analyysiin, jota havainnollistan aineistoesimerkein. Pohdintaluvussa 5 teen yhteenvetoa tuloksista ja niiden merkityksestä, suhteutan tuloksia aiempaan tutkimukseen, arvioin tutkimustani kriittisesti sekä esitän jatkotutkimusaiheita.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia, keskeisiä käsitteitä ja aiempaa tutkimusta. Tutkimukseni teoreettisen lähestymistavan muodostavat kriittinen diskurssintutkimus ja systeemis-funktionaalinen kieliteoria. Esittelen ja määrittelen keskeisimmät käsitteet, jotka ovat ammatillinen identiteetti ja diskurssit. Esittelen ammatillisen identiteetin käsitettä myös aikuiskasvatustieteen näkökulmasta, koska sitä on tutkittu runsaasti kyseisellä alalla. Tutkimukseni teemoihin, erityisesti sukupuoleen, liittyvää aiempaa tutkimusta on tehty monilla aloilla, kuten sukupuolentutkimuksessa, yhteiskuntatieteissä, kriittisessä diskurssintutkimuksessa, kauppatieteissä ja kielentutkimuksessa.

2.1 Diskurssintutkimus ja kriittinen diskurssianalyysi

Diskurssintutkimuksen keskeisin ajatus on kieli sosiaalisena toimintana. Tutkimuksen kohteena ei ole esimerkiksi kielen rakenne vaan se, mitä ja miten asioita tehdään kielellä. Kielenkäytöllä on ehtoja ja seurauksia, jotka rajoittavat ja mahdollistavat kielen käyttöä. Keskeistä diskurssintutkimuksessa on myös ymmärtää kielenkäytön konteksti ja tilanteisuus: aiemmat tilanteet ja erilaiset normit ja rutiinit ohjailevat kielenkäyttöä, mutta toiminta myös paikantuu tiettyyn tilanteeseen ja aikaan. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 14.) Diskurssintutkimuksessa kieli nähdään aineksena, jota muokkaamalla luodaan erilaisia merkityksiä ja päästään erilaisiin lopputuloksiin. Kieltä tarkastelemalla saadaan tietoa yhteiskunnasta ja toisin päin. Diskurssintutkimuksessa tarkastellaankin ”todellisten ihmisten todellista kielenkäyttöä todellisissa yhteisöissä ja yhteiskunnassa”. (Mts. 16–17.) Kriittisessä diskurssianalyysissä ollaan kiinnostuneita kielen ja vallan välisistä suhteista (Wodak 2001: 2–3).

Diskurssintutkimus nojautuu funktionaaliseen kielikäsitteeseen, jonka mukaan kielen merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa ja ovat tilannesidonnaisia. Kielellä on rajoituksia, mutta yksilöt voivat kuitenkin tehdä paljon valintoja sen suhteen, miten he käyttävät kieltä eri tilanteissa. Diskurssintutkimus on myös osa laajempaa sosiaalisen konstruktivismin teoreettista viitekehystä, jossa tarkastellaan merkitysten ja sosiaalisen todellisuuden rakentumista. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 19–21.) Omassa tutkimuksessani tarkastelen opiskelijoiden kielellisiä valintoja ja sitä, mitä he tekevät kielellä eli miten he rakentavat sen avulla ammatillista identiteettiään.

Diskurssintutkimuksessa kontekstilla tarkoitetaan kaikkia tekijöitä, joilla on vaikutusta merkityksen muodostumiseen. Tekijät rajaavat ja mahdollistavat merkitysten käyttöä ja tulkin-
taa. Konteksti on kerrostunut, kuten maaperä: kieli kulkee erilaisten tilanteiden ja ympäristöjen
läpi, ottaa niistä vaikutteita ja jättää jälkensä niihin. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 40–41.)
Tilannekontekstia laajempaan yhteiskunnallisen ja kulttuuriseen kontekstiin on syytä kiinnittää
huomiota, koska sillä on vaikutusta diskurssikäytänteisiin ja toisaalta myös diskurssikäytännöt
muovaavat tätä laajempaa kontekstia (Fairclough 1997: 71). Tilannekontekstiin kuuluvat sosi-
aalisen toiminnan muoto, osallistujien toimijuus ja roolit sekä kielellinen toimijuus. Tilanne-
konteksteissa näkyvät myös yhteiskunnalliset, poliittiset ja historialliset prosessit sekä raken-
teet. Tilannekontekstin ja yhteiskunnallisen kontekstin välillä taas ovat diskursiiviset käytän-
teet, jotka ovat ”kiteytyneitä diskursiivisen toiminnan tapoja”, jotka ovat syntyneet ajan kulu-
essa ympäristön muokkaamana. Laajempaa kontekstia kuvataan sosiokulttuuriseksi tai yhteis-
kunnalliseksi kontekstiksi, johon lukeutuu laaja sosiaalinen, kulttuurinen ja yhteiskunnallinen
ympäristö. Sosiokulttuurista kontekstia voi kuitenkin myös tämentää esimerkiksi institutionaa-
lisen tai yhteisöllisen kontekstin avulla. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 45–51.)

Oman tutkimukseni kontekstia kuvaan laajasta yksityiskohtaisempaan kulkien seuraavasti: suomalainen yhteiskunta, laaja yhteiskunnallinen tasa-arvokeskustelu, ammatillisen kou-
lutuksen instituutio, oppilaitoksen käytännöt ja toimintatavat, tutkimushaastattelun konteksti,
haastattelu vuorovaikutustilanteena ja sekä minun että haastateltavien kiinnostuksenkohteet
ovat osa tutkimuskontekstia. Vaikka olin haastattelutilanteessa tutkijan ja haastattelijan roo-
lissa, haastateltavat tiesivät minun olevan opiskelija kuten hekin. Huomionarvoisena pidän
myös sitä, että minä haastattelijana olen nainen ja kysyin naisilta heidän kokemuksistaan suku-
puoleen liittyen. Systemis-funktionaalissa kieliteoriassa konteksti määritellään kolmen abstr-
aktin muuttujan avulla, ja kerron niistä tarkemmin luvussa 2.1.2.

Fairclough’n (1997: 75) mukaan kieli on tärkeä vallankäytön väline, mutta tämä on
useimmille epäselvää. Kriittisessä lähestymistavassa huomioidaankin huomaamattomia syy- ja
seuraussuhteita, joihin sosiaaliset käytännöt ja kielenkäyttö ovat sidoksissa. Esimerkiksi poti-
laan ja lääkärin tai toimittajan ja poliitikon välisissä vuorovaikutussuhteissa on itsestään selvinä
pidettyjä oletuksia oikeuksista, suhteista, tiedosta ja identiteeteistä: lääkärillä on tietoa sairauk-
sista ja toimittajalla on oikeus haastaa poliitikkoja puhuessaan kansalaisten puolesta. Tällaiset
yleiset oletukset muotoutuvat valtasuhteiden mukaan, eivätkä nämä valtasuhteet näy käytäntöi-
hin osallistumattomille ihmisille, mikä osaltaan ylläpitää valtasuhteita. Kielenkäyttö on sosiaa-
linen ja yhteiskunnallinen käytäntö, jossa kieli nähdään sosiaalisesti ja historiallisesti vaihtelevana
toiminnan muotona ja se on ”dialektisessa vuorovaikutuksessa muiden yhteiskunnallisten

alueiden kanssa”. Kieli siis on yhteiskunnallisesti muovautunutta, mutta se myös muovaa yhteiskuntaa. Kriittisessä diskurssianalyysissä tarkastellaan kieltä yhteiskunnallisena tuotoksena ja yhteiskunnallisena vaikuttajana ja erityisesti näiden aspektien välisiä jännitteitä. (Mts. 75–76.)

Kielenkäyttöä on kuvattu mikrotasoksi ja laajempaa yhteiskunnallista kontekstia makrotasoksi, mutta niiden välille ei voida piirtää selvää rajaa. Diskurssintutkimuksessa kielelliset ja yhteiskunnalliset ilmiöt sekä konteksti nähdäänkin samanaikaisina rihmastoituneina verkostoina. Diskurssin analysoimisessa keskeisiä ovat kielenkäytön reaalitumat, joissa näkyvät kontekstin tuomat prosessit, säännöt ja seuraukset. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 36.) Kriittinen diskurssianalyysi voi olla eri tavoin suuntautunutta, mutta yhteistä kaikille suuntauksille on halu tehdä ”sosiaalisesti relevanttia kielentutkimusta”: kriittinen diskurssianalyysi ei ole yhtenäinen metodipaketti tai teoria vaan jaettu näkökulma tutkimukseen. Kriittisessä diskurssianalyysissä keskeisintä on kriittinen näkökulma ja kielenkäytön tarkastelu sosiaalisena käytänteenä. (Pietikäinen 2000: 195–196.) Myös Pälli (2003: 29) huomauttaa, että diskurssianalyysille ei ole olemassa yhtenäistä mallia, vaan analyysi rakentuu tutkimuskysymysten kontekstissa.

Omassa tutkimuksessani tarkastelen kielenkäyttöä ja sen luomia merkityksiä, jotka ovat ympäristön muovaamia, mutta jotka myös muokkaavat ympäristöä. Kriittisen diskurssintutkimuksen ja systeemis-funktionaalisen kieliteorian viitekehyksissä pyrin pääsemään käsiksi identiteettien ja valtasuhteiden rakentumiseen tarkastelemalla kielen luomia merkityksiä. Diskurssit voivat olla rinnakkaisia mutta myös kilpailevia (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016: 36). Opiskelijoiden puheessa voisi ajatella heijastuvan esimerkiksi yleisemmät yhteiskunnalliset asenteet ja koulun ja työharjoittelupaikkojen käytänteet, mutta myös heidän henkilökohtaiset asenteensa. On tärkeää ottaa huomioon se, että opiskelijoiden näkemykset ovat haastattelutilanteessa tuotettuja ja rakennettuja. Toisessa kontekstissa tai eri ihmisten seurassa he voisivat puhua aiheesta eri tavoin.

2.1.1 Diskurssin käsite

Diskurssilla viitataan yleisesti esimerkiksi puhuttuun kieleen, mutta diskurssintutkijan on syytä määritellä käsite tarkemmin. Myös diskurssintutkimuksessa diskurssi nähdään kielen käytön muotona, mutta siihen sisällytetään tietoja siitä, kuka kieltä käyttää, milloin sitä käytetään, miksi sitä käytetään ja miten sitä käytetään. (van Dijk 1997: 1–2.) Diskurssi-sanana alkuperän (*discours* = *puhe, esitelmä, juttelu*, ranska) mukaisesti sillä tarkoitetaan joissakin kielissä edel-

leen juttelua. Käsitteellä on tarkoitettu myös lausetta pidempää kokonaisuutta tai aineistoa, kuten radiopuhekatkelmaa. Diskurssintutkimuksen synnyttyä käsitteellä kuvattiin kontekstissaan ilmeneviä, lausetta laajempia kielenkäytön kokonaisuuksia. Diskurssin käsitteessä kietoutuvat lausetta suuremmat kokonaisuudet ja kielenkäyttö sosiaalisena toimintana erilaisissa tilanteissa. Yhteiskuntatieteellisessä ja kielitieteellisessä diskurssintutkimuksessa hyödynnetään ajatusta kielestä sosiaalisena toimintana, jolla on ehtoja ja seurauksia. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 27–31.)

Diskurssilla voidaan viitata merkitysten tekemiseen osana sosiaalisia käytänteitä, maailman merkityksellistämiseen tietyistä sosiaalisesta näkökulmasta tai kieleen, joka on tietyn sosiaalisen kentän osa (Fairclough 2012: 11). Pietikäinen ja Mäntynen (2019) käyttävät kriittisen diskurssintutkimuksen perinteen mukaisesti diskurssin käsitettä kahdella tavalla. Diskurssi yksikössä kuvaa kaikkea kielellistä ja semioottista toimintaa, jolla on ”vuorovaikutuksellisia ja sosiaalisia ehtoja ja seurauksia”, ja määritelmä sisältää näkemyksen kielen vallasta. Monikollisilla diskursseilla he puolestaan tarkoittavat kiteytyneitä merkityksellistämisen tapoja, jotka muokkaavat puhunnan kohdetta ja rakentavat sitä koskevaa tietoa ja ymmärrystä. Monikollinen diskurssin käsite pohjautuu Foucault’n ajatuksiin. Foucault kuvasi kielenkäytön järjestäytyneisyyden kytkeytyvän valtarakenteisiin. Historiallisesti muodostuneet käytänteet ja rakenteet vaikuttavat siihen, millainen kielenkäyttö on haluttua, mahdollista tai sanktioitua. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 33, 35.) Foucault’n (2005: 38–39) mukaan diskursseja tulee tarkastella ilmenemisensä hetkessä. Ne voidaan toistaa ja tietää, mutta myös unohtaa, muuttaa ja pyyhkiä pois.

Tutkijan tulee perustella, miten käyttää moniulotteista diskurssin käsitettä (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 34). Omassa tutkimuksessani käytän Pietikäisen ja Mäntynen tapaan monikollista diskurssin käsitettä, jolla tarkoitan vakiintunutta ja tunnistettavaa merkityksellistämisen tapaa, joka rakentaa sekä muokkaa puhunnan kohdetta että rakentaa sitä koskevaa tietoa ja ymmärrystä. Näitä monikollisia diskursseja voi kuvata etuliitteillä, esimerkiksi *naiseuden diskurssi* ja *voimaantumisen diskurssi*.

2.1.2 Systemis-funktionaalinen kieliteoria

Diskurssintutkimuksessa voidaan hyödyntää M. A. K. Hallidayn systemis-funktionaalista kieliteoriaa tai lähestymistapoja, jotka pohjautuvat siihen (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 20). Systemis-funktionaalisisssa kielitieteessä tunnustetaan niin ikään ajatus kielestä sosiaalisena toimintana (Luukka 2002: 89). Systemis-funktionaalisen teorian peruselementit ovat konteksti, teksti ja kielen systemi, ja teoria pyrkii kuvaamaan näiden ilmiöiden yhteiselämää. Teorian

avulla tarkastellaan, miten kieli mahdollistaa erilaisten toimintojen tekemisen ja merkitysten ilmaisemisen sekä miten kielen systeemiin on rakentunut kielen funktionaalinen perusluonne. (Luukka 2002: 90.) Kielen käyttö ja oppiminen tapahtuvat vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kielellä on erilaisia tehtäviä ihmisyhteisössä, ja kieltä tarkastellaankin tekoina ja ”kontekstissaan esiintyvänä merkityksellisinä valintoina”. Kielen resursseja käyttämällä ihminen tekee näitä merkityksellisiä valintoja. Systemis-funktionaalissa kieliteoriassa kieltä ei tarkastella irrallisina lauseina tai rakenteina vaan teksteinä tietyissä konteksteissa. Konteksti ei kuitenkaan ole tekstin ulkopuolella oleva kehys, vaan konteksti on yksi kokonaissysteemin osa semantiikan, kieliopin ja fonologian ohella. (Luukka 2002: 98–99.)

Teksti muodostuu jatkuvista valinnoista, joita tehdään systeemien verkostosta (Halliday & Matthiessen 2013: 23). Kielen ja kulttuurin semioottiset systeemit ovat yhteen saumautuneita, ja niiden välistä suhdetta voidaan selittää realisaation käsitteen avulla: kulttuurisen käyttäytymisen potentiaali realisoituu merkityspotentiaalina ja merkityspotentiaali taas realisoituu kieliopissa (Luukan 2002: 99 mukaan Halliday 1973, 1985). Kielisysteemi on kielellisten valinnanmahdollisuuksien joukko eli merkityspotentiaali. Käyttäessään kieltä ihmiset tukeutuvat tähän avoimeen ja muuntuvaan systeemiin. (Luukka 2002: 104–105.) Monissa kielitieteellisissä malleissa funktionaalisuus on keskeinen käsite, ja sen avulla kuvataan kielen erilaisia käyttötehtäviä, mutta Hallidayn teoriassa funktionaalisuus ei ole vain kielen käytön ominaisuus vaan kielen systeemin ominaisuus. Kielellä on erilaisia funktioita eli tehtäviä, ja kielen systeemin tasolla puhetekoja voidaan kuvata metafunktioiden avulla. (Luukka 2002: 101–103).

Halliday (1978) katsoo kielen systeemin muodostuvan kolmesta kerrostumasta: semantiikasta, leksikkokieliopista ja fonologiasta. Semanttinen systeemi puolestaan sisältää funktionaaliset osatekijät, jotka ovat ideationaalinen, interpersoonainen ja tekstuaalinen metafunktio. Kerrostumat ja osatekijät voidaan nähdä valintojen verkostona. (Halliday 1978: 128.) Realisaatio kuvaa kerrostumien suhteita: se kulkee kaksisuuntaisesti abstraktista (semantiikka) kohti konkreettista (aines) ja toisinpäin. Realisaatio ei ole kahden tason välinen suhde, vaan se muodostuu kerrosteisista suhteista. Kahden kerrostuman realisaatiosuhde käsittää myös muiden kerrostumien realisaatiosuhteet. (Shore 2012a: 141.)

Systemis-funktionaalisen teorian kehittäjä M. A. K. Halliday on kuvannut tilannekontekstia kolmen abstraktin muuttujan avulla. Ne ovat Shoren (2012a: 135) suomentamina ala (*field*), osallistujaroolit (*tenor*) sekä kielen ilmenemismuoto (*mode*). Ala tarkoittaa tilanteen sosiaalisen ja semioottisen toiminnan luonnetta sekä aihetta eli yleistä kokemusta, johon tilanne yhdistetään. Osallistujaroleilla kuvataan muun muassa rooleja, joita sosiosemioottisessa toiminnassa on, institutionaalisia rooleja, valtaan liittyviä rooleja ja puhekumppaneiden tuttuuteen

tai tuntemattomuuteen liittyviä rooleja. Lisäksi niihin voi liittyä esimerkiksi positiivisia tai negatiivisia latauksia ja osallistujien arvoja. Ilmenemismuodolla tarkoitetaan kielen roolia tilanteessa: onko se puhuttua vai kirjoitettua, dialogia vai monologia, kuvailevaa vai selittävää jne. (Halliday & Matthiessen 2014: 33–34.) Lisäksi ilmenemismuoto liittyy siihen, miten suuri osa toiminnasta on kielellistä tai ei-kielellistä (Shore 2012a: 135). Metafunktionaalisen hypoteesin mukaan ala reaalistuu ideationaalisissa valinnoissa, osallistujaroolit intersoonaisissa valinnoissa ja ilmenemismuoto tekstuaalisissa valinnoissa (Shore 2012a: 148–149).

Hallidayn tilannekontekstin kehityksessä tutkimuksessani ala on tieteellinen tutkimus, sosiaaliset osallistujaroolit ovat haastatteli ja haastateltava ja kielelliset roolit kysyjä ja vastaaja. Haastateltavien käyttämä kieli on kuvailevaa ja selittävää. Ilmenemismuotona on litteroitu puhe, joka toteutuu kielellisesti. Analyysin kohteena oleva haastateltavien puhe on kuvailevaa, selittävää ja arvioivaa, sillä he kertovat omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan.

Metafunktiot ilmenevät omissa rakenteissaan. Ideationaalisen metafunktion avulla hahmotetaan todellisuutta ja kuvataan maailmaa: ideationaalisten resurssien avulla voidaan kuvata ja luokitella maailmaa kokemusten ja havaintojen pohjalta. Se kattaa kulttuurisen kokemuksen ja puhujan yksilöllisen kokemuksen osana kulttuuria. Ideationaalinen metafunktio voidaan jakaa kokemukselliseen eli eksperientiaaliseen ja loogiseen. (Halliday 1978: 112–113; Luukka 2002: 102; Shore 2012b: 161.) Asioiden välisiä suhteita rakennetaan loogisella merkityksellä ja sisältöä ilmenetään kokemuksellisella merkityksellä. Intersoonaisen metafunktion avulla puolestaan osallistutaan maailmaan ja ylläpidetään vuorovaikutussuhteita. Sen avulla myös ilmaistaan mielipiteitä, tunteita, asenteita ja arviointeja. Kielen avulla voidaan ilmaista erilaisia rooleja, mutta puhujalla on myös mahdollisuus ilmaista, miten hän suhtautuu ja asennoituu siihen, mitä sanoo. Intersoonaisen ja ideationaalisen metafunktion avulla katetaan suurin osa kielen merkityspotentialista, mutta on olemassa kolmas metafunktio, tekstuaalinen metafunktio. Se sisältää merkitykset, joissa ideationaalinen ja intersoonainen realisoituvat, ja mahdollistaa yhtenäisen puhutun tai kirjoitetun tekstin rakentamisen. Metafunktiot eivät kuitenkaan ole irrallisia ja toisistaan riippumattomia. Metafunktioita toteutetaan kielen ja kieliopin avulla. (Halliday 1978: 112–113; Luukka 2002: 102–103.)

Uusimmassa teoksessaan Shore (2020) ei käytä nimitystä ideationaalinen metafunktio, joka on yleensä jaettu eksperientiaaliseen ja loogiseen. Hän käyttää nimitystä representatiivinen metafunktio, jolla viitataan kokemusmaailman kuvaamiseen eli representoimiseen. Termejä representatiivinen ja eksperientiaalinen voidaan pitää synonyymeinä. Loogista metafunktiota Shore ei käytä lainkaan, sillä käsitteen voi yhdistää matematiikan tai filosofian logiikkaan, josta

ei kuitenkaan metafunktiossa ole kyse. Lisäksi loogisen metafunktion sijoittuminen ei ole yksinkertaista. Halliday katsoo lausekompleksien lukeutuvan loogiseen metafunktioon, mutta tietyt lausekompleksit kuuluvat ennemminkin tekstuaaliseen ja interpersoonaiseen metafunktioon. (Shore 2020: 41, 44–45, 468.) Omassa tutkimuksessani hyödynnän interpersoonaista ja eksperimentaalista metafunktiota. Interpersoonaisten merkitysten kautta tarkastelen identiteettien rakentumista ja suhtautumista. Eksperimentaaliossa metafunktiossa puolestaan keskityn representaatioon eli maailman kuvaamiseen esimerkiksi sananvalintojen kautta. Kerron analyysiprosessista tarkemmin luvussa 3.4.

2.2 Ammatillinen identiteetti

Identiteetti, tarkemmin ammatillinen identiteetti on yksi tutkimukseni keskeisistä käsitteistä. Käsitys identiteetistä on vaihdellut historiassa ja eri tieteenaloilla. Valistuksen subjektikäsitteen mukaan ihmisellä oli pysyvä ja muuttumaton ydin, jota pidettiin identiteettinä. Sosiologisen subjektikäsitteen mukaan taas identiteetti muodostuu yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa: yksilöllä on sisäinen ydin, joka muotoutuu dialogissa kulttuuristen maailmojen ja niiden tarjoamien identiteettien kautta. Postmodernin subjektikäsitteen mukaan taas yksilöllä ei ole kiinteää ja pysyvää identiteettiä, vaan se muokkautuu jatkuvasti. Identiteetit voivat olla pirstoutuneita ja jopa ristiriitaisia, ja identifikaatiot vaihtuvat jatkuvasti. Täysin yhtenäisen ja johdonmukaisen identiteetin voi rakentaa minäkertomuksen avulla, mutta se ei ole todellinen. (Hall 1999: 21–23.) Diskurssintutkimuksen identiteetikäsitys lienee lähinnä Hallin viimeisintä, postmodernia määritelmää, sillä identiteettiä ei katsota pysyväksi vaan kielellisesti rakentuvaksi, muuttuvaksi ja tilanteiseksi.

Identiteettiä tutkitaan esimerkiksi sosiologiassa, sosiaalipsykologiassa, kulttuuritutkimuksessa, antropologiassa, historiatieteissä sekä kasvatus- ja aikuiskasvatustieteessä (Eteläpelto 2007: 96–97). Monitieteistä identiteetin käsitettä käytetään myös diskurssintutkimuksessa. Kielen avulla voidaan ilmaista identiteettiä ja neuvotella siitä. Diskurssintutkimuksessa, kuten monilla yhteiskuntatieteiden tutkimusaloilla, katsotaan, että identiteetti on prosessi, jonka muodostumisessa on keskeistä vuorovaikutus ympäristöön. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 89–90.) Aiemmin yksilön identiteetti nähtiin pysyvänä ja vakaana, mutta nykykäsitteen mukaan se on tilanteinen, pirstaleinen ja epäjatkuva (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006: 26).

Kun identiteetin käsite vastaa kysymykseen ”kuka minä olen”, ammatillinen identiteetti rajautuu käsitykseen itsestä ammatillisena toimijana. Se vastaa kysymyksiin, miten yksilö näkee itsensä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen sekä millaiseksi hän haluaa työssään tulla. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006: 26.) Ammatilliseen identiteettiin liittyvät sosiaalinen ja persoonallinen puoli, joiden suhdetta on painotettu identiteettiteorioissa eri tavoin. Nykytutkimuksessa ammatillinen identiteetti on sosiaalisen ja persoonallisen vuoropuhelua ja tasapainoilua niiden välillä. Ammatillisessa identiteettiprosessissa persoonallinen ja sosiaalinen puoli voivat painottua eri tavoin: alkuvaiheessa samastutaan ja sosiaalistutaan yhteisöihin ja niiden arvoihin, kun kokemuksen myötä yksilöllinen eli persoonallinen puoli saa enemmän painoarvoa. Toisaalta sosiaalinen ja persoonallinen painottuvat eri tavoin myös eri ammattialoilla: luovan ja persoonallisen työn aloilla korostuu yksilöllisyys ja perinteisissä ammateissa, kuten metallialalla, korostuu sosiaalinen puoli samastumisen kautta. (Mts. 32, 41, 43–45.) Omassa tutkimuksessa sosiaalisen puolen voisi olettaa korostuvan, sillä haastateltavat ovat vielä opintovaiheessa ja he sosiaalistuvat työharjoittelupaikkoihin sekä oppimisympäristöönsä. Toisaalta nykyäivän vaatimukset oman osaamisen tunnistamisesta ja markkinoinnista voivat vahvistaa persoonallista puolta. Haastateltavat ovat aikuisopiskelijoita, joten heidän ikänsä ja työkokemuksensa voivat myös heijastua identiteetin persoonalliseen puoleen.

Työelämän muutokset, kuten moniammatillisuus, asiantuntijuuden jakaminen ja uudistuminen voidaan nähdä vahvalle, alakohtaiselle asiantuntijuudelle ja ammatilliselle identiteetille vastakkaisina tekijöinä, joiden myötä ammatillinen identiteetti voi näyttäytyä ristiriitaisena ja ongelmallisena käsitteenä. Monia työntekijöitä koskettavan epävarmuuden ja työsuhteiden katkonaisuuden vuoksi ammatillisen identiteetin rakentaminen on työuran läpi jatkuva prosessi. Toisaalta nykyään myös korostetaan oman osaamisen tunnistamisen ja sen markkinoimisen tärkeyttä, mikä edellyttää tietoutta osaamisesta ja ammatillisesta identiteetistä. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006: 27–28.) Eteläpellon (2007: 93) mukaan identiteetit nousevatkin puheenaiheeksi niin arjessa kuin tieteessä silloin, kun niissä on tapahtunut muutoksia: epävarmoja ja ongelmallisia identiteettejä problematisoidaan ja havaitaan paremmin kuin vakaita identiteettejä.

Diskurssitutkimuksessa identiteetin katsotaan rakentuvan kielen ja semioottisten resurssien käytössä. Koska kieli on notkea resurssi, myös identiteettejä on monenlaisia. Diskurssien avulla rakennetaan, muutetaan ja haastetaan identiteettejä. Identiteetin kokemus on subjektiivinen, mutta se muotoutuu yksilöä ympäröivissä sosiaalisissa kehyksissä. Identiteettikategorioihin voi liittyä myös poliittisia intressejä ja kamppailuja esimerkiksi siitä, kuka piirtää identi-

teettien rajoja ja päättää siitä, mitkä ovat joukkoon kuulumisen kriteerejä. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 89–92.) Omassa tutkimuksessani analysoin ja teen näkyväksi diskursseja, joiden avulla haastateltavat rakentavat ammatillista identiteettiään. Tarkastelun kohteena ovat yksilöiden käsitykset, mutta niissä heijastuvat väistämättä myös yhteisöjen, kuten työ- ja opiskelupaikkojen, arvostukset.

Oma tutkimukseni sijoittuu diskurssintutkimuksen kentälle. Diskurssintutkimuksen näkemyksen mukaisesti katson identiteetin rakentuvan kielen käytössä, mutta pyrin suhteuttamaan tutkimustuloksiani myös aiempaan monitieteiseen tutkimukseen ja aikuiskasvatustieteelliseen tietoon ammatillisesta identiteetistä. Tarkastelen yksilöiden ammatillisia identiteettiprosesseja, enkä pysty niiden pohjalta tekemään yleistyksiä kyseisen ammattialan työntekijöiden identiteetistä.

Sosiaalista konstruktionismia edustavaa postmodernia identiteettiteoriaa on kritisoitu liiasta keskittymisestä kielelliseen ja diskursiiviseen identiteetin rakentamiseen. Kritiikkiä on esitetty myös siitä, että postmoderni identiteettiteoria ei jätä yksilön toimijuudelle ja subjektiudelle mahdollisuuksia. (Eteläpelto 2007: 103.) Kielentutkijana keskityn tarkastelemaan identiteetin rakentumista puheessa. Tarkastelen kielenkäyttöä ja sitä, millaisia merkityksiä kielellä rakennetaan. En kiistä, etteikö identiteettiä voitaisi rakentaa muillakin keinoilla, mutta keskityn vain siihen, mitä haastateltavat itse kertovat. Ylipäätään identiteetin tutkimus ei ole yksinkertaista, sillä yksilöt valikoivat kielen resurssien avulla, mitä kertovat ja mitä jättävät kertomatta. Näin ollen rakentamani kuva opiskelijoiden identiteeteistä on vain yksi versio, kerrottuun perustuva analyysi, mutta ei tyhjentävä tai täysin ”tosi”. Identiteetin rakentumista voisi tarkastella myös esimerkiksi havainnoimalla ihmisten toimintaa. Toimivatko he niin kuin he sanovat toimivansa? On myös mahdotonta tarkastella ihmisten sisäistä puhetta ja saada selvyyttä siitä, mitä he ajattelevat. Kielentutkijana tarkastelen vain sitä, mitä haastateltavat sanovat ja millaisia merkityksiä he luovat.

3 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT

Tässä luvussa esittelen tutkimusaineistoni sekä aineiston keruu- ja analyysimenetelmät. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen aineistoni ja perustelen sen rajausta. Toisessa alaluvussa käsitteelen yleisesti haastattelua aineistonkeruumenetelmänä, jonka jälkeen esittelen tarkemmin tämän tutkimuksen haastattelujen toteutusta. Avaan myös aineiston käsittelyyn liittyviä tutkimuseettisiä lähtökohtia. Kolmannessa alaluvussa esittelen käyttämäni analyysimenetelmät, jotka kuuluvat diskurssintutkimuksen ja systeemis-funktionaalisen kieliteorian kentille.

3.1 Tekniikan alalla opiskelevat naiset

Tutkimukseni aineisto koostuu kolmen naisopiskelijan haastatteluista. Haastateltavat opiskelevat eräässä ammatillisessa oppilaitoksessa aikuiskoulutuksessa eri osaamisaloilla, jotka kuuluvat saman tekniikan alan perustutkintoon. Monet tekniikan alat ovat selkeästi miesenemmistöisiä, joten etsin haastateltavat tällaisilta aloilta. Koska naisopiskelijoita on kyseisillä aloilla vähän, en anonymiteetin suojaamiseksi mainitse tarkkaa koulutussuuntaa ja osaamisaloja. Kuten johdannossa totesin, olisi tärkeää tutkia myös naisenemmistöisillä aloilla opiskelevia miehiä, mutta rajallisten resurssien vuoksi päädyin tarkastelemaan pelkästään naisten käsityksiä. Olisi mielenkiintoista tarkastella myös oppilaitoksen opettajien ja miesopiskelijoiden näkemyksiä aiheesta, mutta halusin antaa äänen ensisijaisesti naisille, koska he ovat vähemmistön asemassa segregoituneella alalla. Erityisesti toisen tutkimuskysymykseni avulla pyrin selvittämään, mikä sukupuolen merkitys osana ammatillista identiteettiä on. Onko sukupuoli vaikuttanut alalle hakeutumisessa, opinnoissa tai työelämässä? Mitä he ajattelevat työelämän ja opintojen sukupuolen mukaisesta jakautumisesta?

Haastateltavat olivat aineistonkeruun aikana opiskelleet muutamasta kuukaudesta puoleentoista vuoteen, eikä kaikilla ollut vielä työharjoittelukokemusta alalta. Osallistujien koulutustaustat ja työhistoriat olivat monipuolisia. Opiskeltava ala oli kahdelle jokseenkin tuttu ja yhdelle hyvin vieras. Henkilökohtaisten opinto- ja urapolkujen puolesta aineisto on siis hyvin heterogeeninen, vaikka kyseessä onkin tapaustutkimus. 20–40-vuotiaat haastateltavat olivat hakeutuneet opintoihinsa jatkuvan haun tai TE-toimiston työvoimapolitiittisen koulutuksen kautta.

Segregaatiota olisi mahdollista tarkastella monista näkökulmista, esimerkiksi opettajien ja henkilökunnan, kaikkien opiskelijoiden tai työharjoittelupaikkojen näkökulmasta. Myös kennellä tahansa, ilman kokemusta segregoituneella alalla opiskelusta tai työskentelystä, voisi olla

ajatuksia ja sanottavaa aiheesta. Halusin kuitenkin antaa ääneni sellaisille naisille, jotka ovat itse hakeutuneet miesenemmistöiselle alalle ja jotka ovat vähemmistön asemassa omassa opiskeluympäristössään. Uskon, että koulutuksen ja työelämän tasa-arvon lisäämisessä naisten kokemuksilla on suuri merkitys. Kokemuksia käsittelemällä ja tietoisiksi tekemällä tulevaisuudessa voidaan toimia niin koulutuksen kuin työpaikkojenkin tasolla tasa-arvoisemmin.

3.2 Tutkimushaastattelu

Keräsin aineiston haastattelemalla opiskelijoita, koska halusin kartoittaa heidän käsityksiään tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Aineistonkeruumenetelmänä haastattelu mahdollistaa tarkennusten ja lisäkysymysten esittämisen sekä antaa kuvaavia esimerkkejä. Tarkemmin toteutin haastattelut puolistrukturoituina teemahaastatteluina, jotka etenivät ennalta määritettyjen teemojen varassa. Teemahaastattelussa teemat ovat kaikille samat, mutta kysymysten tarkkaa muotoa tai järjestystä ei ole ennalta määrätty. (Hirsjärvi & Hurme 2001: 36, 47–48.) Hyvärisen ym. (2017) mukaan on mietittävä tarkasti, onko haastateltavilla mahdollisuus valita teemoja ja vaikuttaa niiden painottumiseen. Hahmottelin haastattelurunkoon teemojen alle apukysymyksiä, joita hyödynsin tarvittaessa, mutta haastattelut etenivät pitkälti keskustelunomaisesti, ja esitin jatkokysymyksiä sen pohjalta, mitä osallistujat kertoivat.

Haastattelutilanteessa ollaan suorassa vuorovaikutuksessa, joten tiedonhankintaa voi suunnata myös itse tilanteessa. Nonverbaalit viestit voivat auttaa ymmärtämään vastauksia. Haastattelussa ihminen on merkityksiä luova subjekti ja aktiivinen osapuoli, ei esimerkiksi toiminnan tarkastelun kohde, kuten havainnoinnissa. Tutkijat ovat eri mieltä siitä, kannattaako arkoja aiheita kartoittaa haastattelun vai kyselyn avulla. Haastattelun haittoina pidetään aikaa vievyyttä ja haastattelijan kouluttautuneisuutta sekä sitä, että haastattelussa on tutkijasta ja tutkittavasta johtuvia virhelähteitä, kuten sosiaalisesti suotavien vastausten antaminen. (Hirsjärvi & Hurme 2001: 34–35.) Omassa tutkimuksessani haastattelun edut olivat haittoja suuremmat. Haastattelutilanne mahdollisti täsmennysten ja esimerkkien kysymisen, ja omaan tutkimukseeni nämä antoivatkin tärkeää tietoa. Haastattelu ja litterointi veivät aikaa, mutta muutaman haastateltavan puitteissa se oli minulle mahdollista. Sukupuoleen liittyviä kokemuksia voisi pitää haastattelurunkoni arkana aiheena. Haastateltavat kuitenkin tiesivät etukäteen yhden teeman olevan sukupuoli, joten siihen liittyvät kysymykset eivät tulleet heille yllätyksenä, ja pyrin olemaan mahdollisimman hienotunteinen keskustellessamme sukupuoleen liittyvistä kokemuksista.

Tutkimukseni on laadullista ja sen on tarkoitus antaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä aineistolähtöisesti. Tutkimustulokseni eivät ole yleistettävissä eikä tarkoitukseni ole etsiä yhtä ”totuutta” tarkasteltavasta ilmiöstä, vaan tarkastelen sitä, millaisia merkityksiä ilmiölle annetaan. Pietikäisen (2000: 200) mukaan kriittisessä diskurssianalyysissä tarkastelun kohteena onkin kielenkäyttö ja siihen vaikuttavat yhteiskunnan rakenteet, ei kielenkäyttäjät tai yksilön toimintatavat ja intentiot. Myös sillä, mitä jätetään sanomatta, voi olla merkitystä. Kaikki tapaamani naiset olivat halukkaita osallistumaan haastattelututkimukseen, mutta koronaviruspandemian vuoksi vain kolme haastatteluista toteutui. Lupasin jokaiselle osallistujalle elokuvalipun kiitokseksi osallistumisesta, mutta en usko sen vaikuttaneen merkittävästi heidän motivaatioonsa osallistua tutkimukseen. He olivat kiinnostuneita tutkimusaiheesta, mikä ilmeni myös keskustelujen aikana.

Saatuani tutkimusluvan oppilaitokselta kävin esittelemässä itseni ja tutkimukseni kolmen opiskeluryhmän naisopiskelijoille. Kerroin heille tutkimuksen teemoista, tavoitteista ja osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja annoin heille tutkimustiedotteen luettavaksi. Sovimme osallistujien kanssa haastatteluajat tuleville päiville ja viikoille. Järjestin haastattelut keväällä 2020. Haastattelut kestivät puolesta tunnista tuntiin. Tallensin haastattelut ääninauhurille ja tein haastattelujen aikana muistiinpanoja haastattelulomakkeeseen. Haastattelulomake löytyy liitteestä 1. Kaikille yhteiset haastatteluteemat olivat opinto- ja työhistoria, alalle hakeutuminen ja päätyminen, ammatillinen osaaminen, nykyiset opinnot, työharjoittelukokemukset, naiset miehenemmistöisillä aloilla sekä tulevaisuudennäkymät ja työllistyminen. Osallistujat kuitenkin ottivat esille esimerkiksi sukupuoleen ja työharjoittelukokemuksiin liittyviä asioita ennen kuin ehdin kysyä niistä, ja keskustelut etenivätkin sen mukaan, mitä haastateltavat kertoivat.

Haastattelut olivat tutkijan näkökulmasta onnistuneita. Keskustelu eteni haastateltavien kanssa jouhevasti, ja he kertoivat näkemyksistään aktiivisesti ja avoimesti. Vähäinen kokemukseni haastattelijana saattoi kuitenkin vaikuttaa haastatteluihin, sillä mieleeni tuli joitakin jatkokysymyksiä vasta haastattelutilanteiden jälkeen. Hirsjärven ja Hurmeen (2001: 35) mukaan haastattelijana toimiminen vaatisi kouluttautumista. Uskon kuitenkin haastattelutaitojeni olleen riittävät tässä tutkimuksessa, sillä tutkimukseni on aineistolähtöistä ja laadullista, eikä minun esimerkiksi tarvinnut hakea tietynlaisia vastauksia haastateltavilta.

Haastattelut kestivät yhteensä 116 minuuttia. Haastattelujen jälkeen litteroin aineiston sanatarkasti epäröinteineen ja täytesanoineen. Litteroitua aineistoa kertyi kokonaisuudessaan 40 liuskaa. Merkitsin litteraattiin lyhyet ja pitkät tauot, mutta en laskenut taukojen tarkkoja pituuksia. Merkitsin myös naurahdukset ja huokaukset. Analyysini kannalta keskeistä on kielellinen

sisältö ja sen tuottamat merkitykset. En siis analysoi aineiston vuorovaikutusta tai nonverbaalista viestintää, mutta olen toki itse keskustelun toisena osapuolena vaikuttanut keskustelun etenemiseen ja tiedostan, että nonverbaalisella viestinnällä on oma roolinsa merkitysten tuottamisessa. Litterointimerkit löytyvät liitteestä 2.

3.3 Tutkimuseettiset näkökulmat

Kaikilla tieteenaloilla on ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen yleiset eettiset periaatteet, jotka ovat tutkittavien henkilöiden ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön sekä luonnon monimuotoisuuden kunnioittaminen ja tutkimuksen toteuttaminen niin ettei siitä aiheudu riskejä tai haittaa tutkimuskohteille ja tutkittavina oleville ihmisille (TENK 2019: 5). Tutkittavina olevien henkilöiden ihmisarvon ja oikeuksien kunnioittaminen on tärkeää, jotta luottamus tieteeseen säilyy. Tutkimukseen osallistuvilla henkilöillä on oikeus osallistua tutkimukseen mutta myös oikeus kieltäytyä osallistumasta siihen. Hän voi keskeyttää osallistumisensa tai peruuttaa suostumuksensa osallistua tutkimukseen milloin tahansa. Hänellä on myös oikeus saada ymmärrettävässä muodossa olevaa tietoa tutkimuksen toteutuksesta, aineiston käsittelystä ja henkilötietojen käsittelystä. Lisäksi tutkimuksen tavoitteista ja osallistumiseen liittyvistä mahdollisista riskeistä on kerrottava tutkittaville avoimesti. (TENK 2019: 8–9.) Olen huomionnut nämä eettiset periaatteet tutkimuksessani ja toimin niiden mukaisesti.

Henkilötiedot ovat sellaisia tietoja, joiden perusteella yksittäinen henkilö voidaan tunnistaa. Tällaisia tietoja ovat esimerkiksi nimi, kotiosoite, sähköpostiosoite, puhelinnumero, paikannustiedot ja potilastiedot. Henkilötietoja käsiteltäessä tulee noudattaa aina tietosuojalainsäädännön mukaisia tietosuojaperiaatteita. (Tietosuoja n.d. a, b.) Minun tutkimuksessani henkilötietoja olivat osallistujan nimi, ikä, puhelinnumero ja sähköpostiosoite. Nämä henkilötiedot ovat minulla tallessa aineistosta erillään. Haastattelutilanteissa henkilötietoja ei käsitelty eikä täten litteroidussa aineistossakaan ilmene osallistujien henkilötietoja. Myös haastateltavien ääni on tunnistetieto, joka on haastattelutallenteissa.

Ennen tutkimusluvan hakemista valmistelin Jyväskylän yliopiston käytänteiden mukaisen tietosuojailmoituksen, tiedotteen tutkimuksesta sekä suostumuslomakkeen. Henkilötietojen käsittelyä koskevien tietojen on tärkeää olla tutkittavan näkökulmasta ymmärrettävässä, selkeässä ja tiiviissä muodossa (Tietoarkisto n.d.), ja huomionin tämän seikan lomakkeita laatiessani ja niistä tutkittaville kertoessani. Tutkimuslupahakemus oli kyseisen oppilaitoksen käytäntöjen

mukainen. Tutkimuslupahakemukseen liitin myös tutkimussuunnitelmani, joka sisälsi kuvauksen tutkimuksen etenemisestä. Saatuani oppilaitokselta tutkimusluvan aloin etsimään yhteishenkilön avulla sopivia haastateltavia. Esittelin itseni ja tutkimusaiheeni eri opiskeluryhmien naisille, ja sovimme halukkaiden kanssa haastatteluajat tuleville päiville ja viikoille. Heillä oli aikaa harkita tutkimukseen osallistumista. Annoin heille tietosuojailmoituksen ja tiedotteen tutkimuksesta etukäteen luettaviksi. Kävimme ne läpi myös suullisesti ennen haastatteluja yhdessä.

Tutkimus perustuu haastateltavien suostumukseen eli osallistuminen oli heille täysin vapaaehtoista ja heillä oli aikaa harkita osallistumista. Kuvasin heille tarkasti aineiston käsittelyä ja henkilötietojen suojaamista. Henkilön voi tunnistaa muidenkin tietojen kuin esimerkiksi nimen perusteella (Tietosuojac). Kuten jo aiemmin totesin, haastatteluissa ei käsitelty osallistujien henkilötietoja. Haastatteluissa puolestaan ilmeni muita tietoja, joiden perusteella yksittäinen osallistuja on mahdollista tunnistaa. Tällaisia tietoja olivat esimerkiksi opiskelijoiden opiskelu- tai kotipaikkakunta, työpaikat ja oppilaitos. Olen poistanut litteraatista kaikki tunnistetiedot ja analysoin vain litteroitua aineistoa. Säilytän haastattelutallenteet ja litteroidun aineiston käyttäjätunnuksella ja salasanalla suojatulla tietokoneella tutkimuksen valmistumiseen saakka. En käsittele tutkimuksessa henkilötietoja tai muita yksityiskohtia, joista yksittäinen osallistuja voitaisiin tunnistaa. Koska naisopiskelijoita on kyseisellä alalla vähän, en myöskään mainitse tarkkaa koulutussuuntaa ja osaamisaloja. Tutkimuksen valmistuttua poistan haastattelutallenteet, litteroidun aineiston ja osallistujien yhteystiedot asianmukaisesti. Yhteystiedot ovat minulla tallessa, jotta voin jakaa osallistujille valmiin tutkimuksen.

Erityisiksi henkilötietoryhmiksi eli arkaluonteisiksi tiedoiksi luetaan henkilötiedot, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä, poliittiset mielipiteet, uskonnollinen tai filosofinen vakaus, ammattiliiton jäsenyys, terveyttä koskevat tiedot, seksuaalinen käyttäytyminen tai suuntautuminen (Tietoarkisto n.d.). Näitä tietoja tutkimuksessani ei käsitellä. Katson, että sukupuoleen liittyvät kokemukset voidaan kokea arkaluontoiseksi haastatteluaiheeksi. Osallistujat tiesivät etukäteen sukupuolen olevan yksi tutkimuksen aiheista, joten siihen liittyvät kysymykset eivät kuitenkaan tulleet heille yllätyksenä haastattelutilanteessa. Heidän kuvatessa ongelmallisia tilanteita pyrin olemaan hienotunteinen. Kerroin myös heille, että mikäli he kertovat arkaluontoisia esimerkkejä, en kuvaa niitä sanatarkasti tutkimustuloksissa tunnistettavuusriskin vuoksi. Tarkkaan ammattitutkintoon ja osaamisalaan viittaavat sanat olen myös häivyttänyt aineistosta litterointivaiheessa.

3.4 Analyysimenetelmä

Olen etsinyt ja analysoinut aineistosta ammatillisen identiteetin rakentamiseen liittyviä diskursseja eli kiteytyneitä ja tunnistettavia merkityksellistämisen tapoja. Analysoin myös sitä, miten diskursseja rakennetaan kielellisesti systeemis-funktionaalisen teorian valossa. Tarkastelin erityisesti ideationaalista ja interpersoonaista metafunktiota. Diskurssikategoriat rakentuivat aineistolähtöisesti, mutta hyödynsin niiden muodostamisessa myös aiempaa teoreettista tietoa ammatillisesta identiteetistä ja sen rakentumisesta. Englannin kieleen pohjautuva systeemis-funktionaalinen kieliteoria antaa tutkimukselleni kehyksen, ja hyödynnän analyysissa sen käsitteitä, mutta Shoren tapaan analyysini on fennosentrillä eli suomen kieliopin kuvauksiin pohjautuvaa (Shore 2012b: 159). Analyysin tukena käytin Isoa suomen kielioppia (VISK). Hyödynsin myös Shoren (2012a, 2012b & 2020) funktionaalisia kuvauksia suomen kielestä. Sananvalintojen merkityksiä tarkastellessa hyödynsin Kielitoimiston sanakirjaa (KS). Seuraavaksi kuvaan tarkemmin analyysiprosessiani sekä siihen keskeisesti liittyviä teoreettisia ja kieliopillisia käsitteitä.

Aluksi luin litteroidun aineiston läpi muutamaan kertaan ja rajasin aineistoa. Sisällytin analysoitavaan aineistoon sellaiset sisällöt, jotka liittyivät ammatilliseen identiteettiin ja sukupuoleen. Sellaiset sisällöt, jotka eivät suoranaisesti liittyneet näihin teemoihin, jätin kuitenkin aineistoon. Analyysin edetessä karsin vielä aineistosta analyysin kannalta epäolennaisia sisältöjä. Ammatillinen identiteetti sisältää käsitykset itsestä ammatillisena toimijana, käsitykset itsestä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen sekä millaiseksi yksilö työssään haluaa tulla (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006). Sisällytin aineistoon siis ne osat, jotka liittyvät opiskelijoiden ammatillisuuteen ja ammatilliseen identiteettiin. Sisällytin aineistoon myös sukupuoleen liittyvät sisällöt niiltä osin kuin ne liittyvät ammatilliseen identiteettiin. Rajauksen jälkeen luokittelin aineistoa ja siitä muodostuvia diskursseja eli tunnistettavia merkityksellistämisen tapoja. Diskurssien luokittelua tehdessäni etsin aineistosta erilaisia näkökulmia ja yhdistin havaintojani aiempaan tutkimustietoon ammatillisesta identiteetistä.

Tunnistin aineistosta neljä keskeistä diskurssia, jotka nimesin analyysiprosessin aikana *fyysisyyden diskurssiksi*, *tulevaisuusdiskurssiksi*, *oppimisen diskurssiksi* ja *naissukupuoli ongelmana -diskurssiksi*. Näiden lisäksi aineistossa ilmeni muita pienempiä diskursseja, kuten *kutsumuksen diskurssi*. Nämä pienemmät diskurssit ilmenivät kuitenkin vain yksittäisissä kommentteissa, joten niiden pohjalta en pystynyt muodostamaan yhtenäisiä diskurssiluokkia, jotka

ilmenisivät useamman haastateltavan puheessa. Diskurssien kielellisen rakentumisen analysoiminen olisi ollut haastavaa yksittäisten kommenttien perusteella. Tunnistettuani keskeiset diskurssit luin ne läpi vielä useampaan kertaan. Diskurssien sisällä havaitsin erilaisia näkökulmia. Esimerkiksi fyysisyyden diskurssi liittyy sekä työn fyysisyyteen että opiskelijoiden fyysisiin ominaisuuksiin. Joissakin kommentteissa oli piirteitä useammasta diskurssista, mutta luokittelin kommentit sen mukaan, mitä näkökulmaa ne vahvimmin ja ensisijaisesti edustavat. Diskurssien nimeäminen oli aluksi hieman haastavaa, sillä diskurssien sisällä oli useita näkökulmia, joista diskurssi muodostui. Pyrin nimeämään diskurssit mahdollisimman selkeästi ja osuvasti. Toisaalta kielellinen tarkastelu esimerkiksi sanaston tasolla helpotti diskurssien nimeämistä.

Tunnistettuani ja nimettyäni keskeiset diskurssit kävin aineiston läpi interpersoonaisen ja ideationaalisen metafunktion kautta. Interpersoonaisen metafunktion alalta tarkastelin modaalisuutta ja suhtautumista. Ideationaalisen metafunktion alalta puolestaan tarkastelin verbiprosesseja ja leksikaalisia valintoja. Tarkastelin sitä, miten varmana tai todennäköisenä haastateltavat pitävät sanomaansa ja miten he arvioivat sitä tai suhtautuvat siihen. Leksikaalisia valintoja tarkastelemalla tein havaintoja siitä, miten haastateltavat representoivat kokemusmaailmaansa. Tein myös havaintoja diskurssien kannalta merkityksellisistä verbien prosessityypeistä. Analyysiluvuissa käsittelen metafunktioita niiltä osin, kuin on analyysin kannalta merkityksellistä; en siis käy järjestelmällisesti läpi esimerkiksi jokaista modaalisuuden piirrettä, mikäli se ei syvennä tai laajenna ymmärrystä aineistosta. Seuraavaksi kerron tarkemmin ideationaalisen ja interpersoonaisen metafunktion piirteistä, joita hyödynsin analyysissäni.

Ideationaalinen metafunktio voidaan jakaa eksperientiaaliseen ja loogiseen, joista analyysissäni keskityn eksperientiaaliseen. Termiä representatiivinen on käytetty niin ideationaalisen metafunktion (Shore 2012a: 146) kuin eksperientiaalisen metafunktion (Shore 2020: 44) synonyymina. Analyysissäni viitataan representaation käsitteellä eksperientiaalisiin eli maailmaa kuvaaviin merkityksiin. Eksperientiaalisessa metafunktiossa yksi keskeinen tarkastelun kohde on verbin prosessityypit. Sisäisiä ja ulkoisia kokemuksia kielennetään eri tavoin: ulkoiset kokemukset ilmenevät kieliopillisesti materiaalisissa prosesseissa ja sisäiset kokemukset mentaalissa prosesseissa. Kolmas prosessityyppi on relationaalinen, ja se liittyy identifioimiseen ja luokittelemiseen. Edellä mainittujen pääprosessityyppien lisäksi on olemassa behavioraaliset, verbaaliset ja eksistentiaaliset prosessit, jotka asettuvat pääprosessityyppien välille. (Halliday & Matthiessen 2014: 214–215.) Materiaaliset prosessit liittyvät tapahtumiseen ja tekemiseen, mentaaliset prosessit tuntemiseen ja ajattelemiseen ja relationaaliset prosessit suhteisiin. Eksistentiaaliset prosessit asettuvat relationaalisten ja mentaalisten prosessien välille, verbaaliset

prosessit mentaalisten ja relationaalisten prosessien välille ja behavioraaliset prosessit materiaaalisten ja mentaalisten prosessien välille. Prosessityyppjä tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota predikaattiverbiin ja siihen kuuluviin välttämättömiin lauseenjäseniin. (Halliday & Matthiessen 2014: 216, Shore 2012b: 164.) En analysoi aineistostani järjestelmällisesti kaikkia prosessityyppjä, vaan teen havaintoja sellaisista prosesseista, jotka olennaisesti liittyvät diskursien rakentumiseen.

Eksperientiaalisen metafunktion tarkastelussa keskityn erityisesti leksikaalisiin eli sisältösanoihin ja niiden välisiin suhteisiin (Shore 2012a: 147). Analysoin esimerkiksi osaamiseen ja sukupuoleen liittyvää sanastoa, adjektiiveja ja ihmisryhmien nimeämistä. En analysoi järjestelmällisesti tiettyjä sanaryhmiä, vaan teen havaintoja sellaisista leksikaalisista valinnoista, jotka olennaisesti liittyvät identiteettiä rakentaviin diskursseihin. Leksikaalisten valintojen tarkastelussa nojaudun Kielitoimiston sanakirjan (KS) määritelmiin sanojen merkityksistä.

Kielen interpersonaisen metafunktion kautta voidaan tarkastella suhteiden ja identiteettien rakentumista. Lingvistiksessä analyysissa tutkitaan moduksien ja modaliteettien avulla puhujan suhdetta, kuten esimerkiksi sitoutumista, viestiin. (Fairclough 1995: 168.) Koska olen kiinnostunut identiteettien rakentumisesta, lähestyn aineistoa interpersonaisen metafunktion kautta. Interpersonaisen metafunktion analyysissa keskityn modaalisuuteen, josta kerron seuraavaksi tarkemmin. Polaarisuudella tarkoitetaan myöntöä ja kieltoa, ja modaalisuus asettuu näiden väliin. Modaaliset ilmaukset ovat usein monitulkintaisia. Modaaliset arviot implikoivat muidenkin tulkintavaihtoehtojen olevan mahdollisia. (Shore 2020: 276, 279.) Modaalisuudella ilmaistaan tai arvioidaan asian todenmukaisuutta tai toteutumismahdollisuuksia. Modaalisia ilmauksia ovat modukset eli verbin tapaluokat, modaaliverbit, modaaliset adjektiivit sekä modaaliset adverbit ja partikkelit. (VISK § 1551).

Modaalisuus voidaan jakaa episteemiseen, deonttiseen, dynaamiseen ja praktiseen modaalisuuteen (VISK § 1552). Episteeminen modaalisuus voidaan nähdä jatkumona mahdottomasta varmaan, ja se perustuu tietoon tai puhujan arvioon mahdollisuudesta. Deonttinen modaalisuus puolestaan edustaa puhujan tahtoa tai puheyhteisön normia. Deonttisia verbejä ovat esimerkiksi *täytyä*, *pitää* ja *tulla*. Ulkoisista tai sisäisistä edellytyksistä riippuva mahdollisuus on dynaamista modaalisuutta (esim. *Minun on pakko ehtiä* (ulkoinen edellytys) vs. *Minä jaksan nostaa* (sisäinen edellytys)). (VISK § 1551.)

Modukset eli verbin tapaluokat edustavat kieliopillistunutta modaalisuutta, jossa mahdollisuus tai todennäköisyys ilmenee siis verbin taivutusmuodossa. Indikatiivi (*syön*) ilmaisee väitteen, ja se on tunnusmerkitön modus. Imperatiivi (*syö*) ilmaisee käskyn, kehotuksen, pyynnön,

luvan annon tai neuvon, ja se edustaa deonttista modaalisuutta. Episteemistä modaalisuutta puolestaan ilmaisevat konditionaali (*söisin*) ja potentiaali (*syönen*). Konditionaalilla ilmaistaan esimerkiksi kuviteltua tai suunniteltua asiointilaa, joka ei ole vielä toteutunut. Se esitetään mahdollisena asiointilana suhteessa johonkin kuviteltuun tilanteeseen. Moduksista harvinaisin, potentiaali, ilmaisee preesensissä arviota puhehetkisestä tai tulevasta asiointilasta ja perfektissä arvion menneestä asiointilasta. Potentiaalilla voidaan ilmaista esimerkiksi pohdiskelua tai epärointiä kysymyslauseessa. (VISK § 1590, 1591, 1592, 1597, 1598.)

Nesessiivirakenteella ilmaistaan välttämättömyyttä tai velvollisuutta: rakenteessa on genetiivisubjekti sekä yksikön 3. persoonassa oleva verbi (*minun on pakko tehdä, minun on tehtävä*). Toinen kiteytynyt olla-verbillinen rakenne on mahdollisuusrakenne (*olla tehtävissä*). (VISK § 1580.) Modaaliverbeillä voidaan ilmaista dynaamista, deonttista tai episteemistä mahdollisuutta tai välttämättömyyttä. Välttämättömyyttä ilmaistaan esimerkiksi verbeillä *täytyä, pitää, tarvita* ja *joutua* ja mahdollisuutta verbeillä *voida, saattaa, taitaa* ja *mahtaa*. Modaaliverbit voivat olla implikaatiivisia tai ei-implikoivia, ja ne voidaan asettaa jatkumolle, mutta niiden rajat eivät ole yksiselitteisiä. (VISK § 1562.)

Episteemistä tai dynaamista modaalisuutta ilmaisevat adjektiivit (esim. *mahdollinen, varma, ilmeinen*) voivat olla lauseessa erilaisissa syntaktisissa asemissa, kuten substantiivin määritteenä tai genetiivisubjektillisessa konstruktiossa (*minun on mahdollista*) (VISK § 1588). Modaaliset adverbis ja partikkelit ilmaisevat puhujan käsitystä todennäköisyydestä tai varmuudesta. Ne ilmaisevat episteemistä todennäköisyyttä ja ovat usein leksikaalistuneita adjektiivin tai verbin taivutusmuotoja tai johdoksia (esim. *mahdollisesti, kieltämättä, kuulemma*). (VISK § 1601.)

Lisäksi konkreettinen tai mentaalinen verbi voi saada modaalisen tulkinnan nollasubjektillauseessa (esim. *kyllä sen tietää, kaikkeen tottuu*). Vaikutelmaverbit (esim. *haista, maistua, kuulua, näyttää, vaikuttaa*), tietämistä, ajattelemista ja muistamista ilmaisevat verbit (*luulen, uskon*) ja verbikantaiset evidentialiset adverbis (*muistaakseni*) kuuluvat episteemiseen modaalisuuteen. (VISK § 1551, 1353, 488, 1607). VISK:n (§ 1551, 1557) mukaan laajasti ottaen episteemisyteen voidaan lukea evidentialisuus eli osoitus siitä, mistä puhuja on saanut tietonsa, mutta Shoren (2020: 290) mukaan evidentialisuus kannattaa pitää modaalisuudesta erillään.

Analyysini on laadullista ja aineistolähtöistä, mutta suhteutan tutkimustuloksiani pohdintaluvussa myös aiempiin tutkimuksiin niiltä osin kuin on mahdollista. Täysin vastaavaa tutkimusta samanlaisessa kontekstissa ei ole aiemmin tehty, joten suora vertailu ei ole mahdollista. Voin kuitenkin tehdä havaintoja ammatilliseen identiteettiin ja diskursseihin liittyvistä yhteis-

sistä tai eroavaisista piirteistä. Vaikka lähestyn ammatillista identiteettiä diskurssien näkökulmasta, teen havainnoja aineistoni yhtäläisyyksistä laajempiin ammatillisen identiteetin teorioihin.

4 TULOKSET

Tässä pääluvussa käsittelen aineiston analyysia ja tuloksia. Alaluvut 4.1–4.4 käsittelevät aineistosta esiin nousseita keskeisimpiä ammatillisen identiteetin diskursseja ja niiden kielellistä rakentumista, ja niiden avulla vastaan tutkimuskysymykseen 1. Alaluvussa 4.5 puolestaan pohdin sukupuolen merkitystä osana ammatillisen identiteetin diskursseja ja vastaan tutkimuskysymykseen 2. Tunnistin aineistosta neljä keskeistä diskurssia, jotka ovat *fyysisyyden diskurssi*, *tulevaisuusdiskurssi*, *oppimisen diskurssi* ja *naissukupuoli ongelmana -diskurssi*.

Esimerkeissä O1, O2 ja O3 tarkoittavat haastateltavia opiskelijoita ja H tarkoittaa haastattelijaa. Kohdat, joissa opiskelijat käyttävät paikannimiä tai tarkkaa ammattialan sanastoa, olen korvannut yleisemmällä käsitteellä tai selittänyt auki hakasulkeisiin. Kursivointia ja lihavoitua käytän kohdissa, joita analysoin tarkemmin. Olen litteroinut aineiston sanatarkasti epärointeineen. Olen myös merkinnyt litteraattiin lyhyet ja pitkät tauot, mutta en ole laskenut taukojen pituuksia. Litterointimerkit löytyvät liitteestä 2.

4.1 Fyysisyyden diskurssi

Yksi aineistosta esiin nouseva diskurssi on fyysisyyden diskurssi. Fyysisyyden diskurssissa ammatillinen identiteetti rakentuu käsillä tekemisen ja työntekijän fyysisten ominaisuuksien kautta. Tässä diskurssissa ammattiala nähdään perinteisen käsityksen mukaisesti käsillä tekemisenä, vaikka jokainen opiskelijoista hahmottaakin ammattialan hieman eri tavoin ja omia työllistymistavoitteitaan ajatellen. Diskurssiin liittyy myös naissukupuoleen liitetty pieni fyysinen koko, joka aiheuttaa haasteita työntekoon ja on yksi identiteettityössä pohdintaa aiheuttavista tekijöistä: kokemukset fyysisen voiman puutteesta tai vaikeudet saada otetta isoista laitteista rajoittavat opiskelijoiden mahdollisuuksia tehdä työtehtäviä. Fyysisyys näkyy diskurssissa sanaston tasolla: esimerkeissä on kehoon liittyviä adjektiiveja (*pieni, heiveröinen*), substantiiveja (*kädet, voima, bodari*) ja verbejä (*nostella*).

Esimerkissä (1 ja 2) opiskelija 1 kertoo alalle hakeutumisen syistä ja alan osaamisvaatimuksista. Esimerkit kytkeytyvät fyysiseen työskentelyyn.

1) O1: -- et ku on kuitenkin semmonen et halua *haluu tehdä käsillä ja (.) tehdä niinku töitä (.)* ja sit että ei (.) ei ollu niinku minkään näköstä mielenkiinto lähtee sitte *jotain kauneudenhoitoaloja tai tällasii* opiskelee ku mä aattelin et nyt on hyvä sillo oli hyvä sauma lähtee iha iha uusille urille ja (.) sitte tosiaan työökärissä niin ammatinvalintapsykologikin puhu sitä että että (.) alalla on täällä huutava pula --

- 2) O1: -- no se on sitä että et *osaa työstää* sitä [materiaalia] niinkun (.) *osaa käyttää* noita [koneita] ja ja (.) kaikenlaisia muita työkaluja mitä siinä [luettelee erilaisia työkaluja] –

Opiskelija 1 kuvaa olevansa sellainen, joka haluaa tehdä käsillä ja *tehä niinku töitä*. Viimeksi mainitun kommentin merkitys jää hieman epäselväksi, mutta tulkitsen sen kontekstin perusteella liittyvän konkreettiseen ja materiaaliseen työskentelyyn, joka näyttäytyy vastakkaisena ei-fyysiselle työlle. Lisäksi hän perustelee valintaansa sillä, ettei ollut kiinnostunut muista aloista, kuten kauneudenhoitoalasta. Kauneudenhoitoalaan verrattuna tekniikan ala näyttäytyy fyysisenä ja raskaampana, vaikka kauneudenhoitoalakin sisältää käsillä tekemistä. Ilmaus *jotain kauneudenhoitoaloja tai tällasii* voi viitata yleisesti naisennemistöisiin tai fyysisesti kevyempiin aloihin. Toisaalta ilmauksen voi tulkita myös vähätteleväksi: Kielitoimiston sanakirjan mukaan *joku*-pronominia voidaan käyttää kielteisävytteisesti osoittamassa vähättelyä (KS s.v. *joku* 1.b.) Lisäksi monikon (*kauneudenhoitoaloja*) käyttäminen yksikön sijasta voi ilmaista affektiivista sävyä (VISK § 1731).

Niin ikään esimerkissä (2) opiskelija hahmottaa ammatissa vaadittavan osaamisen käsillä tekemisen kautta kuvatessaan materiaalien työstämistä sekä taitoa osata käyttää erilaisia koneita ja työkaluja. *Osata*-verbi saa Kielitoimiston sanakirjassa (KS s.v. *osata*) määritelmän 'olla opinut jtk, hallita jk asia, tietää, taitaa; ymmärtää, älytä'. Kielitoimiston sanakirja (KS s.v. *käyttää*) antaa *käyttää*-verbille määritelmän 'pitää jtk välinettä, apuneuvoa, menettelytapaa tms. apuna määrätarkoituksessa, soveltaa, hyödyntää' (esim. *käyttää työkalua*) ja *työstää*-verbille (KS s.v. *työstää*) määritelmän 'muokata työkappaletta käsityökalua käyttäen t. työstökoneella'. Mentaalinen *osata*-verbi sisältää näkemyksen tiedosta ja ymmärryksestä, kun taas *käyttää* ja *työstää* ovat selvästi konkreettisia, materiaalisia prosesseja. Laitteiden käyttäminen vaatii tietoa ja teoreettista ymmärrystä niiden toiminnasta. Opiskelija ei eksplisiittisesti kerro konkreettisen tekemisen taustalla vaadittavan ymmärryksen tai tiedon laadusta, mutta ne tulevat ilmi *osata*-verbin myötä epäsuorasti.

Esimerkissä (3) opiskelija 1 kuvaa rajoitteita, joita hänen fyysiset ominaisuutensa aiheuttavat: hän ei jaksa nostaa painavia asioita tai voi käyttää työkaluja, joiden käyttö vaatii voimaa.

- 3) O1: -- niinkun (.) mulle on haastavaa just se että ei ei oo paljon voimaa (.) niin mä en pysty (.) kaikkee (.) niinku semmost missä tarvitaan voimaa ni mä en *ei pysty* niinku kaikkii *ei jaksa* nostella eikä *pysty* tota öö käyttämään semmosia käsityökaluja kaikkia missä tar- vaaditaan voimaa (.) niin niissä on mut että öö tähän mennessä olen aina saanut apua (.) siihen (.) niihin hommiin ja semmosiin ja välillä tuntuu että tuolla olen kohdannu sellasiakin *henkilöitä nyten muun muassa täällä koulullakin näitä toisia opiskelijoita* et (.) näyttää just siltä että olen niin *heiveröinen ni naisena tarvitsen varmasti tuolla apua* ja sitte sitä tullaan *tyrkyttämään* vähän niinku turhankin kanssa ni sit on sillai et joo no hei tää on nyt mun juttu (.) et mä pyyän sit ku mä tarviin (.) mut että k- apua on saanu aina (.) kyllä mut että tosiaan hehe osa ja sitte osa osa miehistä ajattelee ihan suoraan sitä niinku et (.) et sä *voi (.) tätä tehä (.) sä et vaan voi ku sä oot nainen ja sä oot*

varsinki ku ei ei oo mikään semmonen bodari niin hehe tai muuta et ei niinku suoranaisesti näytä siltä että on voimaa ni (.) niin niin mut että

Pystyä ja jaksaa ovat dynaamista modaalisuutta ilmaisevia modaaliverbejä, jotka liittyvät fyysisiin edellytyksiin (VISK § 1554), tässä tapauksessa siis opiskelijan fyysiseen voimaan. Opiskelijan itsensä lisäksi muut opiskelijat ovat kiinnittäneet huomiota hänen fyysisiin ominaisuuksiinsa: ensin opiskelija mainitsee muun muassa koulullakin olevan toisia opiskelijoita, jotka *tyrkyttävät* hänelle apua (KS s.v. *tyrkyttää* 'tarjota itsepäisesti, innokkaasti, tuputtaa'). Tulkitsen opiskelijan kuvaavan itseään ulkopuolisten näkökulmasta *heiveröiseksi*, joka saa Kielitoimiston sanakirjassa (KS s.v. *heiveröinen*) määritelmän 'hintelä, hento, heikko, hatara'. Tämä ulkoisten ominaisuuksien pohjalta tehty päätelmä saa miehet auttamaan naista silloinkin, kun tämä ei apua tarvitsisi. Päätelmän vahvuutta korostaa adverbi *varmasti*, joka edustaa episteemistä eli päättelyyn tai tietoon perustuvaa modaalisuutta (VISK § 1601).

Esimerkin (3) intersubjektiseen metafunktion kuuluvat modaaliverbit liittyvät haasteisiin, jotka voivat vaikuttaa ammatillisen identiteetin rakentumiseen kielteisesti. Kokemus pienestä koosta ja voiman puutteesta ei jää opiskelijan itsensä havaitsemaksi, vaan myös muut opiskelijat toiminnallaan saavat opiskelijan kiinnittämään siihen huomiota. Representaation näkökulmasta sananvalintoihin *tyrkyttää* ja *heiveröinen* liittyy negatiivinen konnotaatio, ja ne heijastavat myös opiskelijan suhtautumista. On mielenkiintoista, että *heiveröisyyden* lisäksi käytetään essiivimuotoa *naisena*. Avun tarjoaminen ei siis liity ainoastaan arvioon fyysisestä koosta tai voimasta, vaan sukupuolella on tilanteessa merkitys.

Kommentin lopussa opiskelija kuvaa joidenkin miesten *ajattelevan suoraan*, että naiset eivät voi tehdä jotakin (tulkitsen *tämän* viittaavan ammattiin yleisesti). *Ajatella* on mentaalinen verbi, ja sen perusteella miehet eivät ole ilmaisseet sanallisesti kyseiselle naisopiskelijalle ajatuksiaan, mutta opiskelija on tehnyt tulkinnan mahdollisesti muun toiminnan tai sanattoman viestinnän perusteella heidän ajatuksistaan ja suhtautumisestaan. Kontekstista ei ilmene, viittaanko *miehillä* miesopiskelijoihin, työpaikkojen miehiin vai joihinkin muihin miehiin. Miesten ajatuksia kuvatessaan opiskelija käyttää yleiskäyttöistä modaaliverbiä *voida*, joka saa tässä kontekstissa dynaamisen tulkinnan, koska se liittyy fyysisiin edellytyksiin. Dynaaminen modaalisuus tarkoittaa sisäistä tai ulkoista, fyysistä mahdollisuutta tai välttämättömyyttä (VISK § 1554). Maininta siitä, ettei opiskelija koe olevansa *mikään semmonen bodari* eli kehonrakentaja, saa pohtimaan sitä, suhtautuisivatko jotkut miehet positiivisemmin naisopiskelijoihin, jotka ovat keskimääräistä vahvempia tai rotevampia (KS s.v. *kehonrakentaja*: 'kehonrakennuksen harrastaja, "bodaaja", "bodari"'). Lisäksi yleistettäessä miesten olevan keskimäärin isompia ja vahvempia ja naisten olevan keskimäärin pienempiä ja heikompia jää huomioimatta se, että

fyysiset ominaisuudet ovat kuitenkin hyvin yksilöllisiä piirteitä sukupuolten sisälläkin. Fyysisyyden diskurssin esimerkeissä on yhteneväisyyksiä naissukupuoli ongelmana -diskurssiin, jota käsittelen alaluvussa 4.4.

Myös opiskelija 2 on kokenut pienen fyysisen kokonsa aiheuttavan haasteita joissakin työtehtävissä (esimerkki 4):

4) O2: se vaikuttaa lähinnä noihin isoihin koneisiin koska monissa noi säätö säätönäpit on tosi korkeella (.) ja sitte kun on pienet kädet ja muuta niin on *hankala ehkä niinku saada otetta jostain* mut seki taas riippuu et millasii työtehtävii tekee

Esimerkissä (4) ei mainita voiman puutetta, vaan ainoastaan pituuden puolesta yltäminen korkealle ja pienillä käsillä otteen saaminen jostakin. Opiskelija 2 kuvaa otteen saamisen olevan *hankalaa* eli vaivalloista tai vaikeasti toteutettavaa (KS s.v. *hankala*), mutta ei sananvalinnan perusteella kuitenkaan mahdotonta. Rinnastuskonjunktioilla *mutta* hän esittää lisäyksen: haasteet riippuvat työtehtävistä eli ongelmaa ei ole kaikissa tehtävissä.

Opiskelija 1 kuvaa esimerkeissä (5 ja 6) naissukupuolen hyötyjä alalla työskentelyssä. Opettajat ovat ilmaisseet opiskelijalle työtehtäviä, joissa naiset ovat hyviä, ja opiskelija on myös itse kokenut olevansa tietyissä tehtävissä hyvä sukupuolensa vuoksi. Kaksi muuta opiskelijaa eivät itse kokeneet sukupuolestaan olevan hyötyä, mutta toinen heistä oli kuullut muualta naisia arvostettavan miesten aloilla huolellisuutensa, tarkkuutensa ja tunnollisuutensa ansiosta.

5) O1: ööö no siis (.) opettajien kannalta ni se on tullu niinku tässä on joitain opettajia joiden kannalta niinku ne ne tosi paljon puhuu siitä että esimerkiks just [mainitsee tarkan menetelmän] ja sellaseen tarvitaan et naisista on tosi (.) *naiset on tosi hyvä siinä ku se on sellasta pientä tarkkaa piipertämistä --* et naiset *arvostetaan sitä naisten tavallaan sitä kädentaitoa niinku siinä (.) siinä mut* et sitte taas ööh n- just ku tullaan niinku näihin että tuolla työpaikoilla niin just sitte taas (.) toiset miehet on sitten niinku sitä mieltä että eo- ei ihan selkeesti näkee että älä nyt vaan ainakaan tuu mulle puhumaan tänne että kun ne jurnuuttaa siellä jossain nurkissansa niin sitten ne on vaan parempi jättää sinne heh jurnuuttamaan (.) mut et tota

6) O1: -- kyllä mä niinku koen että mä oon tos tollasessa pien (.) ku pitää semmosta pientä tarkkaa tehä (.) niin et se että mä iteki niinkun öö teen käsitöitä virkkaan ja kudon ja tällasta näin että sitä käs- *kädentaitoo* on kuitenkin itelläki

H: joo

O1: taustalla ja muutenki niin (.) ni (.) kyl mä niinku koen että siit on on apuu (.) ja sitte ku on on sillai että (.) on *on pienempi ja sirompi tavallaan ni pystyy* niinku (.) sillä lailla *menemään semmisiin haastavempiin paikkoihin* ja tämmösiin et onhan niinku sillee (.) siinä mielessä siitä (.) *mut että sitte taas (.) vastaavasti* on sit taas just se että sit on myöskin paljon mitä ei pysty tekemään just siks koska ei vaan

H: joo

O1: *ei vaan kykene*

H: joo (.) joo

O1: mut onneks nyt tänä päivänä on tosi paljon niinku panostetaan siihen että on on sitte olemassa apuvälineistöä (.) kaikkeen et pyst- pystyis niinku (.) tekemään

Jotkut opettajat ovat opiskelijan mukaan puhuneet paljon tietystä työtehtävästä, jossa arvostetaan *naisten kädentaitoa*. Kädentaito siis kytketään sukupuoleen. Verbi *piipertää* saa Kielitoimiston sanakirjassa (KS s.v. *piipertää*) määritelmän 'liikkua nopein, lyhyin askelin', mutta arkikielessä sitä käytetään käsitykseni mukaan muissakin yhteyksissä viittaamaan monenlaiseen pieneen tekemiseen, kuten tässä esimerkissä. Myös opiskelija itse kokee olevansa hyvä pienessä, tarkassa työskentelyssä, johon hänen käsityöharrastuksensa on vaikuttanut. *Pienempänä* ja *sirompana* hän myös kokee pystyvänsä menemään haastavampiin paikkoihin, mutta hän ei täsmennä, mitä tällaiset paikat esimerkiksi ovat. Sananvalinnat *pieni* ja *siro* ovat merkitykseltään neutraaleja. Sananvalinnat liittyvät tulkintani mukaan siihen, kenen näkökulmasta asiaa representoidaan (vrt. esimerkki 3: *heiveröinen*).

Kerrottuaan opettajista, jotka ovat sanoneet naisia arvostettavan tarkkuutta vaativassa työskentelyssä, opiskelija jatkaa kommenttiaan. *Mutta*-rinnastuskonjunktiolla (puhekielessä *mut*) alkava sivulause esittää vastakohdan: työpaikoilla on miehiä, jotka suhtautuvat naisiin hyvin negatiivisesti. Esimerkissä miehet representoidaan erilaisina ryhminä, jotka suhtautuvat naisopiskelijoihin joko myönteisesti tai kielteisesti. Myös omat positiiviset kokemukset käden- taidoista ja kyvystä työskennellä haastavissa paikoissa saavat negatiivisen täydennyksen: on paljon asioita, joita opiskelija ei kykene tekemään. Diskurssissa ilmenee siis useita vastakkaisia näkökulmia. Fyysisiin edellytyksiin liittyvä *kyetä*-verbi on dynaaminen, sillä se liittyy opiskelijan voimaan, kuten *pystyä* ja *jaksaa* esimerkissä 3.

Se, että naisia arvostetaan huolellisuuden tai tarkkuuden vuoksi, on myös ongelmallista; tällöin opiskelijoihin liitetään oletuksia piirteistä tai kyvyistä pelkästään sukupuolen perusteella. Oletettavasti tällöin myös ajatellaan, että miesopiskelijat eivät ole yhtä hyviä pienessä ja tarkassa työskentelyssä. Fyysinen koko ja erilaiset laitteet voivat tietysti hankaloittaa tai mahdollistaa työnteon erilaisille opiskelijoille, mutta lähtökohtaisesti oletusten tekeminen kyvyistä pelkän sukupuolen perusteella on epätasa-arvoista.

Fyysisyyden diskurssissa intersubjektuaalisia merkityksiä rakennetaan erityisesti modaali- verbeillä, jotka ovat dynaamisia eli liittyvät fyysisiin edellytyksiin. Voiman puute hankaloittaa joidenkin laitteiden käyttöä, ja modaaliverbit esiintyvätkin diskurssissa usein kieltomuodossa (*ei jaksaa, ei pysty*). Ideationaalisuuden näkökulmasta materiaaliset prosessiverbit *työstää* ja *käyttää* liittyvät ammattialan konkreettiseen ja fyysiseen työskentelyyn. Niiden yhteydessä kuitenkin käytetään mentaalista verbiä *osata*, joka kertoo siitä, että konkreettinenkin työskentely vaatii teoreettista osaamista. Fyysisyyden diskurssissa konkreettinen työskentely on siis keskeistä, mutta se ei ole teoreettisesta osaamisesta erillistä. Sananvalintojen tasolla fyysisyys ilmenee kehoon liittyvillä adjektiiveilla, verbeillä ja substantiiveilla, ja sanojen positiiviset ja

negatiiviset merkitykset heijastelevat erilaisia kokemuksia ja näkökulmia. Sananvalinnat heijastelevat esimerkiksi sitä, kenen näkökulmasta asiasta puhutaan (esimerkit 3 ja 6: *heiveröinen* ja *pieni*). Kokemukset fyysisistä haasteista ja mahdollisuuksista vaikuttavat opiskelijoiden ammatilliseen identiteettiin siten, että ne voivat suunnata opiskelua ja työntekoa tiettyyn suuntaan.

4.2 Tulevaisuusdiskurssi

Toinen aineistosta tunnistamani keskeinen diskurssi liittyy opiskelijoiden tulevaisuudennäkymiin. Heidän toiveensa tulevan työuran suhteen ovat vaikuttaneet niin opintoihin hakeutumiseen kuin opintojen rakentamiseen. Myös aiemmalla työkokemuksella on ollut vaikutusta tulevaisuudennäkymiin. Tulevaisuuteen liittyy toiveiden lisäksi myös huolia. Seuraavissa esimerkeissä opiskelija 1 kertoo toiveistaan tulevan työnsä suhteen. Hän toivoo työtehtäviin vaihtelua, minkä vuoksi hän on myös työharjoittelussa ja opinnoissaan kerryttänyt osaamistaan mahdollisimman monipuolisesti.

7) O1: -- mut et mä halusin keskittää sen [työharjoittelun] siihen enemmän siihen muuhun osaamiseen (.) et tota just senkin kannalta että et *pääsis pääsis* niinku sitten sinne töihin ja et mä olin tossa [työharjoittelupaikassa] nytten ja ja heti ku mä saan tästä kohta paperit niin (.) sinne oon hakenu ja ois tarkoitus mennä --

8) O1: et mä *en nää missään tapaukses itteeni* sillee et mä koko loppu työurani nii *istuisin* [tekemässä yhtä työtehtävää] kaheksan tuntia päivässä tuolla koko ajan että et kyl mä niinku nään enemmän sen että (.) et kun siihen saa sitä vaihtelua niin silloin pystyy teke- et moniosaaminen vaan on niinku semmonen et

Esimerkissä (7) episteemistä modaalisuutta ilmaiseva konditionaali *pääsis* osoittaa suunniteltua, vielä toteutumaton asiointilaa: monipuolinen osaaminen lisää työllistymismahdollisuuksia. Myös esimerkissä (8) konditionaali *istuisin* ilmaisee toteutumaton vaihtoehtoista asiointilaa mutta tällä kertaa kieltoilmauksen *en nää missään tapauksessa* yhteydessä. Polaarilla ilmauksella hän siis esittää asiointilan jokseenkin mahdottomana. Polaarinen ilmaus tosin ei liity vaihtoehtoiseen asiointilaan vaan *nähdä*-verbiin, joka tässä tapauksessa tarkoittaa kuvittelemista. Työtehtävien vaihtelu ja moniosaaminen ovat siis opiskelijalle tärkeitä tekijöitä tulevassa työssä.

Opiskelija 2 pitää henkistä viihtyvyyttä työpaikalla erittäin tärkeänä tekijänä:

9) O2: semmonen mm ympäristö jossa on mahdollisimman vähän semmosia stressaavia tekijöitä et sellasta missä on niin sanotusti varaa virheisiin ja (.) ja niinkun (.) ei oo semmosta henkisen paineen alla olemista et se on niinku semmonen numero ykkönen mulle et (.) et *kaikkeen pystyy sopeutumaan* mut kunhan se on sellasta et siel niinku henkisestikin viihtyy niin se on tärkeää

Opiskelija 2 on aiemmin kertonut haluavansa työllistyä pienempään yritykseen, jossa hän voisi hyödyntää nykyisen alansa lisäksi myös aiempia tutkintojaan. Esimerkissä (9) opiskelija kertoo, millaisessa ympäristössä haluaisi työskennellä. Ilmaus *kaikkean pystyy sopeutumaan* sisältää *pystyä*-verbin, joka kuuluu dynaamiseen modaalisuuteen ja tässä tapauksessa liittyy kykenemiseen. Ilmaus täydentyy sivulauseella *mut kunhan se on sellasta et siel niinku henkisestikin viihtyy niin se on tärkeätä*. Henkisen viihtyvyyden merkitystä avataan myös muilla ilmauksilla. Useiden erilaisten ilmausten myötä asian merkitys korostuu hänen puheessaan. Opiskelija käyttää läpi esimerkin indikaatiivia, joka ilmaisee väitteen. Muihin moduksiin tai modaalisiin ilmauksiin verrattaessa indikaatiivin voidaan katsoa ilmaisevan jopa suurempaa episteemistä varmuutta (VISK § 1590).

Seuraavissa esimerkeissä (10) ja (11) opiskelijat 2 ja 3 pohtivat koulutuksen ja tutkintojen vaikutusta työllistymiseen. Opiskelijalla 2 on aiempia kokemuksia alan työtilanteesta, ja hänen suunnitelmansa on suorittaa kahden eri osaamisalan opinnot. Opiskelija 3 puolestaan vielä pohdii useamman osaamisalan suorittamista.

10) O2: no (,) sen takia ku mä oon huomannu että *naisena on tosi vaikee päästä alalle töihin* niin sit mä aattelin että mitä enemmän mulla ois tältä alalta tutkintoja (,) mä *voisin* sillä korostaa mun pätevyyttä (,) niin se *ehkä sit parantais noita mun (,) työn työnhakutuloksia*

11) O3: mä (,) vähän mietin että (,) et haluisinko mää sitte käydä tavallaan molemmat [osaamisalat] (,) että meille opettajat puhuu sitäki että (,) et jos haluaa

H: mm

O3: niin voi käydä molemmat ja *sehän ois totta kai niinku työelämässä varmasti tosi iso valtti*

H: niin

O3: että *vois* tehdä molemmissa (,) töitä kun aika monissa firmoissa *varmaan* molempia on

H: joo

O3: mutta (,) en sitä sen enempää mä käyn eka tän yhen [ja] sitte katon että

Esimerkissä (10) opiskelija 2 kertoo, miksi on hakeutunut opiskelemaan alalle. Alalla töihin pääseminen naisena on *vaikeaa*, jonka edellä on intensiteettimäärite tosi (KS s.v. *tosi* 'adv. vahvistussanana: todella, erittäin'). Lauseessa oleva essiivimuoto *naisena* viittaa siihen, että opiskelijan kokemuksen mukaan sukupuoli vaikuttaa alalla työllistymiseen. Työnhakutuloksia parantaakseen hän haluaa opiskella alalta mahdollisimman monta tutkintoa. Kommentissa ilmenee modaalisuuden keinoina konditionaali (*voisin, parantais*) sekä modaalipartikkeli *ehkä*. Konditionaali ilmaisee suunniteltua, ennustettua tai kuviteltua asiaintilaa (VISK § 1592). Modaalipartikkeli *ehkä* ilmaisee puhujan käsitystä todennäköisyydestä, ja episteemisten ilmausten jatkumolla se osoittaa epävarmuutta, joskaan jatkumon kategoriat eivät ole selvärajaisia (VISK § 1556: Asetelma 184). Työllistymiseen siis liittyy useista tutkinnoista huolimatta epävarmuutta.

Myös opiskelija 3 ajattelee, että useamman tutkinnon suorittaminen olisi työelämää ajatellen hyödyllistä. Useampi tutkinto olisi työelämässä opiskelijan sanoin *iso valtti* (KS s.v. *valtti* 2. 'kuv. ratkaiseva etu, seikka, joka asettaa jkn t. jnk muita edullisempaan asemaan'). Tässäkin esimerkissä (11) konditionaali *ois* edustaa kuviteltua, vielä toteutumaton asiaintilaa. Asiantila esitetään hyvin varmana tai todennäköisenä, sillä sitä täydentävät modaalipartikkeli *totta kai* ja modaalinen adverbi *varmasti*. Opiskelija aikoo kuitenkin toistaiseksi suorittaa yhden tutkinnon ja pohtia asiaa myöhemmin uudelleen.

Esimerkeissä (12 ja 13) opiskelijat 2 ja 3 kuvaavat työllistymiseen ja omiin kykyihin liittyviä huolia.

12) O2: kyllähän se aina *huolettaa että saako niitä töitä varmasti ja onks se työ sellasta et siinä viihtyy* (,) ja muuta et onhan siinä (,) [kaupungissa] etenkin on toi *työllistymistilanne tällä hetkellä tosi huono* (,) että se *ehkä vähän pelottaa* mutta en mä usko että se mikään este kuitenkaan on

13) O3: no joo heh heh alussa oli tosi vaikeeta ja sitten (,) pitkään *pohdin* sitä että (,) että (,) niinku *pystynkö ja osaanko ja tuleeko minusta tarpeeksi hyvä* ja

H: joo

O3: ja ja (,) mutta tota (,) kyllä sitkeästi vaan (,) jatkoin ainakin jatkoin heh

H: mm

O3: ja nyt on taas ihan eri meininki että (,) et kyl (,) kyl aika paljon on pitäny miettiä sitä

Esimerkissä (12) opiskelija 2 kuvaa kaksi työllistymiseen liittyvää huolta: saako hän töitä ja viihtyykö hän työssä. Työllistymistilanteen kotikaupungissaan hän kuvaa olevan todella huono. Työllistymistilanne pelottaa opiskelijaa, mutta modaalipartikkeli *ehkä* ja kvanttoriadverbi *vähän* lieventävät ilmausta; pelko ei siis ole kovinkaan suuri. *Pelottaa* on mentaalinen verbi, ja modaalipartikkelin *ehkä* voisi tulkita myös ilmaisevan suhtautumista verbivalintaan. Opiskelija jatkaa vielä, ettei usko sen [huonon työllistymistilanteen] olevan *mikään este*.

Esimerkissä (13) opiskelija 3 kertoo kokeneensa aluksi opiskelun vaikeaksi, mikä sai hänet pohtimaan tulevaa. Mentaalinen verbi *pohtia* saa täydennykseksen alisteisen kysymyslauseen. Kysymyslause modaalisen lausetyyppinä ilmaisee epätietoisuutta, joten se voidaan lukea episteemisen modaalisuuden ilmaisukeinoihin (VISK § 1556). Kysymykset *osaanko* ja *tuleeko minusta tarpeeksi hyvä* liittyvät ammattitaitoon ja oppimiseen. *Pystyä*-verbin katsotaan olevan dynaaminen ja liittyvän fyysisiin edellytyksiin (VISK § 1567), mutta tässä yhteydessä kykeneminen liittyy enemmän henkisiin kuin fyysisiin edellytyksiin, sillä tulkintani mukaan opiskelija viittaa yleisesti opinnoista suoriutumiseen eikä johonkin tiettyyn konkreettiseen tehtävään.

Episteemisen modaalisuuden keinot nousevat keskeisiksi, kun tarkastellaan tulevaisuuskurssin kielellistä rakentumista, ja niillä luodaan intersubjektiveja merkityksiä. Modaaliset ilmaukset liittyvät enimmäkseen tulevaisuuden suunnitteluun ja todennäköisyyden arviointiin.

Futuurisissa ilmauksissa on aina modaalinen ulottuvuus (VISK § 1556), ja vielä toteutumattomia asiointiloja on mahdotonta esittää täysin varmoina. Modaaliset ilmaukset ovat siis erittäin yleisiä, kun puhutaan asioista, jotka tapahtuvat vasta tulevaisuudessa. Identiteetin näkökulmasta diskurssissa ilmenee epävarmuuden lisäksi sitoutumista: opiskelijat pohtivat läpi opintojen mahdollisuuksiaan työllistyä ja kuinka he voisivat parantaa työllistymistään. Lisäksi he pyrkivät vaikuttamaan opinnoillaan siihen, millaisiin työtehtäviin he voivat päästä. He pohtivat, millaisissa ympäristöissä ja tehtävissä he viihtyisivät. Identiteetti ei rakennu vain nykyhetken perusteella, vaan myös näkymät tulevasta vaikuttavat identiteetin rakentumiseen.

4.3 Oppimisen diskurssi

Kolmannen ammatillisen identiteetin diskurssin olen nimennyt oppimisen diskurssiksi. Oppimiskokemukset ovat olennainen osa ammatillisen osaamisen ja identiteetin kehittymistä. Kielellisesti diskurssi rakentuu erityisesti oppimiseen liittyvän sanaston ja mentaalisten verbien kautta. Kun fyysisyyden diskurssissa korostui konkreettinen ja materiaallinen työskentely, oppimisen diskurssissa keskeisiksi nousevat kognitiiviset taidot ja mentaaliset prosessit.

Erityisesti opintojen alkuvaiheessa oppiminen on tuntunut haastavalta (esimerkki 14).

14) O1: -- alkuun *tuntu tosi vaikeelle* kun lähti ihan tällaseen *täysin tuntemattomaan* niinkun alaan että miten voi *ymmärtää* miten voi näin lyhyes ajas voi *oppii tajuumaan* niit asioita ja *oppii käyttää* niit työkaluja ja koneita ja kaikkee mutta (.) *kummasti sitä vaan oppii* ja kun uskaltaa mennä kokeilemaan ja (.) ja nimenomaan se et *pitää* vaan harjotella ja harjotella --

Esimerkissä (14) mentaalinen verbi *tuntua* saa täydennyksekseen adjektiivin *vaikea*, jonka edellä on intensiteettimäärite *tosi*. Intensiteettimäärite korostaa tunteen voimakkuutta. Mentaalinen verbi *oppia* esiintyy ilmauksissa *oppii tajuumaan* ja *oppii käyttää (käyttämään)* sekä ilman infinitiiviä ilmauksessa *kummasti sitä vaan oppii*. Yeiskäyttöinen modaaliverbi *voida* saa esimerkissä (14) dynaamisen tulkinnan, joka liittyy opiskelijan sisäisiin kykyihin. Deonttista välttämättömyyttä puolestaan ilmaisee nesessiivinen modaaliverbi *pitää*. Oppiakseen taitoja on siis välttämätöntä *harjoitella*, joka saa Kielitoimiston sanakirjassa (KS s.v. *harjoitella*) määritelmän '(toistuvasti) opetella, totutella tekemään jtk, valmentautua, "treenata"'

Esimerkeissä (15) ja (16) ilmenee opiskelijoiden halu ymmärtää, osata ja yrittää mahdollisimman hyvin.

15) O1: -- nii se tuntu ja et kauheen nopeeta tahtia tuli koko ajan uusia asioita ja sitte kun on tietenkin edellisestä koulun penkillä istumisesta niin kauan aikaa niin sitte (.) ajatuksena se että sä istut tuolla ja sulle kerrotaan asioita sä yrität oppia ja muistaa kaiken (.) ja jotenki vaan niinku et itellä on se että halua- *halu*

ymmärtää ja osata asioita (.) niin oli vaan se et sit *piti* muuttaa sitä omaakin ajattelutapaa siinä että hei *mun ei tarvii ku* (,) *osata kaikkea heti enkä mä voi* (,) *eikä mun tarvii ymmärtää* (.) ne vaan kyllä ne sitten ajan myötä tota jotain sinne on aina jääny tonne noin ja sit *yhtäkkiä vaan huomaa osaavansa* tuon ja tämänkin homman että –

16) O3: ää (,) ja sit taas kyl niinku (,) tää alaki on kyllä vaatinu sopeutumista sillee et on niinku tosi paljon oikeestaan kaikki mitä mä teen joka päivä niin joka päivä tulee jotain semmosta mitä mä en oo koskaan ikinä tehny

H: joo

O3: et se on niinku (,) se on (,) myös parasta (,) tässä (,) mutta on se niinku myös tosi raskasta et niinku ihan hirveesti menee energiaa siihen

H: [joo]

O3: [että] koko ajan (,) niinku (,) tulee uutta ja oppii uutta ja (,) *yrittää mahdollisimman hyvin myös* (,) tehdä niit juttuja

H: niin niinpä

O3: mutta (,) mut nyt niinku ku on ollu jo pari kuukautta (,) ja *päässy sisään tähän hommaan niin nyt on taas niinku* (,) *tavallaan aivan eri meininki* et must on jotenki (,) *tosii mieleöntä tehä semmosia asioita mitä ei oo niinku koskaan ennen tehny*

Opiskelija 1 on kokenut opintojen alussa hankalaksi sen, että uusia asioita tulee paljon ja siitä on aikaa, kun hän on edellisen kerran opiskellut. Opiskelija 3 puolestaan kuvaa hankalaksi sen, että kaikki mitä opinnoissa tehdään, on hänelle uutta, mikä vie *energiaa*. Vastakohtat esittävä ilmaus *se on myös parasta tässä mutta se on niinku myös tosi raskasta* kuvaa sitä, kuinka muokatkin asiat voivat tuntua raskailta.

Molempien opiskelijoiden kokemukset haasteista kääntyvät positiivisiksi. Esimerkissä (15) opiskelija 1 käyttää jälleen modaaliverbiä *pitää*, joka ilmaisee välttämättömyyttä. Hänen oli muutettava omaa ajattelutapaansa: kaikkea *ei tarvitse* (välttämättömyys) tai *voi* (mahdollisuus) osata ja ymmärtää heti. Ajan myötä hän on *yhtäkkiä* huomannutkin osaavansa asioita. Kielitoimiston sanakirja antaa adverbille *yhtäkkiä* (KS s.v. *yhtäkkiä*) määritelmän 'aivan äkkiä, silmänräpäyksessä; yllättäen, odottamatta'. Havainto on siis ollut opiskelijalle jollain tapaa yllättävä. Verbi *huomata* on mentaalinen, ja havainto omasta oppimisesta vaikuttaa opiskelijalle merkitykselliseltä. Oppimisen tarkka ajankohta ei ole opiskelijan tiedossa, vaan sitä tapahtuu jatkuvasti. Identiteetin rakentumisen kannalta keskeistä ei olekaan ainoastaan oppiminen, jota tapahtuu, vaan myös se, että oppija itse havaitsee ja oivaltaa oppineensa jotakin.

Ideationaalisuuden näkökulmasta opiskelija 3 kuvailee kokemuksiaan monipuolisin sananvalinnoin. Hän kuvaa esimerkissä (16), että nyt on *aivan eri meininki*, kun hän on *päässyt sisään tähän hommaan*. Alun vaikeuksien jälkeen hän on innostunut siitä, että osaa tehdä asioita, joita ei ole koskaan ennen tehnyt. *Meininki* eli tunnelma (KS s.v. *meininki*) on siis muutunut täysin. Adjektiivi *mieletön* merkitsee Kielitoimiston sanakirjan (KS s.v. *mieletön*) mukaan muun muassa järjetöntä, hullua ja tolkutonta ja arkikielessä muun muassa suunnatonta, mahdotonta, huikeaa ja hirveää. Tässä yhteydessä adjektiivia käytetään myönteisessä merkityksessä

kuvaamaan jotakin uskomatonta. Täysin uusien ja entuudestaan vieraiden asioiden oppiminen ja tekeminen vaikuttavat opiskelijalle merkityksellisiltä.

Esimerkissä (17) opiskelija 1 kuvaa, kuinka huomaa pidempien taukojen jälkeen kehittyneensä jossakin asiassa, vaikka ei ole kyseistä asiaa harjoitellut konkreettisesti.

17) O1: -- sitte taas et mä tosiaan kun on ollu esimerkiks ne työharjottelujaksot missä mä en oo ollu [tekemässä tiettyä työtehtävää] ollenkaan (.) et sit on useamman kuukauden tauko niinku välissä [työtehtävästä] niin on *huomannu* tosi paljon kuinka on siin välillä et kun sä tartut taas niihin kamoihin ja rupeet tekee *et mitä siel on tapahtunu siellä jossain tuolla taustalla tuolla päässä ja muualla* muuten et niinku jostain vaan ne asiat tuli sieltä niinku et sit sitä on vaan niinku oppinu ja tosi paljon on oppinu käyttää erilaisia laitteita ja öö koneita ja niinku työmenetelmiä ja välineitä ja kaikkee sillee todella (.) todella tota (.) pienessäkin ajassa sit loppupeleissä et muutama kuukaus sitte muutam- no puoli vuotta sitte oli sillee et mä en ihan hirveesti halunnut esimerkiks [työkaluun] koskee ja nyt se on niinku ihan semmonen (.) menee siinä ihan *niinku vettä vaa* että pistää niinku (.) et melkeenpä täytyy sanoo että sellasessa reilussa puolessa vuodessa varsinkin on tapahtunu tosi (.) iso kehittyminen itellä ja sit mä (.) *huomaan sen iteki siinä tekemisessäni* ja mä huomaan jopa sen mitä on tapahtunu viimesen kuukauden aikana niinku (.) et mitä enemmän mä vaan tässä nyt teen niin sitä varmemmaks sitä on koko ajan tullu niinku ite siitä tekemisestä ja että osaa ja ymmärtää

Opiskelija käyttää jälleen mentaalista verbiä *huomata*, ja havainto omasta oppimisesta nousee tässäkin esimerkissä keskeiseksi ja merkitykselliseksi. Oppimisen opiskelija kuvaa tapahtuneen *siellä jossain tuolla taustalla tuolla päässä ja muualla*. *Tuolla taustalla* viitanee siihen, että oppimista ja kehittymistä tapahtuu pidemmällä aikavälillä ja silloinkin, kun taitoja ei tietoisesti tai konkreettisesti harjoittele. Opiskelija antaa myös esimerkin siitä, kuinka ei vielä puolta vuotta aiemmin *halunnut koskea* erääseen työkaluun, mutta nyt se *menee niinku vettä vaan* eli helposti. Hän on huomannut kehittyneensä paljon, ja mitä enemmän hän tekee, sitä varmemmaksi hän tulee. Identiteetin kannalta itsevarmuus ja oman osaamisen tunnistaminen ovat erittäin tärkeitä tekijöitä.

Esimerkin (17) ilmaus *huomaan sen iteki siinä tekemisessäni* sisältää *itse*-pronominin ja *kin*-fokuspartikkelin (puhekielessä muodossa *iteki*). *Kin*-fokuspartikkeli on inklusiivinen eli se implikoi, että fokusoitavalla tarkoitteella on myös vaihtoehto (VISK § 839). Tässä tapauksessa siis opiskelijan itsensä lisäksi myös muut voivat tehdä tai ovat tehneet havaintoja opiskelijan kehityksestä. Haastateltava ei eksplisiittisesti ilmaise näin tapahtuneen, mutta *kin*-fokuspartikkeli implikoi sen olevan mahdollista. Luonnollisesti oppilaitoksissa opettajilta saa palautetta työskentelystä ja oppimisesta, mutta tässä esimerkissä opiskelijan oma reflektio nousee keskeiseksi. Reflektointi on myös tarpeellista, sillä opiskelija on jo opintojensa loppusuoralla ja siirtymässä työelämään. Myös opiskelija 3 on tehnyt havaintoja omasta oppimisestaan, mutta hän kaipaisi enemmän palautetta ja ohjausta:

18) O3: mutta sitten itse asiassa *näytössä sitte huomaa* että oikeesti niinku osaa asioita ja osaa lukee sitä kuvaa ja niinku (,) tehdä juttuja (,) niin *siit tuli jotenkin tosi hyvä fiilis* ja

19) O3: ja (,) sit taas (,) *tietysti (,) jonkin verranhan sä näät siitä sun te- työnjäljestäkin siit tuotteesta mitä sä teet (,) että meneekö nyt syteen vai saveen (,) mutta (,) kyllä ehkä sillei kaipaisin (,) enemmänkin palautetta*

H: joo

O3: että et (,) just semmosta (,) rakentavaa semmosii *neuvoja että miten voi tehdä niinku paremmin asiat*

Esimerkissä (18) opiskelija 3 käyttää mentaalista verbiä *huomata*. Huomaaminen liittyy mentaaliseen *osata*-verbiin ja materiaaliseen *tehdä*-verbiin. Näytöllä opiskelija tarkoittaa tapahtumaa, jossa opiskelijat osoittavat osaamistaan. Näytöissä tehdään ja arvioidaan käytännön työtehtäviä, ja ne ovat keskeinen tapa osoittaa osaamista ammatillisen tutkinnon osissa. (OPH n.d.) Myös tässä esimerkissä havainto omasta osaamisesta on opiskelijalle merkityksellinen, ja hän kuvaa havainnon tuoneen hänelle *tosi hyvän fiilisen* (KS s.v. *fiilis* 'ark. tunnelma, tuntu, mieliala, (mielen)vire').

Omasta osaamisesta voi tehdä päätelmiä myös tarkastelemalla tehtyjä tuotteita ja niiden laatua. Esimerkissä (19) opiskelija käyttää *nähdä*-verbiä, joka on myös mentaalinen. *Huomata*-verbi merkitsee Kielitoimiston sanakirjan (KS s.v. *huomata*) mukaan 'havaita, erottaa, saada selville, keksiä, panna merkille; oivaltaa, käsittää, ymmärtää, tajuta, älytä, todeta' eli sillä voidaan viitata näköaistimukseen tai oivaltamiseen. Esimerkeissä tulkitsemisen *huomaamisen* tarkoitettavan enemminkin oivaltamista ja tajuamista kuin näköhavaintoa. *Nähdä*-verbi ilmaisee suoremmin havaitsemista ja aistimusta. Näköaistin pohjalta tehty arvio siis kertoo opiskelijalle työn onnistumisesta, mutta hän kertoo kuitenkin kaipaavansa lisää palautetta. Palautteen kaipaamisen edellä on kuitenkin modaalipartikkeli *ehkä*, joka ilmaisee epävarmuutta. Epävarmuuden osoittaminen liittyy siihen, että opiskelija saa jo jonkin verran palautetta, mutta kokee, että runsaammastakin palautteesta voisi olla hyötyä.

Kommentin loppupuolella hän osoittaa tulkintani mukaan sitoutumista ammattiin, kun hän sanoo kaipaavansa neuvoja, miten asiat voi tehdä *paremmin*. Osaamista ei siis voida jakaa kyllä–ei-akselille, vaan se asettuu jatkumolle, ja opiskelija haluaisi edetä jatkumolla kohti parempaa. Palaute voisi opiskelijan mukaan olla *rakentavaa*, joka merkitsee Kielitoimiston sanakirjan (KS s.v. *rakentava*) mukaan 'kehittävää, lujittavaa ja myönteistä'. Rakentava palaute ei siis ole toteavaa ja kerro pelkästään sitä, onnistuiko työ vai ei, vaan se on luonteeltaan kehittävä ja mahdollistaa paremman työskentelyn tulevaisuudessa.

Seuraavissa esimerkeissä opiskelija 2 kertoo, mitä on oppinut nykyisissä opinnoissaan.

20) O2: öö *varmaankin just toi kommunikointi on ehkä kaikkein eniten* nyt on ollu erilaisia asiakkaita ja on tullu erilaisia asiakastöitä ja *oppinu siinä ehkä sen että miten sen työn voi tehdä vielä paremmin* vaikka

jokainen asiakas onkin erilainen mutta kyl siinä aina jokasessa oppii että **oisin voinu ehkä tarjota** tätä vaihtoehtoo tai muuta vastaavaa

21) O2: kyl mä uskon et tää on täydentäny *ehkä semmosessa täsmällisyydessä* ja siinä niinkun (,) kun [edellinen ammattiala] on tosiaan vähän vapaampaa niin tässä on *ehkä se että* asiat tehdään *juuri niin kuin ne kuuluu tehdä* työkoneita käytetään juuri niin kuin niitä *kuuluu* eikä semmosia omia patenteja tai muuta vastaavaa

22) O2: öö no tommosta *kuvanluku- tai ohjekuvalukutekniikkaa* (,) tai miten noita tehdään tommosia rakennekuvia niin niiden lukemista oon oppinu omasta mielestä tosi hyvin ja sit *ehkä tommosia matemaattisia taitoja* matematiikka on aina ollu mulle vähän hankalaa niin siinä *huomaan* semmmosta edistystä että (,) *joutuu* paljon pyörittää numeroita

Esimerkeissä (20) opiskelija kertoo kehittyneensä erilaisten asiakastöiden myötä *kommunikatiiviossa*, joka merkitsee Kielitoimiston sanakirjan (KS s.v. *kommunikaatio*) mukaan 'viestintää, tiedonvälitystä ja tiedotusta'. Tilaustöissä työn tekijän ja tilaajan on tärkeää keskustella asioista, ja opiskelija on esimerkiksi oppinut, millaisia vaihtoehtoja olisi voinut tarjota asiakkaalle. Kuten opiskelija 3 (esimerkki 19), myös opiskelija 2 osoittaa ammattiin sitoutumista ja halua kehittää ammattitaitoaan, kun hän sanoo oppineensa, miten *työn voi tehdä vielä paremmin. Parempi on hyvä*-adjektiivin komparatiivimuoto. Komparatiivin käytön perusteella opiskelijat siis osaavat asioita jo *hyvin*, mutta he tavoittelevat korkeampaa kuin hyvää tasoa.

Esimerkissä (21) opiskelija kuvaa nykyisten opintojensa täydentäneen hänen osaamistaan *täsmällisyydessä*. Vapaampaan alaan verrattuna nykyisellä alalla on erittäin tärkeää noudattaa ohjeita ja käyttää laitteita ohjeiden mukaisesti eli luovia ratkaisuja ei voi tehdä. Esimerkissä opiskelija käyttää monimerkityksistä *kuulua*-verbiä (KS s.v. *kuulua*), joka vetoaa normiin ja ilmaisee velvollisuutta eli on nesessiivinen (VISK § 1577). Aikuiskasvatustieteen teorian (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006) valossa tässä esimerkissä näkyy erityisesti ammatillisen identiteetin sosiaalinen puoli. Työssä on keskeistä yhteisten käytänteiden ja toimintatapojen noudattaminen, jolloin identiteetin persoonalliselle puolelle ei jää tilaa.

Opiskelija 2 on oppinut myös kuvanlukutekniikkaa ja matemaattisia taitoja (esimerkki 22). Ilmaus *joutuu paljon pyörittää numeroita* sisältää nesessiivisen modaaliverbin *joutua*, joka ilmaisee välttämättömyyttä tai pakkoa (VISK § 1577). Opiskelija kokee matematiikan olevan hänelle hankalaa, mutta hän huomaa edistyneensä siinä, koska on joutunut käyttämään sitä opinnoissaan runsaasti. Esimerkissä (22) on myös mentaalinen verbi *huomata*, joka liittyy oman oppimisen havaitsemiseen. Tässä esimerkissä näyttäytyvät tärkeät kognitiiviset tiedot ja taidot, joita konkreettinen työskentely edellyttää. Opiskelu ja työ eivät siis koostu pelkästään fyysisestä työskentelystä vaan myös teoreettisesta osaamisesta.

Opiskelija 2 käyttää esimerkissä (20) modaalista adverbiiä *varmaankin* ja esimerkeissä (20, 21 ja 22) useaan otteeseen modaalipartikkelia *ehkä*. *Ehkä* voi kommentoida koko lausetta,

jolloin se sijaitsee useimmiten lauseen alussa tai verbin jäljessä. Vaihtoehtoisesti se voi liittyä yksittäiseen sanaan tai lausekkeeseen. (VISK § 1603.) Näissä esimerkeissä episteemistä todennäköisyyttä ilmaisevat *varmaankin* ja *ehkä* kommentoivat seuraavaa tai ympäröivää sanaa tai lauseketta. Olen tummentanut esimerkeistä sanat tai lausekkeet, joihin *varmaankin* ja *ehkä* viittaavat. Episteemiset ilmaukset liittyvät tulkintani mukaan siihen, että opiskelija pohtii asiaa vastatessaan haastattelukysymyksiin. Ne eivät ilmaise niinkään asiaan liittyvää epävarmuutta vaan haastateltavan päättelyä ja sananvalintojen arviointia. Hän voisi luetella yksittäisiä oppimiaan työtehtäviä, mutta hän valikoi oppimisista asioista keskeisimmät.

Oppimisen diskurssia rakennetaan kielellisesti esimerkiksi oppimiseen ja oivaltamiseen liittyvillä sanoilla. Ideationaalisuuden näkökulmasta mentaaliset verbit nousevat diskurssissa merkittävään asemaan: se, että opiskelijat *huomaavat* oppineensa, vahvistaa myönteisen ammatillisen identiteetin kehittymistä. Esimerkeissä nousee esiin myös opiskelijoiden halu oppia ja tulla vielä *paremmiksi*. Näkemykseni mukaan he osoittavat sitoutumista tulevaan ammattiinsa, kun he osoittavat opiskelumyönteisyyttä ja halua kehittää osaamistaan edelleen.

4.4 Naissukupuoli ongelmana -diskurssi

Neljäs ja viimeinen aineistosta löytämäni keskeinen diskurssi on naissukupuoli ongelmana. Diskurssissa naissukupuoleen kiinnitetään tarpeetonta huomiota joidenkin miesten toimesta. Esimerkkien perusteella opiskelijoiden taidoista tai kyvyistä tehdään päätelmiä pelkästään heidän sukupuolensa eikä heidän todellisen osaamisensa perusteella. Sukupuoli nousee esiin sanallisesti esimerkiksi vitsailuna ja sanattomasti yleisenä suhtautumisena.

Esimerkissä (23) opiskelija 1 kuvaa, kuinka jotkut miehet hakeutuvat auttamaan häntä silloinkin, kun hän ei tarvitsisi apua.

23) O1: en nyt siis (.) jonkun verran on on tullu sitä tossa (.) huomannu että (.) tuolla (.) toiset (.) *toiset miehet* haluaa niinku kauheesti tulla auttamaan (.) opastamaan ja tekemään ja ö- niinku ja sitte et sit mä vaan san- ihan suoraan siinä on sitte ees- välillä oon antanu ja *toiset opettajatki* on ollu sillee että ku on kysyny mitä mä tälle teen niin *sitten ne tulee tekee sen mun puolesta* no enhän mä sillä opi mitään

H: niin

O1: että mä ymmärrän jos on kyseessä joku semmonen kone tai laite mitä mä en oo vielä käyttäny ja se näytetään että tää toimii tällee mutta sitte taas vastaavasti se että (.) *emmä opi siin ite mitään jos mun puolesta tehään* ni (.) jonkun verran sitä on on on tässä tullu ja var-

H: joo täällä koulussa vai

O1: koulussa sekä työpaikalla et se ihan riippuu justiin siitä (.) opettajasta kautta (.) henkilöstä joka sitä hommaa siinä näyttää tai vierestä kattoo mitä mä teen ni sitten on niinku (.) tossaki on nyt nytteki on sillee että (.) mä oon nyt kuitenkin ollu täällä mä oon ihan piirua vaille valmis (.) ja *valmistun vielä hyvin arvosanoin täältä niin joka kertoo kuitenkin siitä että (.) kyl mä nyt jotain oon oppinu ja osaan (.)* niin sitten tun- tuolla on (.) on kuitenkin kaiken näkösiä eri (.) kurssilla olevia ihmisiä siel on nyt tosi paljon että siel- lähän ei oo niinku mun omalt kurssilta ku yks henkilö ja mä oon siellä kaikkien niitten muitten seassa

siellä pyörimässä ja tekemässä hommia nytte (,) ni kyl *siellä muutama on sellanen et jotka ihan selkeesti kauheesti hirvee halu niillä miehillä tulla sinne auttamaan vaikka ne ei osaa ite tehä sitä (,) todellakaan edes paremmin ku minä*

H: mm

O1: vaan he on itte opiskelemassa kans jotain siellä niinku -- ni *pysys nyt vaan siellä ihan omassa tontissaan* että (,) et tota heh (,) mut et (,) semmoset ihmistyyppit onneks nyt sitte aika nopeesti huomaa että (,) jättää vaan sitten ihan (,) omaan arvoonsa *jos ei ne jätä rauhaan niin sitten sanoo ihan suoraan* että hei että [tää on mun-

H: [joo oot sitte] reagoinu siihen

O1: oon ja mä et tää on mun homma (,) mun työ (,) mä kysyn ku mä tarviin kiitos heh

H: joo heh no miltä ne tilanteet on tuntunu

O1: mmm välillä se on *ahistavaa ja raivostuttavaa* (,) mut sitte seki riippuu taas ihan siitä et minkälainen on itellä se päivä jos sulla on itellä menny hyvin siinä muuten mutta niinku et joku vaan tunkee nyt siihen jotain

Opiskelija 1 nimeää esimerkissä (23) ryhmän *toiset miehet*, joilla on erittäin kova halu tulla opastamaan ja tekemään asioita opiskelijan puolesta. *Toiset* toimii lauseessa indefiniittipronominina kuvastamassa epämääräisen joukon osaa (KS s.v. *toinen* 5.b.), eli kaikki miehet eivät toimi samoin. Ideationaalista näkökulmasta miehet representoidaan erilaisina ryhminä, kuten fyysisyyden diskurssissakin. Myös opettajat ja opastajat työpaikoilla ovat joskus tehneet asioita opiskelijan puolesta. Esimerkissä opiskelija kertoo, että samoissa tiloissa on tällä hetkellä usean ryhmän opiskelijoita, joista muutamat ovat erityisen innokkaita auttamaan, vaikka he ovat itsekin vielä opiskelemassa asioita eivätkä opiskelijan mukaan osaa tehdä asiaa *edes paremmin* kuin hän. Kieltoa vahvistaa intensiteettisana *todellakaan*. Opiskelija vaikuttaa tietoiselta ja varmalta omasta osaamisestaan, kun hän sanoo valmistuvansa pian ja *vielä hyvin arvosanoin*. Ilmauksen *kyl mä nyt jotain oon oppinu* voi tulkita kontekstissaan ironisesti. Pronomini *jotain* on epämääräinen, ja sen voisi tulkita vähätteleväksi, mutta tässä tapauksessa se tarkoittaa päinvastaista: opiskelija osaa itse asiassa paljonkin eikä täten kaipaa apua muilta opiskelijoilta.

Opiskelija 1 käyttää esimerkissä (23) konditionaalia *pysys nyt vaan siellä ihan omassa tontissaan*. Verbialkuiset konditionaalin presensissä olevat väitelauseet toimivat vetoomuksina, pyyntöinä, kutsuina ja kehotuksina. Kolmannessa persoonassa oleva toivomus on usein synonyyminen jussiivin (*pysyisi ~ pysyköön*) kanssa. (VISK § 1659.) Jussiivi on direktiivi, mutta se ei imperatiivin tavoin kohdistu suoraan puhuteltavaan (VISK § 1667.) Tässä tapauksessa siis opiskelija esittää toivomuksen ja samalla osoittaa suhtautumistaan kyseisiin opiskelijoihin. Opiskelija sanoo huomaavansa *semmoset ihmistyyppit* nopeasti ja jättävänsä heidät omaan arvoonsa. Mikäli he eivät jätä opiskelijaa rauhaan, hän sanoo heille suoraan. Myös ilmaus *semmoiset ihmistyyppit* luokittelee ryhmän ihmisiä, jotka toimivat tietyllä tavalla. Ilmauksessa ei erikseen mainita miehiä, mutta kontekstin perusteella kyse on nimenomaan miehistä, jotka kiinnostavat erityistä huomiota naisten toimintaan oppimisympäristössä. Auttamisen halu sinällään

voi olla sukupuolesta riippumatonta, mutta kun apu kohdistetaan jatkuvasti naisiin, toiminta on sukupuolittavaa.

Myös opiskelija 2 on kokenut, että muut tulevat *usein* varmistelemaan, osaako hän esimerkiksi käyttää jotakin työkonetta (esimerkki 24).

24) O2: se näkyy ehkä eniten semmosissa missä käyttää jotain (.) työkonetta (.) tai muuta että *tekee yksin niin siihen aika usein tulee joku et ootko varma että osaat* ja muuta sellasta (.) ei täällä ei kuitenkaan ehkä niin ilkeeseen sävyyn sitä niinku kuule mutta kyl sen niinkun iteki ku on aika paljon aiemminki kuunnellu niin osaa tunnistaa jo sen

H: niin

O2: *että aika paljon pitää kuitenkin todistella itseään naisena tämmösellä alalla*

Opiskelijalta esimerkiksi kysytään, onko hän *varma*, että osaa. Modaaliset adjektiivit ilmaisevat episteemistä tai dynaamista mahdollisuutta (VISK § 1588), ja tässä tapauksessa adjektiivi *varma* on episteeminen, sillä se liittyy opiskelijan tietoon tai uskoon osaamisesta. Myönteinen vastaus kysymykseen osoittaisi, että opiskelija vakuuttaa kysyjälle osaavansa asian. Kielteinen vastaus tai epäröinti puolestaan olisi osoitus siitä, että opiskelija tarvitsee apua. Opiskelija 2 on aiemmissa opinnoissaan huomannut, että naisten työskentelyyn ja opiskeluun kiinnitetään huomiota. Hän toteaa esimerkissä (24), ettei nykyisissä opinnoissa sitä tapahdu *niin ilkeään sävyyn*, mutta hän osaa kuitenkin tunnistaa sen.

Esimerkin (24) lopussa opiskelija 2 sanoo, että *aika paljon pitää kuitenkin todistella itseään naisena tämmösellä alalla*. Lauseessa esiintyvä nesessiivinen modaaliverbi *pitää* ilmaisee tässä tapauksessa olosuhteista johtuvaa pakkoa. *Todistaa*-verbi merkitsee Kielitoimiston sanakirjan (KS s.v. *todistaa*) mukaan muun muassa todeksi osoittamista, vakuuttamista, olemista todistajana oikeudessa ja olemista silminnäkijänä. Tässä tapauksessa todisteleminen merkitsee vakuuttamista: miesenemmistöisellä alalla opiskelevan naisen täytyy vakuuttaa miehet siitä, että hän kykenee esimerkiksi käyttämään erilaisia laitteita. *Todistaa*-verbissä on frekventatiivijohdin *-ele-*, joka kuvaa toiminnan toistuvuutta (VISK § 357, 353).

Esimerkissä (25) opiskelija 2 pohtii jatkuvaa varmistelua.

25) O2: kylhän ne tuntuu vähän semmoselta (.) niinkun (.) tietää että ei ne ihmiset välttämättä tarkota sitä yhtä *pahalle* ku milt- niinku *miltä se itsestä tuntuu* mutta ehkä se siinä sit *se ajatus että ihan sama kuinka hyvä on niin aina joutuu kohtaamaan sen et no ootko sä varmasti nyt **osaatko varmasti et***

Varmistelun tarkoituksena ei välttämättä ole loukata, mutta se aiheuttaa opiskelijassa negatiivisia tunteita. Esimerkissä (25) hän kuvaa osuvasti ongelman: osaamisesta ja taidoista riippumatta *aina joutuu kohtaamaan* tarpeetonta varmistelua. Varmistelijat eli oletettavasti miesopet-

tajat tai -opiskelijat eivät opiskelijan mukaan välttämättä tarkoita loukata, mutta tekevät kuitenkin niin. Tilanteissa naisopiskelijan todellisia taitoja ei huomioida, vaan hänen osaamisensa kyseenalaistetaan pelkästään hänen sukupuolensa perusteella, jonka ei pitäisi olla ammatillista osaamista määrittävä tekijä. Esimerkistä ei ilmene, puhuuko haastateltava muista opiskelijoista vai opettajista. Toistuvuutta ilmaiseva adverb *aina* tarkoittaa, että jotakin tapahtuu usein (VISK § 650), ja uskon toistuvan osaamisen kyseenalaistamisen vaikuttavan ammatillisen identiteetin rakentumiseen negatiivisesti. Modaaliverbi *joutua* on nesessiivinen ja ilmaisee välttämättömyyttä tai pakkoa (VISK § 1577). Esimerkin (25) lopussa oleva kysymys *osaatko varmasti* viittaa siihen, millä tavoin opiskelijan osaamista kyseenalaistetaan. Modaalinen adverb *varmasti* on episteeminen ja kysymyksen yhteydessä kyseenalaistaa opiskelijan tiedon tai uskon omasta osaamisestaan.

Esimerkki (26) osoittaa, että opiskelija 2 ei koe kaikkea varmistelua häiritseväksi.

26) O2: ei se sillei lähinnä jos on tullu joku uus opettaja tai niinkun vaihtunu jonkun jakson ajaks niin kyl mä oon huomannu siinä alussa vähän sellast niinku varovaisuutta (,) ja varmistelua (,) niin kauan ku se on sellasella positiivisella tsemppaavalla fiiliksellä niin se ei mua sillei häiritse mut

H: joo

O2: sen ehkä huomaa (,) en mä usko et ne muut miespuoliset opiskelijat sitä huomaa mut ku ite on ollu siinä kohteena niin pitkään niin se sen osaa nähdä jo

Ilmaus *niin kauan ku* implikoi, että varmistelu voi olla myös negatiivista ja ei-kannustavaa. Opiskelija sanoo, ettei usko miesopiskelijoiden välttämättä huomaavan naisopiskelijoihin kohdistuvaa varmistelua. Syrjivät käytänteet *huomaa* ja *näkee* eli tunnistaa, kun niiden kohteena on ollut pitkään. Kun oppimisympäristössä valtaosa on miehiä, enemmistö ei siis välttämättä tunnista syrjiviä käytänteitä, jolloin myös niiden purkaminen voi olla haastavaa.

Opiskelija 2 kuvaa esimerkissä (27), ettei opiskelijoiden sukupuolijakaumalla ole niinkään merkitystä, mutta hän on kiinnittänyt huomiota opettajien asenteisiin.

27) O2: kylhän tuolla on aika paljon enemmän miehiä ku naisia (,) ja mun mielestä sillä ei siinä mielessä oo väliä et ainoo mikä on vähän (,) silleen (,) minkä on huomannu on se et joillain opettajilla on kyllä sellasia asenteita et kyl on saanu niinkun naispuolisena opiskelijana vähän kuulla semmosta niinku (,) ehkä kuittailua mut ei semmosta suoranaista (,) suoranaista sillee et kyl se niinku on siellä jossain se semmonen pienimuotonen ehkä *sovinismi* tai et

Opettajien asenteet naisopiskelijoita kohtaan heijastuvat jonkinlaisena kuittailuna. Ilmaus *ei semmosta suoranaista* jää hieman epäselväksi, mutta tulkitseen sen viittaavan siihen, että opiskelijoille ei suoraan esimerkiksi sanallisesti ilmaista negatiivisia asenteita. Negatiivinen suhtautuminen näkyy epäsuorasti esimerkiksi kuittailuna. *Kuittailu* merkitsee Kielitoimiston sana-

kirjan (KS s.v. *kuittailla*) mukaan vastaamista tai maksamista samalla mitalla, takaisin antamista, vinoilua, naljailua ja irvailua. Esimerkissä (27) *kuittailu* tarkoittaa vinoilua tai naljailua. Opiskelija 2 tulkitsee opettajien asenteissa näkyvän *sovinismin*. *Sovinismi* merkitsee Kielitoimiston sanakirjan (KS s.v. *sovinismi*) mukaan miehen ylemmydentuntoista, syrjivää ja alistavaa asennetta naisiin. Sananvalintaa edeltää modaalipartikkeli *ehkä*, jonka tulkitsen liittyvän sananvalinnan arvioimiseen. Ilmausta lieventää adjektiivi *pienimuotoinen*, joka merkitsee lyhyttä tai suppeaa (KS s.v. *pienimuotoinen*).

Esimerkissä (28) opiskelija kertoo opettajista, jotka *naljailevat* ja kertovat *asiattomia juttuja*.

28) O3: öö (,) no (,) kyllä (,) *joiltakin* (,) *opettajiltakin* kuulee siitä *naljailua*

H: joo

O3: ja aika (,) välillä on *tosi asiattontakin* (,) *juttua* suurin osa opettajista on (,) tosi mukavia ja (,) ei niinku ollekaan (,) mainitse tai anna ymmärtää mitään (,) niinku toisen sukupuoleen liittyen

Naljailla merkitsee Kielitoimiston sanakirjan (KS s.v. *naljailla*) mukaan 'pilailua, piikitellä, pistellä, nälviä'. *Opettajat*-sanana lopussa oleva fokuspartikkeli *-kin* implikoi, että opiskelija on kuullut naljailua myös muilta kuin opettajilta. Toisinaan jutut ovat *tosi asiattomiakin*, mutta opiskelija ei kuvaa tarkemmin, millaisia. *Asiaton* merkitsee Kielitoimiston sanakirjan (KS s.v. *asiaton*) mukaan asiaan kuulumatonta, väärää, aiheetonta, perusteetonta, epäasiallista, epäolennaista tai turhaa. Opiskelija kuvaa *suurimman osan opettajista* olevan mukavia ja sellaisia, jotka eivät nosta opiskelijoiden sukupuolta puheessaan tai mitenkään muin tavoin esiin. Tässäkin esimerkissä (28) miehistä muodostuu erilaisia ryhmiä: valtaosa opettajista kohtelee opiskelijoita tasa-arvoisesti, mutta osa nostaa naisopiskelijoiden sukupuolen tarpeettomasti esiin. Seuraavassa esimerkissä (29) opiskelija 3 jatkaa aiheesta.

29) O3: -- mut kyl niinku (,) sitä *sillon tällön aina kuulee* jonkinlaista

H: okei

O3: mutta huomattavasti vähemmän mitä ajattelin heh

H: joo

O3: että et esimerkiks luokkakavereista *niin ei kukaan* (,) *oo semmonen joka ketään meitä naisia millään tavalla alentais [tai] naljailis*

H: [joo] (,) joo no onks se (,) se mitä niinku opettajilta on tullu niin onks se sit ollu semmosta sanallista vai

O3: joo

H: miten se on niinku näkyne

O3: joo kyllä (,) *sanallista* (,) ja no (,) niin *tietysti* (,) *suhtautumistakin*

H: mm

O3: mutta *enimmäkseen* (,) *semmosia hauskoja vitsejä*

H: joo

O3: että *olla*an *väärää sukupuolta* ja – oli muuten tosi mukava opettaja ja oli tosi selkeä et se ei niinku itse ajatellut niin – se oli vaan tämmönen niinku hauska vitsi minkä hän oli kuullut jostain – mutta (,) ongelma on siinä että ku sä kuulet sen vitsin kymmenen kertaa päivässä (,) niin se lakkaa olemasta hauska vitsi ja sit se alkaa ärsyttää heh

Opiskelija 3 kuulee *silloin tällöin* juttuja naisopiskelijoihin liittyen, mutta vähemmän kuin oli ajatellut. Ryhmän muut opiskelijat eivät opiskelija 3:n mukaan *naljaile* tai *alenna naisia millään tavalla*. Opettajien kohdalla sukupuolittava toiminta ilmenee *sanallisen* toiminnan lisäksi *suhtautumisena*. Modaalipartikkeli *tietysti* ilmaisee asiointilan vahvinta varmuusastetta (VISK § 1608), ja tulkintani mukaan on jossain määrin odotuksenmukaista tai itsestään selvää, että sukupuolittava toiminta voi ilmetä suhtautumisena. Asiayhteydestä tulkitseen *suhtautumisen* ilmenevän ei-sanallisena toimintana. Vitsailua kuulee enimmäkseen siitä, että naisopiskelijat ovat *väärää sukupuolta*. Opiskelijan mukaan kyseinen opettaja ei itse ajattele naisten olevan *väärää sukupuolta*, vaan vitsin on tarkoitus olla vain vitsi, mutta se ei ole opiskelijan mielestä hauska, kun sen kuulee useita kertoja päivässä. Adjektiivi *väärä* merkitsee Kielitoimiston sanakirjan (KS s.v. *väärä*) mukaan muun muassa epätavallista, poikkeuksellista ja virheellistä. Vitsailun tarkoitukseltaan huolimatta sanalla on erittäin kielteinen merkitys, joka liitetään vitsissä naisopiskelijoihin.

Kysyessäni haastattelussa, miten tasa-arvoa voitaisiin lisätä työelämässä, opiskelija 3 pohti stereotyyppien toistamista.

30) O2: ehkä se että semmosia *turhia stereotyyppioita ei viljeltäis niinkun missään muodossa* et aina aina voidaan sanoa et se oli läppä se oli vitsi mutta (.) *se on todellista niin kauan ku se sanotaan ääneen* mun mielestä

Esimerkissä (30) opiskelija 3 kiteyttää vitsailuun liittyvän ongelman: vaikka asian kuittaisi vitsiksi ja sanojen ei olisi tarkoitus loukata, sanojen alkuperäinen merkitys on kuitenkin edelleen olemassa ja ylläpitää stereotyyppiaa. Opiskelijan sanojen mukaan asia on *todellista niin kauan kuin se sanotaan ääneen*. *Stereotyyppia* merkitsee Kielitoimiston sanakirjan (KS s.v. *stereotyyppia*) mukaan kaavamaisuutta, jäykkämuotoisuutta ja vahvasti yksinkertaistettua yleistä käsitystä jostakin.

Naissukupuoli ongelmana -diskurssissa pakkoa ilmaisevat nesessiiviverbit liittyvät olosuhteisiin, jotka ovat miesten luomia: naisten työskentelyyn kiinnitetään huomiota ja he *joutuvat* vakuuttelemaan ja varmistelemaan miehille osaamistaan. Ideationaalisesta näkökulmasta diskurssissa ilmenee sanoja, joilla on negatiivisia merkityksiä, kuten *kuittailu*, *naljailu*, *sovinismi* ja *väärä sukupuoli*. Sukupuolittava toiminta aiheuttaa naisissa kielteisiä tunteita, kuten *ahdistusta* ja *ärsytystä*, jotka mahdollisesti haastavat ammatillista identiteettiä. Diskurssissa kaikkien miesten joukosta erottuu tiettyjen miesten ryhmä: *jotkut* tai *toiset* opettajat ja opiskelijat osoittavat kielteistä suhtautumista naisopiskelijoihin. Naissukupuoli ongelmana -diskurs-

sisä kaikki modaaliset ilmaukset eivät liity opiskelijoiden omiin arvioihin sanomansa todennäköisyydestä, vaan he referoivat miesten puhetta ja varmistelua, jonka myötä naisopiskelijat joutuvat vakuuttelemaan osaamistaan (esim. *osaatko varmasti*).

4.5 Sukupuoli osana ammatillista identiteettiä

Edeltävät analyysiluvut käsittelevät keskeisiä diskursseja, joilla ammatillista identiteettiä rakennetaan haastatteluaineistossa. Tässä analyysiluvussa tarkastelen sukupuolen merkitystä osana ammatillisen identiteetin diskursseja ja vastaan tutkimuskysymykseen 2.

Fyysisyyden diskurssissa naissukupuoli nousee esiin fyysisten ominaisuuksien kautta. Esimerkiksi naisten pieni koko voi sekä rajoittaa että mahdollistaa työskentelyä. Kyseinen ammatti on fyysisesti raskas ja siinä hyödynnetään omaa kehoa, mutta opiskelijoiden mukaan käytössä on nykypäivänä myös apuvälineistöä, joka helpottaa joidenkin laitteiden käyttöä. Naissukupuoleen kiinnitetään huomiota myös miesten toimesta: naisten kyvyistä saatetaan tehdä arvioita ulkoisten ominaisuuksien pohjalta, ja miehet saattavat tarpeettomastikin tarjota apuaan naisille. Fyysisyyden diskurssissa ilmenevä tarpeeton avun tarjoaminen kuuluu myös naissukupuoli ongelmana -diskurssiin.

Toisaalta naisia myös arvostetaan pienessä ja tarkassa työskentelyssä. On ongelmallista, että naisopiskelijoihin kohdistetaan oletuksia heidän sukupuolensa perusteella, olivatpa oletukset sitten myönteisiä tai kielteisiä. Tällöin naisten työskentelylle asetetaan rajoja siitä, millaiseen työskentelyyn he kykenevät ja millaiseen eivät. Fyysinen voima ja tarkkuuskin ovat yksilöllisiä ominaisuuksia eivätkä yksiselitteisesti sukupuoleen sidottuja tosiasioita, vaikka naiset keskimäärin ovatkin miehiä pienikokoisempia. Sukupuoleen perustuvien jakojen tekeminen asettaa osaltaan ehtoja myös miesten työskentelylle. Aineiston perusteella sukupuoleen liitetyt fyysiset ominaisuudet näyttävät siis tietyissä tilanteissa osana naisopiskelijoiden ammatillista identiteettiä.

Tulevaisuusdiskurssi liittyy opiskelijoiden tulevaisuuden toiveisiin ja suunnitelmiin. Naissukupuoli nousee esiin yhdessä esimerkissä (10), jossa opiskelija 2 on kokenut työllistymisen naisena olevan vaikeaa, minkä vuoksi hän opiskelee alalta lisää tutkintoja. Kokemukset vaikeuksista työllistyä voivat vaikuttaa ammatilliseen identiteettiin kielteisesti. Tämä esimerkki osoittaa kuitenkin myös vakaata ammatillista identiteettiä: opiskelija on pohtinut tulevaisuuttaan ja sitoutunut ammattiinsa. Haasteista huolimatta hän haluaa tehdä töitä alalla ja hän pyrkii

osoittamaan osaamisensa mahdollisimman monella tavalla parantaakseen työllistymismahdollisuuksiaan. Muutoin vaikuttaisi siltä, että tulevaisuudennäkymiä ajatellen sukupuoli ei nouse merkittäväksi pohdinnan aiheeksi identiteettityössä. Oppimisen diskurssissa sukupuoleen liittyviä aiheita ei ilmene lainkaan, mikä kertoo siitä, että sukupuoli ei ole oppimisprosessissa merkityksellinen.

Naissukupuoli ongelmana -diskurssissa puolestaan sukupuolella on erittäin merkittävä asema, mikä ilmenee myös diskurssin nimessä. Voimakkaasti miesenemmistöisellä alalla naisopiskelijoiden sukupuoleen, opiskeluun ja työskentelyyn kiinnitetään huomiota. Naisopiskelijoiden työskennellessä itsenäisesti heitä tullaan usein neuvomaan ja auttamaan, vaikka he eivät kaipaisikaan apua. Opiskelija 1 on kokenut, että asioita myös tehdään hänen puolestaan, jolloin hän ei itse opi asiaa. Opiskelija 2 on havainnut, että hän joutuu *todistelemaan itseään naisena* jatkuvasti. Varmistelu ja auttaminen kertovat tulkintani mukaan siitä, että miehet kyseenalaistavat naisten osaamisen pelkästään näiden sukupuolen perusteella, mikä taas johtuu stereotyyppisestä ajattelusta ja ennakkoluuloista. Naissukupuoli ongelmana -diskurssissa ei käsitellä naisten fyysisiä ominaisuuksia, kuten fyysisyyden diskurssissa. Naisten fyysiset ominaisuudet eivät siis ole ongelman ydin, vaan sukupuoli ylipäättään. Kun fyysisyyden diskurssissa sekä naiset että miehet kiinnittivät huomiota naisten fyysisiin ominaisuuksiin, naissukupuoli ongelmana -diskurssissa sukupuoleen huomiota kiinnittävät ainoastaan miehet.

Negatiivisen suhtautumisen ja tarpeettoman auttamisen lisäksi naissukupuoli ongelmana -diskurssissa ilmenee sanallinen toiminta. Kielteistä suhtautumista naisopiskelijoihin ilmenetään kiittailuna ja vitsailuna. Esimerkin (29) perusteella vitsailun tarkoituksena ei ole loukata naisopiskelijoita vaan pikemminkin pilkata vitsin alkuperää, mutta sen toisintaminen on kuitenkin ongelmallista. Jatkuva vitsailu ärsyttää opiskelijoita ja osaltaan myös ylläpitää stereotyyppioita ja oletuksia siitä, millaisia koulutusvalintoja naisten olisi suotavaa tehdä.

Tutkimustulosteni perusteella naiset itse eivät koe sukupuoltaan merkittävänä tekijänä opinnoissa tai työelämässä, mutta heidän ammatillista identiteettiään haastetaan toistuvasti miesten toimesta, kun heidän sukupuoleensa kiinnitetään tarpeettomasti huomiota. Ainoat tilanteet, joissa naiset itse kokevat sukupuolensa haasteeksi, liittyvät heidän pieneen fyysiseen kokoonsa ja voimaansa, jotka aiheuttavat vaikeuksia joidenkin laitteiden käytössä. Kuten he itsekkin toteavat, heillä on kuitenkin käytössään apuvälineistöä ja ongelmaa ei ole kaikissa työtehtävissä. Tulkintani mukaan sukupuoli ei ensisijaisesti ohjaile ammatillisen identiteetin rakentumista, mutta se on kuitenkin yksi identiteettiprosessissa pohdintaa aiheuttavista tekijöistä. Opiskelijat ovat pohtineet alalla pärjäämistä, ennakkoluuloja ja työllistymistä. He ovat myös

kohdanneet epätasa-arvoista kohtelua opinnoissaan ja työssäoppimispaikoissaan. Vaikka heidän opettajansa tai ryhmänsä eivät olisi osoittaneet sukupuoleen liittyviä asenteita tai arvostuksia, he ovat tietoisia siitä, että monilla työpaikoilla ja yleisesti yhteiskunnassa naisiin tekniikan alalla voidaan suhtautua negatiivisesti.

Korvajärven (2010: 191) mukaan sukupuolesta ja seksuaalisuudesta tulee olennainen asia, jos väheksyntä ja epäoikeudenmukaisuus haavoittavat omaa ammattitaitoa, osaamista ja niiden arvostusta. Kaikki haastattelemaniset naiset olivat kohdanneet opettajia, opiskelijoita tai työtovereita, jotka jollain tavalla kyseenalaistivat heidän osaamisensa heidän sukupuolensa vuoksi. Kyseenalaistaminen ilmeni esimerkiksi jatkuvana avun tarjoamisena ja työskentelyn seuraamisena. Lisäksi naisopiskelijat olivat havainneet sukupuoleen liittyvää vitsailua ja joidenkin miesten kielteistä suhtautumista naisia kohtaan. Kaikki auttaminen ja huolehtiminen ei ole pahantahtoista, mutta kun opiskelijoiden osaaminen kyseenalaistetaan toistuvasti, se voi vaikuttaa heidän identiteettinsä kehittymiseen: sukupuolella ei pitäisi olla mitään merkitystä sen suhteen, mitä he osaavat tehdä, mutta kun sukupuoleen kiinnitetään jatkuvasti huomiota, se voidaan kokea kykyihin vaikuttavaksi tekijäksi.

5 POHDINTA

Tässä pohdintaluvussa teen yhteenvetoa tutkimustuloksistani. Alaluvussa 5.1 käsittelen analyysini keskeisiä tuloksia ja pohdin niitä suhteessa tutkimuskysymyksiin ja aiempaan tutkimukseen. Pohdin myös tulosten merkitystä laajemmin yhteiskunnallisella tasolla. Alaluvussa 5.2 arvioin tutkimukseni luotettavuutta ja alaluvussa 5.3 esitän jatkotutkimusaiheita.

5.1 Keskeiset tutkimustulokset ja päätelmät

Tutkimuskysymykseni olivat:

1. Millaisten diskurssien kautta ammatillinen identiteetti rakentuu miesenemmistöisellä alalla opiskelevien naisten puheessa ja miten näitä diskursseja rakennetaan kielellisesti?
2. Mikä sukupuolen merkitys on osana ammatillisen identiteetin diskursseja?

Tunnistin aineistosta neljä keskeistä ammatillisen identiteetin diskurssia, jotka olen nimennyt fyysisyyden diskurssiksi, tulevaisuusdiskurssiksi, oppimisen diskurssiksi ja naissukupuoli ongelmana -diskurssiksi. Olen tarkastellut diskurssien kielellistä rakentumista systeemis-funktionaalisen kieliteorian ideationaalisen ja intersubjektin metafunktion valossa. Kuten jo aiemmin totesin, täysin vastaavaa ammatillista identiteettiä ja sukupuolta yhdistävää kielentutkimusta ammatillisen koulutuksen kontekstissa ei ole aiemmin tehty. Tulosten suora vertailu ei siis ole mahdollista, mutta suhteutan tuloksiani aiempiin tutkimuksiin ja ammatillisen identiteetin teorioihin niiltä osin kuin on mahdollista.

Fyysisyyden diskurssissa keskiöön nousee ammattialan konkreettinen ja fyysinen työskentely. Diskurssissa ilmenee myös opiskelijoiden fyysisiin ominaisuuksiin liittyviä seikkoja, jotka sekä rajoittavat että mahdollistavat työskentelyä. Sananvalintojen tasolla diskurssia rakennetaan esimerkiksi kehoon ja fyysisyyteen liittyvillä sanoilla, kuten *pieni*, *heiveröinen*, *voima* ja *nostella*. Materiaaliset verbiprosessit, kuten *työstää*, liittyvät konkreettiseen työskentelyyn. Diskurssissa korostuu fyysinen työskentely, mutta fyysinen työskentely vaatii myös kognitiivisia taitoja ja teoreettista ymmärrystä laitteiden toiminnasta. Teoreettinen ymmärrys ilmenee diskurssissa epäsuorasti esimerkiksi mentaalisen *osata*-verbin myötä. Fyysisen voiman puute ja pienikokoisuus aiheuttavat opiskelijoille haasteita joissakin työtehtävissä tai tiettyjen laitteiden käytössä. Fyysisyyden diskurssissa ilmenee modaaliverbejä, kuten *pystyä* ja *jaksaa*,

jotka liittyvät fyysisiin edellytyksiin. Identiteettiprosesseja ajatellen sukupuoleen liitetyt fyysiset ominaisuudet siis tietyissä tilanteissa määrittelevät sitä, millainen työskentely on opiskelijoille rajallista tai mahdollista.

Fyysisyyden diskurssissa ammattiala hahmottuu fyysisen työskentelyn kautta. Haastatelluaineistossa ilmeni myös muita ominaisuuksia ja taitoja, joita opiskelijoilla on, mutta ne eivät muodostaneet yhtenäistä tai selkeästi tunnistettavaa diskurssia. Selkeän ja tunnistettavan diskurssin uupuminen johtuu tulkintani mukaan siitä, että nämä ominaisuudet, kuten vuorovaikutustaidot, luotettavuus ja joustavuus, ovat ensinnäkin yksilön ominaisuuksia ja toiseksi yleisiä työelämätaitoja, joita ei kytketä niin vahvasti tiettyyn ammattialaan. Ammatillisen identiteetin kannalta uskon kuitenkin näiden ominaisuuksien ja taitojen olevan tärkeitä, sillä ammatillinen identiteetti sisältää käsitykset itsestä ammatillisena toimijana (Eteläpelto & Vähäsantanen 2006: 26).

Toinen aineistosta esiin noussut keskeinen diskurssi on tulevaisuusdiskurssi, joka nimensä mukaisesti liittyy tulevaan eli opiskelijoiden tulevaisuudennäkymiin ja odotuksiin. Työllistymistoiveet vaikuttavat siihen, mitä asioita opiskelijat painottavat opinnoissaan. Opiskelijat ovat myös pohtineet mahdollisuuksiaan työllistyä, millä on ollut vaikutusta esimerkiksi useamman tutkinnon opiskeluun. Tulevaisuusdiskurssissa interpersoonaiset ilmaukset nousevat keskiöön. Kokonaisuudessaan aineistossa ilmenee verrattain vähän moduksia eli kieliopillistuneita modaalisuuden keinoja, mutta tulevaisuusdiskurssissa konditionaali on merkittävässä asemassa. Koska diskurssissa puhutaan vielä toteutumattomista asiainiloista, modaaliset ilmaukset ovat odotuksenmukaisia. Modaaliset partikkelit ja adverbit, kuten *ehkä* ja *varmasti*, liittyvät puhujan arvioihin sanomansa todennäköisyydestä tai varmuudesta. Tulkintani mukaan epävarmuutta osoittavat sanat liittyvät usein yksittäisten sananvalintojen arviointiin. Tulevaisuudennäkymien diskurssissa pitkäaikaiset tavoitteet ja sitoutuminen tulevaan ammattiin osoittavat ammatillisen identiteetin vakautta.

Oppimisen diskurssissa oivaltamisen kokemukset ja havainnot omasta oppimisesta nousevat ammatillista identiteettiä tukeviksi seikoiksi merkityksellisinä kokemuksina. Diskurssissa esiintyy oppimiseen liittyvää sanastoa, kuten *ymmärtää* ja *harjoitella*. Diskurssissa ilmenee useita mentaalaisia prosessiverbejä, jotka liittyvät oman oppimisen ja osaamisen havainnointiin. Vaikka opiskelijat kaipaavat ohjausta ja palautetta, he pystyvät tekemään päätelmiä työskentelystään myös itsenäisesti. Työelämää ja tulevaisuutta ajatellen oman osaamisen reflektointi on tärkeää. Oppimisen diskurssissa opiskelijat kertovat oppineensa tai haluavansa oppia, miten

asiat voisi tehdä vielä *paremmin*. Tulkintani mukaan paremman tason tavoittelu osoittaa ammattiin sitoutumista eli vakaata ammatillista identiteettiä ja valmiuksia elinikäiseen oppimiseen.

Naissukupuoli ongelmana -diskurssin nimi juontuu siitä, että naisopiskelijoiden sukupuoleen, työskentelyyn ja opiskeluun kiinnitetään tarpeetonta huomiota miesten toimesta. Opiskelijat ovat havainneet joidenkin miesten suhtautuvan heihin kielteisesti, ja suhtautuminen ilmenee myös jonkinlaisena *kuittailuna*. Jotkut miehet kiinnittävät jatkuvasti huomiota naisten työskentelyyn ja tarjoavat heille usein apuaan tai tekevät asioita naisten puolesta, vaikka nämä eivät kaipaisikaan apua. Nesessiiviverbejä käytetään kuvatessa tilanteita, joissa miesten vaatimuksesta naisopiskelijoiden on vakuutettava osaamistaan. Ongelmallisuutta korostavat sananvalinnat, joilla on negatiivinen konnotaatio. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi *kuittailu*, *sovinismi* ja *ahdistus*. Diskurssissa sukupuoli nousee ongelmaksi miesten, ei naisten itsensä toimesta. Aineistossa miehet representoidaan erilaisina ryhminä: suurin osa opettajista ja opiskelijoista on mukavia tai neutraaleja, mutta *tietty osa* kiinnittää naisopiskelijoiden sukupuoleen huomiota tai suhtautuu näihin kielteisesti.

Odotin, että aineistossani identiteetin sosiaalinen puoli korostuisi, koska haastattelemani naiset olivat vielä opiskelemassa alaa. Analyysi kuitenkin osoitti yksilöllisten tekijöiden, kuten työ- ja opiskeluhistoria, mielenkiinnonkohteiden sekä työllistymistoiveiden vaikuttavan identiteetin muodostumiseen merkittävästi. Toisaalta yhteisön asenteilla ja toiminnalla on vaikutusta identiteettityöhön. Diskurssintutkimuksen näkökulmasta persoonallinen ja sosiaalinen puoli ovat limittäisiä ja toisiinsa vaikuttavia, sillä diskursseissa heijastuvat aina yksilön ja yhteisön ajatukset ja arvostukset; ympäristö vaikuttaa kielenkäyttöön ja toisaalta kielenkäyttö muokkaa ympäristöä. Vaikka tunnistamani diskurssit ilmenivät kaikkien opiskelijoiden puheessa, diskurssien sisällä ilmeni kuitenkin erilaisia näkökulmia ja opiskelijat painottivat puheessaan eri asioita. Tämä näkyy myös diskursseja kuvaavissa esimerkeissä. Esimerkiksi eräs opiskelijoista nosti esiin fyysisyyteen liittyviä seikkoja muita useammin.

Tutkimuskysymyksen 2 avulla tarkastelin sitä, millaisena sukupuoli näyttäytyy osana ammatillista identiteettiä. Tulkintani mukaan sukupuoli on taustatekijä, joka ei ensisijaisesti määritä haastateltavien ammatillista identiteettiä, mutta tietyissä tilanteissa nousee pohdintaa aiheuttavaksi tekijäksi. Oppimisen diskurssissa sukupuolen merkitys on olematon ja tulevaisuusdiskurssissa vähäinen. Fyysisyyden diskurssissa sukupuoli nousee esiin: naisopiskelijat ovat kokeneet joidenkin työtehtävien olevan haastavia, koska he ovat pienikokoisia eikä heillä ole riittävästi voimaa joidenkin laitteiden käyttöön. Heillä on kuitenkin käytössään apuvälineistöä, ja ongelmaa ei ole kaikissa työtehtävissä.

Naissukupuoli ongelmana -diskurssissa sukupuolella on erittäin merkittävä asema. Vaikka sukupuoli ei kerro heidän todellisesta osaamisestaan (pois lukien fyysiset rajoitteet), naiset joutuvat toistuvasti vakuuttamaan miehille osaamistaan. Identiteetin kannalta tämä on tulkintani mukaan haavoittavaa: naiset tiedostavat olevansa taitavia ja osaavia, mutta kohtaavat siitä huolimatta epäluuloisuutta sukupuolensa vuoksi. Tällöin heidän osaamisensa todellista tasoa ei huomioida, vaan osaamisesta tehdään päätelmiä, jotka perustuvat ennakkoluuloihin ja stereotypioihin. Pietikäisen ja Mäntysen (2019: 89–92) mukaan identiteetikategorioihin voi liittyä kamppailuja siitä, kuka piirtää identiteettien rajoja tai päättää siitä, mitkä ovat joukkoon kuulumisen kriteerejä. Esimerkiksi vitsailu naisten sukupuolesta ja kielteinen suhtautuminen naisopiskelijoihin luovat joukkoon kuulumiselle rajoja. Aineistossani työntekijän tai opiskelijan kriteerinä näyttäytyy ensisijaisesti miessukupuoli, jota vasten naisten toimintaa tarkastellaan.

Kupiaisen (2019) väitöskirjan tulosten perusteella miesenemmistöisillä aloilla työskentelevät naiset sanovat sukupuolen olevan merkityksetön tekijä työssä, mutta kuitenkin muissa yhteyksissä tuovat esiin sukupuolittunutta osaamista, ja todellisuudessa omaa sukupuolen tekemisen tapaa säädellään miesnormia myötäillen (Kupiaisen 2019: 165). En kysynyt haastateltavilta suoraan, onko sukupuolella merkitystä työssä, joten en myöskään voi verrata tuloksiani edellä esitettyyn. Aineistossani ei kuitenkaan sanottu sukupuolen olevan merkityksetön tekijä. Pieni koko, joka liitettiin sukupuoleen, koettiin fyysisyyden diskurssissa tietynlaista työskentelyä rajoittavaksi. Lisäksi haastateltavat kertoivat sukupuolensa vaikuttavan opiskeluun siten, että opettajat tai toiset opiskelijat saattavat kiinnittää siihen huomiota. Eräs opiskelijoista sanoi, että alalla täytyy *osata luovia tai mennä samalla tyylillä kuin miehetkin*. Tämä on esimerkki siitä, että oman sukupuolen tekemisen tapaa säädellään miehiseen työkuulttuuriin sopivaksi.

Myös Pietiläisen (2007) väitöskirjan tutkimustuloksissa ilmenee naiseuksien häivyttämistä. Mediassa naisyrityksille avautuu tilaa, mutta toimintatilaa myös rajataan (Pietiläinen 2007: 63–64). Näen tutkimustuloksissani yhtäläisyyden toimintatilan avaamiseen ja rajaamiseen: naisia kannustetaan pieneen ja tarkkaan työskentelyyn, mikä kuitenkin rajaa ulkopuolelle fyysisesti raskaamman työskentelyn. Saaranen-Kauppinen (2012) väitöskirjan tutkimustuloksiin verratessa voisin sanoa, että myös tarkasteleman tekniikan ala näyttäytyy varsin miehenä, mikä varmasti vaikuttaa alalle hakeutumiseen. Tuloksiani on vaikea verrata Niirasen (2016) tutkimustuloksiin, mutta teknisen käsityön merkitys tuli ilmi aineistossani: yksi opiskelijoista koki, että heidän oletetaan osaavan käyttää esimerkiksi erilaisia laitteita, koska valtaosa opiskelijoista on opiskellut teknistä käsityötä peruskoulussa.

Mustosen (2014) opinnäytetyön tuloksissa ilmeni, että naisinsinöörit ovat kokeneet tai havainneet opinnoissa ja työelämässä syrjintää, sukupuolittunutta kielenkäyttöä, seksuaalista häirintää, henkistä väkivaltaa ja silmätikuksi joutumista. Omassa aineistossani ei ilmennyt henkistä väkivaltaa tai seksuaalista häirintää, mutta syrjintää ja muuta toimintaa, joka on verrattavissa silmätikuksi joutumiseen. Kielenkäytössä sukupuoli nousi esiin vitsailun tasolla, mutta ei niinkään esimerkiksi työttelynä. Sukupuolittuneen kielenkäytön vähäisyys aineistossani yllätti minut. Toisaalta sukupuolittuneisuus on kielenkäytössä niin yleistä ja usein myös piiloista ja tiedostamatonta, että sitä voi olla vaikea havaita (ks. esim. Engelberg 2016).

Korvajärven (2010: 190–191) mukaan useissa haastatteluissa naiset ja miehet tunnistavat ja tiedostavat työelämän epätasa-arvoisia käytänteitä, mutta eivät omissa ympäristöissään. He kertovat esimerkiksi tuttavista, joiden työpaikoilla asiat ovat huonosti, mutta kokevat asioiden olevan hyvin juuri heidän työpaikoissaan. Omassa tutkimusaineistossani on samansuuntaisia viittauksia muihin työpaikkoihin tai opiskeluryhmiin, joissa suhtautuminen naisiin saattaisi olla negatiivisempaa, ja pääosin haastateltavat olivat tyytyväisiä opiskeluympäristöönsä. He kaikki olivat kuitenkin kohdanneet epätasa-arvoista ja ennakkoluuloista kohtelua myös omassa oppimisympäristössään opettajien, opiskelijoiden tai työtovereiden toimesta.

Naisten työskentelyä raskaissa tehtävissä kyseenalaistetaan, mutta toisaalta naisille avataan tilaa ja mahdollisuuksia pienemmässä ja tarkemmassa työskentelyssä, jossa naisia pidetään osaavina. Tulkitsen tämän kuitenkin asettavan ehtoja myös miesten toiminnalle: miesten tulisi olla vahvoja ja hoitaa isot koneet, kun taas naisten tulisi olla taitavia huolellisessa ja tarkassa työskentelyssä. Kuten luvussa 4.5 totesin, niin voima kuin tarkkuuskin ovat lopulta yksilöllisiä ominaisuuksia eivätkä sukupuoleen sidottuja tosiasioita. Omien vahvuuksien löytäminen on identiteetin kannalta merkityksellistä, mutta niiden ei pitäisi perustua oletuksiin, vaan lähtökohteisesti kaikilla opiskelijoilla tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet tehdä erilaisia työtehtäviä.

Sukupuolittavat käytännöt, kuten huolehtiminen ja varmistelu, voivat olla hyväksi tarkoitettuja, mutta kuitenkin aiheuttavat syrjityksi tulemisen kokemuksia ja haavoittavat identiteettiä. Sukupuoleen perustuva hyväntahtoinenkin vitsailu on tarpeetonta. Sanattoman sukupuolittavan toiminnan tunnistaminen voi olla vaikeaa. Eräs opiskelijoista totesi haastattelussa, että miesopiskelijat eivät todennäköisesti huomaa opettajien kielteistä suhtautumista naisopiskelijoita kohtaan. Sukupuolittavia käytänteitä tulisikin nostaa esiin oppilaitoksissa ja työpaikoissa, ja niihin tulisi puuttua herkemmin. Epätasa-arvoiset toimintatavat ja ajatusmallit ovat kuitenkin tiukasti juurtuneita yhteiskunnassamme, joten niiden purkaminen ei ole helppoa.

Oppilaitosten ja työpaikkojen tasolla tärkeää on tasa-arvosuunnittelu ja konkreettiset toimet tasa-arvon edistämiseksi. Tasa-arvolaki edellyttää oppilaitoksilta tasa-arvosuunnitelmaa,

joka tehdään henkilöstön ja opiskelijoiden kanssa yhteistyössä. Myös työnantajien tulee edistää *tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti* sukupuolten välistä tasa-arvoa, ja vähintään 30 henkilöä työllistävän työnantajan on laadittava tasa-arvosuunnitelma. (Tasa-arvolaki 1986/609 5 a §, 6 §, 6 a §.) Tutkimustuloksiini peilaten tasa-arvosuunnittelussa olisi ensiarvoisen tärkeää kuunnella opiskelijoiden ja työntekijöiden kokemuksia. Yhdessä haastatteluista ilmeni, ettei opiskelija uskalla ottaa sukupuolittavia käytänteitä esiin, koska pelkäisi mahdollisen konfliktin vaikuttavan myöhemmin arviointiin. Olisikin erittäin tärkeää luoda oppilaitoksiin ja työpaikkoihin avoin keskusteluilmapiiri, jossa ongelmia uskalletaan nostaa esiin.

Sukupuolistereotyyppien purkaminen on iso työ, jota tulisi tehdä kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Kauhasen ja Riukulan (2019: 89–90) mukaan naisten kannustaminen miesenemistöisille aloille hakeutumiseen ei riitä purkamaan segregatiota, jos naiset kuitenkin kohtaavat työelämässä haittaa sukupuolestaan esimerkiksi uralla etenemisessä, ja siksi olisikin tärkeää purkaa näitä uralla etenemistä haittaavia esteitä. Tässä oppilaitokset ja työpaikat voisivat toimia suunnannäyttäjinä. Yleisten asenteiden muuttaminen voi olla vaikeaa, ja olisikin erityisen tärkeää, että oppilaitokset ja työnantajat tekisivät lakisääteistä tasa-arvotyötä aktiivisesti ja suunnitelmallisesti.

5.2 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia

Esittelemäni ammatillista identiteettiä rakentavat diskurssit ovat perusteltuja ja analyysi vastaa tutkimuskysymyksiin. Diskurssit pohjautuvat kuitenkin omiin tulkintoihini, ja on mahdollista, että toinen tutkija voisi hahmottaa diskurssit samasta aineistosta eri tavoin. Tarkastelin aineiston kielellisiä piirteitä systeemis-funktionaalisen teorian interpersoonaisen ja ideationaalisen metafunktion valossa. En kuitenkaan käynyt kaikkia kielen piirteitä mekaanisesti läpi, vaan keskityin keskeisimpiin diskursseja rakentaviin kielellisiin keinoihin.

Valitsemani teoreettiset lähestymistavat eli kriittinen diskurssintutkimus ja systeemis-funktionaalinen kieliteoria sopivat tutkimusaiheeseen hyvin. Olen perustellut tekemäni menetelmälliset valinnat hyvin ja koen, että valinnat olivat onnistuneita. Koska systeemis-funktionaalinen kieliteoria on laaja ja sen avulla voidaan tarkastella monia asioita, valitsin tarkastelun kohteeksi ideationaalisen metafunktion leksikaaliset valinnat ja verbiprosessit sekä interpersoonaisen metafunktion modaalisuuden. Interpersoonaisilla merkityksillä rakennetaan identiteettejä ja ideationaalisilla merkityksillä kuvataan maailmaa, joten rajaus on mielestäni tutkimuskysymyksiin nähden sopiva. Tarkastelin diskursseista kuitenkin vain keskeisimpiä kielellisiä

piirteitä. Jos olisin käynyt läpi esimerkiksi kaikki verbiprosessit järjestelmällisemmin, olisin voinut saada aineistosta lisää tietoa.

Uskon haastattelurungon vaikuttaneen diskurssien muodostumiseen jonkin verran. Esimerkiksi tulevaisuudennäkymät oli yksi haastattelun teemoista, ja sillä on voinut olla vaikutusta siihen, että tulevaisuusdiskurssi muodostui selkeäksi ja yhtenäiseksi diskurssiksi. Muiden haastatteluteemojen ja diskurssien välillä ei ole nähtävissä yhtä vahvaa yhteyttä. Koska sukupuoli oli yksi haastattelun teemoista, siihen liittyvät kokemukset limittyivät ammatillisen identiteetin diskursseihin vahvasti. Mikäli olisin tarkastellut pelkästään ammatillista identiteettiä, uskon, ettei sukupuolen merkitys olisi noussut niin vahvasti esiin. Analyysini perustuu kolmeen haastatteluun, joten sen perusteella ei voi tehdä laajoja yleistyksiä. Toisaalta kolme haastateltavaa käsittävä aineisto on mahdollistanut sen, että olen pystynyt käsittelemään merkityksien muodostumista hyvinkin tarkasti sanatasolla. Laajemman aineiston puitteissa tämä ei olisi ollut mahdollista. Verrattuani tuloksia aiempaan tutkimukseen voin kuitenkin sanoa, että aineisto heijastelee yhteiskunnallisia ilmiöitä ja toimintatapoja.

Kuten luvussa 3.2 totesin, kokemukseni haastattelijana on vähäinen, mutta en usko sen vaikuttaneen merkittävästi tutkimuksen luotettavuuteen. Koska identiteetti on tilanteinen ja jatkuvasti muuttuva, en voi tulosteni perusteella sanoa yksiselitteisesti opiskelijoiden ammatillisen identiteetin olevan tietynlainen. Olen keskittynyt vain identiteetin kielelliseen ja diskursiiviseen rakentumiseen. Analyysini pohjautuu senhetkiseen kuvaukseen, ja toisenlaisessa kontekstissa haastateltavat olisivat voineet kertoa aiheesta eri tavoin. Huomionarvoista on myös se, että tarkastelin litteroitua puhetta enkä huomioinut esimerkiksi nonverbaalista viestintää.

Olen pohtinut eettisyyttä tarkasti tutkimusta tehdessäni. Olen käsitellyt aineistoa erityisen huolellisesti ja tietosuojalakia noudattaen. Avaan aineiston käsittelyä ja tutkimuseettisiä lähtökohtia tarkasti luvussa 3.3. Olen pitänyt huolta haastateltavien anonymiteetin suojaamisesta tarkasti esimerkiksi poistamalla haastatteluaineistosta kaikki epäsuoratkin tiedot, joista heidät voitaisiin tunnistaa. Kerroin aineiston ja henkilötietojen käsittelystä haastateltaville avoimesti ja ymmärrettävästi.

5.3 Jatkotutkimusaiheet

Tutkimukseni antoi kolmeen haastatteluun perustuvan katsauksen naisopiskelijoihin miesenemmistöisellä alalla. Tulosten perusteella tutkimukselle on tarvetta ja aihetta olisi syytä tarkastella laajemmankin aineiston avulla. Tutkimusta tulisi tehdä laajemmin eri ammattialoilla,

ja erityisesti ammatillisen koulutuksen kontekstissa, sillä kuten luvussa 1.2 totesin, työelämän sukupuoliriksymyksiä käsittelevä tutkimus keskittyy hyvin usein korkeasti koulutettuihin. Naisten lisäksi olisi tärkeää tutkia miehiä, jotka opiskelevat ja työskentelevät voimakkaasti nais-enemmistöisillä aloilla. Vahvasti juurtuneet stereotyyppiä siitä, millaisia töitä miesten ja naisten on sopivaa tehdä, saavat väistämättä pohtimaan sukupuolivähemmistöjen asemaa opinnoissa ja työelämässä. Sukupuolivähemmistöjen asemaa ja ammatillista identiteettiä työelämässä ja opinnoissa olisikin tärkeää tarkastella eri aloilla.

Segregaation purkamista ajatellen olisi syytä tarkastella esimerkiksi tasa-arvosuunnittelua oppilaitoksissa ja työpaikoilla. Vaikka laki edellyttää oppilaitoksilta ja työpaikoilta tasa-arvosuunnittelua ja -työtä, ongelmia on silti edelleen. Olisi mielenkiintoista tutkia esimerkiksi sitä, miten tasa-arvo-ongelmiin puututaan käytännön tasolla. Tutkimuksen pohjalta voitaisiin luoda erilaisia toimintamalleja ja käytännön työkaluja, jotta sukupuolittuneisiin toimintatapoihin osattaisiin kiinnittää huomiota ja niihin pystyttäisiin puuttumaan herkemmin.

Segregaatiota olisi mielenkiintoista tarkastella kielentutkimuksessa myös esimerkiksi median tai politiikan kontekstissa. Millaisia merkityksiä mediassa ja poliittisessa keskustelussa luodaan työelämän sukupuoliriksymyksiin liittyen? Medialla on erityisesti kielellistä ja diskursiivista valtaa, ja mediatekstit representoivat maailmaa, rakentavat identiteettejä ja muodostavat suhteita (Fairclough 1997: 10, 14), joten median tutkiminen on tärkeää.

Tulkintani mukaan ammatillinen identiteetti on pitkälti yksilöllinen prosessi, johon ympäristö vaikuttaa, mutta laajemman aineiston avulla voisi saada luotettavampaa tietoa alakohdaisista ammatillisista identiteeteistä niin opinnoissa kuin työpaikoilla. Ammatillista identiteettiä olisi mielenkiintoista tarkastella myös käytännön toimintaa havainnoimalla tai tekstiaineistojen, kuten oppimispäiväkirjojen avulla. Laajemman ja monipuolisemman aineiston avulla voisi kartoittaa esimerkiksi sukupuolen tekemisen tapoja ammatillisen koulutuksen kontekstissa.

LÄHTEET

- Aapola-Kari, Sinikka 2019: Nuorten näkemyksiä sukupuolten tasa-arvosta oppilaitoksissa ja yhteiskunnassa. – Mia Teräsaho & Johanna Närvi (toim.). *Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon – analyyskejä tasa-arvobarometrasta 2017*. s. 57–79. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 6/2019. Helsinki 2019. – <http://www.julkari.fi/handle/10024/137765> 26.3.2020
- Engelberg, Mila 2016: *Yleispätevä mies : Suomen kielen geneerinen, piilevä ja kieliopillistuva maskuliinisuus*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2086-1> 3.3.2021
- Eteläpelto, Anneli 2007: Työidentiteetti ja subjektius rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. – Eteläpelto, Anneli; Collin, Kaija & Saarinen, Jaana (toim.) *Työ, identiteetti ja oppiminen* s. 90–142. Helsinki: WSOY.
- Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja 2006: Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. – A. Eteläpelto & J. Onnismaa (toim.) *Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu*. s. 26–49. Vantaa: Kansainvalistusseura.
- Fairclough, Norman 1997: *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- 2012: Critical discourse analysis. – James Paul Gee & Michael Handford (toim.) *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. Lontoo: Routledge. – <http://search.ebscohost.com.ezproxy.jyu.fi/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=444001&site=ehost-live> 3.3.2021
- Foucault, Michel 2005: *Tiedon arkeologia*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart 1999: *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Halliday, M. A. K. 1973: *Explorations in the functions of language*. London: Edward Arnold.
- 1978: *Language as social semiotic. The social interpretation on language and meaning*. London: Edward Arnold.
- 1985: Systemic background. – J. Benson & W. Greaves (toim.) *Systemic perspectives on discourse, volume 1. Selected theoretical papers from the 9th International Systemic Workshop*. Norwood: Ablex. 1–15.
- Halliday, M. A. K. & Matthiessen, M. I. M 2014: *Halliday's Introduction to Functional Grammar*. Neljäs painos. Abingdon: Routledge 2014.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001: *Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hyvärinen, Matti 2017: Haastattelun maailma. – Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvoori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Helsingin Sanomat 2020: *Natalia Salmela jakoi kokemuksensa teekkari-yhteisöstä 13 vuoden takaa ja sai sadat opiskelijat puhumaan seksuaalisesta häirinnästä*. – <https://www.hs.fi/nyt/art-2000007656614.html> 3.12.2020
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 2016: *Diskurssianalyysi : teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Juntunen, Sara 2017: *Sukupuolivähemmistöidentiteetin itserepresentaatioita Sinuiksi-sivustolla*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juyu-201801111150> 2.3.2020
- Juvonen, Tuula; Rossi, Leena-Maija & Saresma, Tuija 2010: Kuinka sukupuolta voi tutkia? – Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* s. 9–20. Tampere: Vastapaino.
- Kangas, Emilia; Lämsä, Anna-Maija & Heikkinen, Suvi 2016: Miesjohtajien isyysdiskurssit. – *Työelämän tutkimus*, 14 (3) s. 257–275. – <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/86995/45898> 22.10.2020
- Katajamäki, Heli 2018: *Tekijän identiteetti taloussanomalehtien pääkirjoituksissa: Pääkirjoitustoimittajan sosiaalisesta roolista tuotettu, teksteistä tulkittu*. Väitöskirja. Vaasan yliopisto. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-833-7> 22.10.2020
- Kauhanen, Antti & Riukula, Krista 2019: Työmarkkinoiden eriytyminen ja tasa-arvo Suomessa. – Mia Teräsaho & Johanna Närvi (toim.). *Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon – analyyskejä tasa-arvobarometrasta 2017* s. 80–100. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 6/2019. Helsinki 2019. – <http://www.julkari.fi/handle/10024/137765> 26.3.2020
- Keskinen, Suvi 2010: Sukupuolistunut väkivalta. – Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* s. 243–256. Tampere: Vastapaino.
- Korvajärvi, Päivi 2010: Sukupuolistunut ja sukupuolistava työ. – Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* s. 183–196. Tampere: Vastapaino.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. 2020. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. – <https://www.kielitoimistonanankirja.fi>
- Kupiainen, Mari 2019: *Osaamisen sukupuoli – Miten asiantuntijuus rakentuu sukupuolta ja osaamista koskevissa diskursseissa*. – <https://www.utupub.fi/handle/10024/148138> 2.3.2021
- Liukko, Katri 2020: *”Mä en näytä kenellekään ovea, mä vaan haluan avata ne kaikki” : haastattelututkimus maskuliinisuuden diskursseista feministimpien puheissa*. Maisterintutkielma, Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitos. – <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juyu-202007035213> 23.10.2020

- Luukka, Minna-Riitta 2002: M.A.K. Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielitiede. – Hannele Dufva & Mika Lähteenmäki (toim.) *Kielentutkimuksen klassikoita* s. 89–123. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. – <http://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/47534> 4.4.2021
- Mustonen, Anni-Mari 2014: *Nainen insinöörinä*. Opinnäytetyö, Karelia-ammattikorkeakoulu 2014. – <https://www.theseus.fi/handle/10024/72111> 30.3.2020
- Niiranen, Sonja 2016: *Increasing Girls' Interest in Technology Education as a Way to Advance Women in Technology*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6736-9> 31.3.2020
- OPH = Opetushallitus n.d.: *Osaamisen osoittaminen ja arviointi*. – <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/osaamisen-osoittaminen-ja-arviointi#c6beb7ea> 6.2.2021
- Pietikäinen, Sari 2000: Kriittinen diskurssitutkimus. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 191–218. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. – <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/47535> 31.3.2020
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pietiläinen, Tarja 2007: *Moninainen yrittäminen – Sukupuoli ja yrittäjänäisten toimintatila tietoteollisuudessa*. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu. – <http://urn.fi/URN:ISBN:951-791-719-8> 31.3.2020
- Pälli, Pekka 2003: *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Väitöskirja. Tampere University Press. – <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-5580-0> 1.12.2020
- Saaranen-Kauppinen, Anita 2012: *Käsitykset sosiaalisista taidoista tekniikan alalla*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. – <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0753-0> 31.3.2020
- Shore, Susanna 2012a: *Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalisessa teoriassa*. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 131–157. Helsinki: Gaudeamus.
- 2012b: *Systeemis-funktionaalinen teoria tekstien tutkimisessa*. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 158–185. Helsinki: Gaudeamus.
- 2020: *Lauseita ja vesinokkaeläimiä – Perinteisestä funktionaaliseen lauseoppiin*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Tanhua, Inkeri 2018: *Ammatillisen koulutuksen segregaatio lukuina*. – <https://www.kaikkienduuni.fi/ammattillisen-koulutuksen-segregaatio-lukuina> 27.3.2020
- Tasa-arvolaki 1986/609: *Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (6 c § & 5 a §)*. – <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609> 27.3.2020
- TENK = Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019: *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. – <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot> 12.4.2021
- THL = Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020: *Tasa-arvosanasto: Sukupuolistunut*. – <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto> 6.4.2021
- Tietoarkisto n.d.: *Aineistohallinnan käsikirja*. – <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistohallinta/> 20.9.2020
- Tietosuoja = Tietosuojavaikuttetun toimisto n.d. a: *Mikä on henkilötieto?* – <https://tietosuoja.fi/mika-on-henkilotieto> 19.1.2021
- n.d. b: *Henkilötietojen käsittely*. – <https://tietosuoja.fi/henkilotietojen-kasittely> 19.1.2021
- n.d. c: *Pseudonymisoidut ja anonymisoidut tiedot* – <https://tietosuoja.fi/pseudonymisointi-anonymisointi> 19.1.2021
- Van Dijk, Teun A. 1997: *Discourse as Structure and Process: Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. Lontoo: SAGE 1997. – <http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.4135/9781446221884> 1.3.2021
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. – <http://scripta.kotus.fi/visk> 29.9.2020.
- Wodak, Ruth 2001: *What CDA is about – a Summary of its History, Important Concepts and its Developments*. – Ruth Wodak & Michael Meyer (toim.) *Methods of Critical Discourse Analysis*. Lontoo: SAGE. – <http://dx.doi.org.ezproxy.jyu.fi/10.4135/9780857028020> 3.3.2021

LIITTEET

Liite 1: Haastattelulomake

Aluksi

- Kerro itsestäsi
- Opintotaustasi
- Työhistoriasi

Alalle hakeutuminen/päätymisen

- Miten lähipiirisi on suhtautunut opintoihisi?
- Mistä sait idean hakeutua alalle?
- Millaista opinto-ohjausta olet saanut?

Ammatillinen osaaminen (opinnoissa ja töissä)

- Mitä sinulle tulee tästä mieleen?
- Millaista osaamista alallasi tarvitaan?
  - o Kädentaidot?
  - o Vuorovaikutustaidot?
  - o Ajanhallinta, omatoimisuus?
    - Kuinka paljon työssä on vapautta tai ohjausta?
- Millainen työntekijä olet?
- Miten olet kehittynyt viime vuosina ammatillisesti?
- Millaisia taitoja olet oppinut koulussa tai työharjoitteluissa?
- Millainen suhde sinulla on tulevaan ammattiisi?
  - o Miten näet ja koet sen?
  - o Oletko kohdannut haasteita tai joutunut pohtimaan suhdetta ammattiisi?
    - Miten, milloin?

Nykyiset opinnot

- Miten olet viihtynyt?
- Millainen sukupuolijakauma, näkyykö opinnoissa?
- Esimerkkejä tilanteista
- Opinto-ohjaus

Työharjoittelukokemukset

- Kuinka monta, missä, millaisia kokemuksia?
  - o Sukupuolijakauma
- Työympäristöt

Naiset miesenemmistöisillä aloilla

- Mistä työelämän ja opintojen sukupuolen mukainen jakautuminen voisi johtua?
- Oletko kokenut epätasa-arvoista kohtelua opinnoissa tai töissä?
  - o Millaista, miten se on näkynyt, miltä se on tuntunut?
- Millaista hyötyä sukupuolestasi on alalla?

Tulevaisuudennäkymät ja työllistyminen

- Mihin aiot suuntautua?
- Huolestuttaako sinua jokin?
- Millaisissa asioissa kaipaisit tukea?

Liite 2: Litterointimerkit

H	Haastattelija
O	Opiskelija (1, 2, 3)
(.)	Puheeseen suhteutettuna pitkä tauko
(,)	Puheeseen suhteutettuna lyhyt tauko
-	Kesken jäänyt jakso
--	Poistettu jakso
[ ]	Tarkka alaan tai tunnistettaviin paikkoihin liittyvä sanasto